

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ

Кафедра фізичного виховання і спорту

ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ
(назва навчальної дисципліни)

НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ
(ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ)

галузь знань А Освіта
спеціальність А7 Фізична культура і спорт
ОПП «Фізична культура і спорт»
Освітній рівень перший (бакалаврський)

Факультет інтегрованих технологій і обладнання

Розробник: Олійник О.М.
старший викладач кафедри
фізичного виховання і спорту

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри фізичного виховання і спорту. Протокол № 17 від 06.05.2025 р.

2025 рік

ЛЕКЦІЯ 1.
ТЕМА 1.1
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК СУСПІЛЬНЕ ЯВИЩЕ ТА ГАЛУЗЬ
ДІЯЛЬНОСТІ

Мета вивчення: сформувати знання про соціальну сутність фізичної культури і спорту.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. «Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт» як навчальна дисципліна. Основний зміст, структура та завдання навчального предмету. Фізична культура як суспільне явище.
2. Місце фізичної культури в загальній культурі людства.
3. Фізичне виховання як педагогічна система фізичного удосконалення людини.
4. Спорт як органічна частина фізичної культури.
5. Основні завдання, форми і засоби фізичної культури. Функції фізичної культури. Сфери впровадження фізичної культури та спорту. Основні показники стану розвитку фізичної культури та спорту в державі, регіоні чи організації.

Література

Основна:

1. *Актуальні проблеми теорії і методики фізичного виховання: Колективна монографія / Упоряд. О.М. Вацеба, Ю.В. Петришин, Є.Н. Приступа, І.Р. Боднар. – Л., Українські технології, 2005. – 296 с.*
2. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*
3. *Герцук М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – С. 6-10.*
4. *Короткий спортивний словник-довідник / Укл. М.Д. Зубалій, В.В. Сіркізюк. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2003. – 216 с.*
5. *Олійник М.О. Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні. – Харків: ХДАФК, 2003. – 172 с.*
6. *Сергієнко Л.П. Практикум з теорії і методики фізичного виховання: Навч. посібник. – Харків: «ОВС», 2007. – С. 8-35.*
7. *Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. Та доп.]. – К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. – 384 с.*

8. Худолій О.М. *Загальні основи теорії та методики фізичного виховання: Навч. посібник.* – Харків: «ОВС», 2007. – С. 36-47.

Додаткова:

1. Ведмеденко Б.Ф., Жукотинський К.К. *Вибрані лекції з фізичного виховання.* – Чернівці: Прут, 2002. – 221 с.

2. *Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту* : Указ Президента України; Доктрина від 28.09.2004 № 1148/2004 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1148/2004>.

3. *Про фізичну культуру і спорт* : Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3808-12>.

Питання 1. «Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт» як навчальна дисципліна. Основний зміст і структура навчального предмету. Фізична культура як суспільне явище.

Реформа вищої професійної освіти, радикальні зміни у соціальному, економічному і політичному житті країни настійливо вимагають перегляду низки ключових позицій вищої освіти в цілому і фізкультурної освіти зокрема. Виходячи з цього, перед вітчизняною системою освіти ставляться нові задачі по підготовці висококваліфікованих спеціалістів, здатних засвоїти новітні технології, та оволодіти високою мобільністю і адаптацією до виробничих і соціальних вимог, що постійно змінюються.

Курс «Вступ до спеціальності» є обов'язковим у програмі навчання студентів спеціальності «Фізична культура і спорт» за рівнем «бакалавр».

Предметом навчальної дисципліни є теоретичні систематизовані знання, необхідні для успішної практичної діяльності в галузі фізичної культури і спорту.

Метою викладання навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності» є знайомство здобувачів вищої освіти з майбутньою професією, її місцем у житті та засобами її оволодіння, особливостями навчання у ЗВО, правами та обов'язками студентів.

Вивчення дисципліни «Вступ до спеціальності» логічно пов'язане з іншими дисциплінами, що одночасно опановують здобувачі вищої освіти: історія фізичної культури, теорія і технології оздоровчо-рекреаційної рухової активності, підвищення спортивної майстерності з обраного виду спорту.

Одночасно, дисципліна «Вступ до спеціальностей» є базовим предметом для подальшого вивчення теорії та методики фізичного виховання, загальної теорії підготовки спортсменів, олімпійського і професійного спорту, основ наукових досліджень, спортивної метрології, теорії і методики дитячо-юнацького спорту.

Загальна характеристика курсу це системний виклад матеріалу, який дозволяє сформулювати знання та уявлення про сферу майбутньої професійної діяльності та про професії фахівців галузі фізичної культури.

Таблиця 1 Основний зміст і структура навчального предмету

Модуль, ф з/п	Змістовий	Тема	Лекції	Семінарські заняття	Самостійні заняття	Загальна кількість годин
1		Система фізичної культури в Україні	12	6	24	42
	1	Фізична культура як суспільне явище та галузь діяльності	2	1	4	
	2	Галузева термінологія	2	1	4	
	3	Законодавчо-нормативні засади розвитку галузі фізичної культури	2	1	4	
	4	Організаційні засади, структура і матеріальна основа розвитку фізкультурно-спортивного руху в Україні.	2	1	4	
	5	Міжнародний спортивний рух	2	1	4	
	6	Фізкультурно-спортивний рух в Україні	2	1	4	
2		Система вищої освіти та кадрове забезпечення галузі фізичної культури і спорту	18	9	21	48
	1	Система кадрового забезпечення галузі	2	1	4	
	2	Професійна діяльність в галузі фізичної культури	2	1	4	
	3	Особа тренера-професіонала в сучасному спорті	2	1	2	
	4	Професійна діяльність і функціональні обов'язки тренера з виду спорту	2	1	2	
	5	Організація навчального процесу у закладах вищої освіти	2	1	2	
	6	Основи науково-дослідної роботи	2	1	2	
	7	Входження України в Європейський освітній простір	2	1	2	
	8	Характеристика діяльності здобувачів освіти (студентів)	2	1	2	
	9	Розвиток пізнавальної активності студентів через самостійну роботу	2	1	1	
		Разом годин, з них:	30	15	45	90

Завдання курсу:

- опанування значення багатофункціональної діяльності фахівця з фізичної культури і спорту;
- ознайомлення зі специфікою та особливостями обраного фаху;
- формування системи знань про фізичну культуру і спорт, про історичні аспекти їх становлення і розвитку в Україні та у світі;
- засвоєння змісту основних галузевих визначень, термінів і категорій з їх характеристикою;
- вивчення змісту програмно-нормативних документів, що регулюють діяльність в галузі фізичної культури і спорту;
- ознайомлення із сучасною системою кадрового забезпечення галузі, з особливостями роботи тренера-викладача, тренера з обраного виду спорту;
- оволодіння основами навчально-дослідної роботи, сформувані уміння орієнтуватись в спеціальній методичній літературі;
- ознайомлення з формами організації навчального процесу за освітньо-професійною програмою, структурою закладу вищої освіти, правами та обов'язками студентів.

Фізична культура як суспільне явище. До поняття «культура» в широкому розумінні слова входять такі складові як мистецтво, наука, ідеологія, фізична культура, а також результати діяльності людини у цих сферах.

Фізична культура в Україні є часткою загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості.

До поняття «галузь фізичної культури» відноситься не лише система вправ, теоретичних знань, але й матеріальна база фізичної культури та її організаційна система. Відомий фахівець Худолій О.М. пропонує наступну структуру цього явища через призму фізичного виховання. **Найбільш загальним поняттям є «фізична культура», підпорядкованим – «фізичне виховання» і «спорт».**

Структурна схема

Фізична культура											
Фізичне виховання						Спорт					
Загальне фізичне виховання		Фізичне виховання з професійною спрямованістю		Фізичне виховання зі спортивного спрямованістю		Дитячий спорт		Юнацький спорт		Самодіяльний масовий спорт	
										Олімпійський спорт	
											Професійний спорт

Інший фахівець Л.П. Сергієнко вказує, що до складу фізичної культури входять фізичне виховання, спорт та фізична рекреація.

Фізична культура – це вид культури суспільства і особистості, специфічним змістом якої є використання оптимальної рухової діяльності для фізичного удосконалення людини, формування здорового способу життя нації.

Фізичне виховання – це педагогічний процес виховання особистості, специфічним змістом якого є навчання рухам, направлений на розвиток рухових здібностей, оволодіння спеціальними знаннями в сфері рухової діяльності людини.

Спорт – це змагальна діяльність, специфічна підготовка до неї, між особові і суспільно значущі результати, характерні для цієї діяльності.

Фізична рекреація (відновлення) – комплекс заходів, спрямований на удосконалення процесів відновлення працездатності після фізичної і розумової роботи.

До основних понять курсу «фізичне виховання» відносяться наступні терміни і поняття: фізична підготовка, фізичний розвиток, фізичне удосконалення, фізична культура, спорт.

Питання 2. Місце фізичної культури в загальній культурі людства.

Поняття «фізична культура» відноситься до поняття «культура» як частка до загального. Іншими словами, фізична культура є частиною загальної культури народу. Фізична культура, як культура в цілому, не дана людям від природи, а є наслідком суспільної та індивідуальної творчості. **Фізична культура** це є сукупність матеріальних і духовних цінностей суспільства, які створені і використовуються для фізичного удосконалення людей.

Під матеріальними цінностями розуміються різноманітні спорудження для занять, спеціальний інвентар і устаткування, фінансування, рівень фізичної досконалості людей (включаючи їхні спортивні досягнення); під духовними – соціальні наукові і практичні досягнення, що забезпечують наукову й організаційну спрямованість системи фізичного виховання.

З розвитком цивілізації, внаслідок зменшення в житті людей ролі важкої фізичної праці, значення і місце фізичної культури в житті людей постійно зростають. **По суті, фізична культура є основним (якщо не єдиним) засобом, який гарантує порятунок людства від фізичної деградації і виродження.** Бо ж збіднення рухового арсеналу людини спричиняється до погіршення її здоров'я, занепаду творчої активності тощо.

Функції фізичної культури проявляються також у постійному нагромадженні й передачі досвіду, в створенні нових методів і засобів впливу на психофізичний стан людей. Цей досвід складає основу теорії фізичного виховання і спорту, яка оформилася в самостійний науковий напрям.

Питання 3. Фізичне виховання як педагогічна система фізичного удосконалення людини.

Фізичне виховання – спеціально організований процес всебічного розвитку фізичних і морально-вольових здібностей, формування і розвитку життєво важливих рухових навичок і умінь людини (О.М. Худолій).

Фізичне виховання – це педагогічний процес виховання особистості, специфічним змістом якого є навчання рухам, направлений на розвиток рухових здібностей, оволодіння спеціальними знаннями в сфері рухової діяльності людини (Л.П. Сергієнко).

Фізичне виховання здійснюється насамперед у навчально-виховній сфері: дошкільних виховних закладах, середніх загальноосвітніх, професійних, навчально-виховних та вищих навчальних закладах.

Характерною ознакою фізичного виховання є здійснення його за затвердженими програмами і забезпеченість відповідним фінансуванням, матеріальними засобами, спеціально підготовленими фахівцями.

Змістова специфіка фізичного виховання така:

- навчання рухам. Оволодіння раціональною технікою різних рухових дій: ходьбою, бігом, стрибками, плаванням і т. п. За ступенем

оволодіння рухових дій можуть бути сформовані рухові уміння та навички;

- направлений розвиток рухових здібностей. При педагогічному впливі формується фенотипічний прояв координаційних, силових, швидкісних здібностей, здібності до витривалості і гнучкості в суглобах людини. Природний розвиток здібностей не дозволяє досягти верхньої межі норми реакції;
- оволодіння спеціальними знаннями у сфері рухової діяльності. Навчальна діяльність може бути організована на рівні закладів освіти та як самоосвіта.

Фізичне удосконалення – це історично обумовлений ідеал фізичного розвитку і фізичної підготовленості людини, який оптимально відповідає потребам життя і виробництва.

Найважливішими показниками фізично досконалої людини є:

- міцне здоров'я, яке дасть можливість швидко адаптуватись до різних, інколи несприятливих умов життя та праці;
- висока загальна фізична підготовка;
- гармонійна розвинена будова тіла;
- значний розвиток рухових здібностей;
- володіння раціональною технікою основних життєво важливих рухів;
- засвоєння знань в сфері фізичної культури і спорту.

Питання 4. Спорт як органічна частина фізичної культури.

Спорт є органічною частиною фізичної культури в являє собою сукупність матеріальних і духовних цінностей, що створюються і використовуються суспільством для ігрової фізичної діяльності людей, спрямованої на інтенсивну спеціалізовану морфо-функціональну і психічну підготовку для наступного максимального прояву здібностей шляхом змагання в заздалегідь обумовлених рухових діях.

Особливості спорту:

По перше, спорт є діяльність, що служить інтересам суспільства, реалізуючи виховну, підготовку і комунікативну функції.

По друге, спорт – це невиробнича діяльність, тобто він безпосередньо не зв'язаний з виробництвом матеріальних благ.

По третє, спорту без інтенсивної спеціальної підготовки немає і не може бути. Характер її визначається видом спортивної спеціалізації, здійснюваної на базі загальної фізичної підготовки. У «дитячому спорті» ця ознака реалізується цілком, навіть з акцентом на більш широку і тривалу підготовку.

По – четверте, людина готується до максимального прояву фізичних і духовних здібностей у вузько обмеженому і заздалегідь визначеному колі рухових дій. Проте, щоб запобігти неправильне тлумачення максимуму для дитини, доцільно говорити про оптимум.

По – н'яте, максимальні прояви зіставляються тільки у формі змагань із усіма наслідками, що звідси випливають (правила, спортивна класифікація, заохочення і т.п.).

До **спорту вищих досягнень** відноситься спортивна діяльність, пов'язана з певним видом спорту, яка має на меті шляхом поглибленої спеціалізації навчально-тренувального процесу досягти максимальних спортивних результатів.

Професійний спорт є комерціалізованою різновидністю спорту, яка основним своїм завданням ставить отримання матеріальної вигоди від демонстрації високих спортивних досягнень.

Питання 5. Основні завдання, форми і засоби фізичної культури. Функції фізичної культури. Сфери впровадження фізичної культури та спорту. Основні показники стану розвитку фізичної культури та спорту в державі, регіоні чи організації.

Основними завданнями фізичної культури є:

- забезпечення рухової активності людей;
- сприяння гармонійному розвитку особи;
- формування позитивних рис характеру;
- підтримання рівня здоров'я та працездатності;
- нагромадження і використання знань про здоров'я та здоровий спосіб життя;
- соціальна адаптація громадян.

Фізична культура є специфічним багатофункціональним явищем у сфері якого вирішується широке коло завдань – від особистих до державних і загальнолюдських.

У сфері суспільних інтересів фізична культура виконує такі **функції**:

- відтворення робочої сили і підготовки громадян до виробничої і творчої діяльності;
- фізичне, розумове і естетичне виховання громадян;
- удосконалення природних (генетичних) і набутих якостей особи;
- формування у громадян активної творчої життєвої позиції;
- державного будівництва та міжнародного представництва (особливо у сфері спортивної діяльності).

Основними **засобами фізичної культури** є фізичні вправи у всій їхній різноманітності. Проте не варто ігнорувати і такі засоби, як використання оздоровчих сил природи, різноманітні гігієнічні процедури, раціональні режими побуту, праці, відпочинку і харчування.

Форма проведення занять суттєво впливає на характер, кількість і ефективність використання відповідних засобів та визначається побутовими і службовими обставинами. Форма занять має обов'язково відповідати поставленій меті.

Найпоширенішими є такі **форми занять фізичними вправами**:

- урок та заняття в середніх навчальних закладах всіх типів;
- самостійні заняття;

- заняття в групах професійної та військово-прикладної фізичної підготовки;
- спортивні тренування;
- реабілітаційно-оздоровчі заняття.

Сферами впровадження фізичної культури і спорту є:

- навчально-виховна;
- виробнича;
- соціально-побутова.

Основними показниками стану розвитку фізичної культури в державі, регіоні чи організації є:

- стан здоров'я та рівень фізичного розвитку;
- рівень забезпеченості кваліфікованими кадрами;
- наявність відповідних організаційних структур;
- кількість фізкультурників і спортсменів;
- наявна матеріальна база;
- рівень науково-методичного та інформаційного забезпечення;
- рівень спортивних досягнень окремих осіб, команд, клубів.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Які основні завдання стоять перед навчальною дисципліною «Вступ до спеціальності» галузі «Фізична культура і спорт»?
2. Яке місце посідає фізична культура в загальній культурі людства?
3. Які основні завдання в суспільстві вирішує фізична культура?
4. Які функції виконує фізична культура у сфері суспільних інтересів?
5. Чи існує зв'язок фізичної культури з іншими галузями суспільної діяльності?

ЛЕКЦІЯ 2

ТЕМА 1.2

ГАЛУЗЕВА ТЕРМІНОЛОГІЯ

Мета вивчення: оволодіти основами галузевої термінології.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Зародження та розвиток термінології спорту.
2. Сучасні проблеми української спортивної термінології.
3. Поняття про термінологію, термін. Значення термінології.
4. Вимоги до термінології.
5. Правила утворення термінів.
6. Основні термінологічні поняття галузі.
7. Правила і форми запису вправ.

Література

Основна:

1. *Актуальні проблеми теорії і методики фізичного виховання: Колективна монографія / Упоряд. О.М. Вацеба, Ю.В. Петришин, Є.Н. Приступа, І.Р. Боднар. – Л., Українські технології, 2005. – 296 с.*
2. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*
3. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – С.10-21.*
4. *Короткий спортивний словник-довідник / Укл. М.Д. Зубалій, В.В. Сіркозюк. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2003. – 216 с.*
5. *Сергієнко Л.П. Практикум з теорії і методики фізичного виховання: Навч. посібник. – Харків: «ОВС», 2007. – 271 с.*
6. *Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. та доп.]. – К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 2. Методика фізичного виховання різних груп населення. – 448 с.*
7. *Худолій О.М., Загальні основи теорії та методики фізичного виховання: Навч. посібник. – Харків: «ОВС», 2007. – 406 с.*
8. *Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. – Частина 2. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. – 248 с.*

Додаткова:

1. *Боровська О.В. Короткий тлумачний словник термінології галузі фізичної культури та спорту. – Л., 2003. – 54 с.*

2. Винничук О. Т. Історико-педагогічні аспекти розвитку фізичної культури. – Тернопіль: Астон, 2001. – 404 с.

Питання 1. Зародження та розвиток термінології спорту.

Виділити можна 4 етапи розвитку термінології спорту:

1 етап - період активного формування спорту як соціального явища, тобто з кінця XIX століття в Європі. Саме тоді в Європі відбувалося організаційне оформлення окремих видів спорту: засновувалися спортивні федерації, формували єдині правила змагань, зароджувалася теорія спортивного тренування як наука. В основі багатьох спортивних термінів лежать переважно англійські, французькі та німецькі корені (*спорт, бокс, рекорд, крос, матч, гол, нокаут, футбол, волан, естафета, медаль, тир, рапіра, шпагат* тощо). А звичні для нас терміни грецького чи латинського походження (*стадіон, гімнастика, акробатика, атлет, олімпієць, диск, біатлон, ритміка, реабілітація, кваліфікація, капітан* та ін.) набули інтернаціонального, міжнародного характеру й зрозумілі усім без будь-якого перекладу.

2 етап – охоплює період 20-30-х років XX століття коли українські землі перебували під впливом інших мов. Українська галузева термінологія поповнювалася словами й словосполученнями з російської, німецької, польської, угорської мов (*фізкультура, хокей, гонщик, фізрук, рекордсмен, гірськолижник, кошиківка (баскетбол), брамкар (воротар), копаний м'яч (футбол), карний мет (штрафний удар), штафета (естафета), лижі й т. ін.*). При цьому було прагнення подолати розрив між науковою термінологією і термінологією практики спорту, збільшити частку національних термінів, виробити єдині підходи до словотворення. З'являються такі виразні терміни та словосполучення як, наприклад: «плигун», «пішоходець», «м'ясень», «серцевожильна система», «корегувальна гімнастика», «ковзанева спілка», «лижвяні станції», «перебіг» (забіг), «веслування двопарне зі стерначем», «гонові судна», «трав'яний гокей», «скраклі» (городки), «зарахувальні змагання», «безбол» тощо. Саме тоді бурхливо розвивається галузева періодика, створюються перші україномовні підручники, укладаються спеціалізовані словники, друкуються правила змагань. В час «золотого десятиліття» наукові та методичні вимоги до термінів викристалізувалися у процесі практичної роботи вчених наддніпрянської України та Галичини. При цьому основними напрямками такої праці було прагнення подолати розрив між науковою термінологією і термінологією практики спорту, збільшити частку національних термінів, виробити єдині підходи до словотворення. Поява такої великої кількості термінів свідчила про активні процеси українізації галузі та адаптацію в українськомовне середовище слів і понять зі сфери спорту.

3 етап - момент включення західних областей України до складу СРСР в 1939 році, українські спортивні організації були розпущені, спортивні діячі у переважній більшості репресовані, розвиток національного спорту в Україні

в цілому загальмовано. Природно, що припинився і процес утворення і засвоєння української спортивної термінології, на заміну якому дуже швидко прийшли відповідні запозичення з російської мови.

4 етап – з відновленням Україною державної незалежності (1991 рік), термінологія отримала новий розвиток. Були визначені назви нових, але популярних видів спорту: *армрестлінг, снобордінг, сьорфінг, кьорлінг, віндсерфінг, фрістайл, боулінг, тхеквондо, картинг, стретчінг, шортрек, бодібілдинг* тощо.

Питання 2. Сучасні проблеми української спортивної термінології.

Із відновленням Україною державної незалежності, термінологічні проблеми в галузі фізичної культури не зникли. Навпаки, гострота їх, як і мовних проблем взагалі, зросла. *Сьогодні немає компетентної інституції, яка б фахово займалася вирішенням проблем української спортивної термінології.*

У Львові заходами Української спортивної асоціації (УСА) у 1991 році було проведено представницьку міжнародну конференцію «Українська спортивна і військово-похідна термінологія», яка викликала неабияку зацікавленість серед фахівців. Згодом, у вересні 1994 року, в рамках проведення III-ї міжнародної конференції «Українська науково-технічна термінологія», вперше працювала секція «Український спортивний і військово-похідний стиль». На цьому велелюдному науковому форумі було, зокрема, прийнято звернення до Олімпійської Академії України про створення мовно-термінологічної комісії та ухвалено рішення про створення подібної комісії при Комітеті стандартизації й метрології. Подібні конференції проводилися ще в Києві, Одесі та інших містах, проте мовні проблеми спорту радше були окреслені, а не вирішені.

А тим часом спорт, який динамічно розвивається, створює все нові термінологічні проблеми. Зароджуються і здобувають широке визнання чимало нових видів спорту. Навіть їх механічний перелік представляє для українця певні труднощі. Складно навіть вимовити назви нових, але популярних видів спорту: *армрестлінг, снобордінг, сьорфінг, кьорлінг, віндсерфінг, фрістайл, боулінг, тхеквондо, картинг, стретчінг, шортрек, бодібілдинг* тощо. Знаходження їх відповідників в українській мові, або хоча б відповідна їх «натуралізація» згідно правил українського словотворення і правопису, є нагальною необхідністю.

Питання 3. Поняття про термінологію, термін. Значення термінології.

Термінологія – область лексики, сукупність термінів, які зв'язані з відповідною системою понять. Термінологія це наука, предметом якої є розробка правил утворення термінів, а також самі терміни.

Терміни використовуються для короткого позначення понять. Під *терміном* (від *лат. terminus* – межа, край) розуміється:

- 1) слово або словосполучення, яке точно визначає поняття і його співвідношення з другими поняттями в межах спеціальної сфери;
- 2) в логіці – елемент формалізованої мови.

Фізична культура, як і будь-яка специфічна галузь діяльності має свою нині усталену систему термінів, якими позначаються ті чи інші поняття і явища. Без чіткого окреслення основних термінологічних понять можуть виникати труднощі при сприйманні теоретичного матеріалу та в практичній діяльності.

Характерні значення термінології в суспільстві наступні:

- зрозуміла й доступна широким масам термінологія сприяє поширенню фізичної культури в країні, а також самостійному вивченню різних вправ за існуючими методичними посібниками;
- дає можливість за короткий час довести до відома широкого кола фізкультурних працівників, тренерів і рядових спортсменів зміст будь-яких програм фізичного виховання;
- значно полегшує пояснення учням вправ, а це підвищує продуктивність занять.

Питання 4. Вимоги до термінології.

До термінів пред'являються такі вимоги:

1) Доступність. Терміни повинні будуватися на основі словарного запасу рідної мови або іншомовних слів і відповідати законам слово утворення і граматиці мови даного народу. (Принцип доступності передбачає досить просту, однозначну і зрозумілу назву положення, руху або способу виконання, запропоновану учням. Складність використовуваних термінів повинна пропорційно рости з підвищенням спеціальної підготовленості контингенту тих хто займається).

2) Точність. Терміни повинні давати ясне уявлення про суть вправи або поняття. Точність терміну має велике значення для створення вірного уявлення про вправу. (Під принципом точності мається на увазі конкретне, недвозначне, однозначне тлумачення фізичних вправ засобами термінології. Для дотримання цього принципу необхідно досконально вивчити перелік термінів різних видів спорту, які використовуються в даний час, знати їх смислове значення, не допускати застосування термінів «вільного значення», які не затвердилися в сучасній термінології, а також дотримуватися загальноприйнятих правила запису вправ).

3) Стислість. Найбільш доцільні стислі терміни зручні для вимови. (Принцип стислості дозволяє найбільш зручно використовувати термінологію в практичній діяльності. Використання термінології в чіткій відповідності з правилами її застосування дозволяє найбільш ефективно, швидко і конкретно передати інформацію про вправу, її технічні, динамічні, просторові особливості як в усному мовленні, так і письмово. Застосовуючи термінологію на практичних заняттях, слід пам'ятати про прямий вплив принципу стислості на збільшення щільності занять, простоту спілкування з тими хто займається,

швидкість сприйняття ними команд і установок і, в кінцевому підсумку, на результативність вирішення поставлених завдань).

Слова терміни, будучи конкретними мовними подразниками, полегшують і прискорюють формування рухових навичок. Вони сприяють боєм міцному запам'ятовуванню і закріпленню освоєння рухів, розширюють можливість осмислення техніки вправ, мають велике значення для мотивації учнів на майбутнє виконання вправ.

Питання 5. Правила утворення термінів.

1. Переосмислення. До таких термінів відносяться: міст, вхід, перехід, вихід тощо.

2. Словосполучення. До термінів, які утворені способом словосполучення відносяться: різновисокі бруси, кінь-махи, підйом махом, тощо.

3. Корені окремих слів. Для утворення термінів часто використовуються корені окремих слів, таких як: вис, упор, мах, сид.

4. Умови опори і положення тіла. До термінів утворених таким чином відносяться:

- упор, упор на передпліччях, упор на руках;
- стійка на лопатках, стійка на голові, стійка на руках;
- вис, вис кутом, вис зігнувшись, вис прогнувшись.

5. Особливості рухів. Особливості руху можуть бути використані для утворення термінів, наприклад:

- підйом махом уперед з упору на передпліччях;
- підйом розгином;
- підйом двома або однією.

6. Особливості положення тіла у фазі польоту. Даний спосіб використовується для утворення термінів стрибків і зіскоків, наприклад:

- стрибки зігнувши ноги;
- зіскок дугою.

Питання 6. Основні термінологічні поняття галузі.

Основними поняттями є «фізична культура», «спорт», «фізичне виховання». А ось до понять які характеризують сутність «фізичної культури», «спорту», «фізичного виховання» відносяться наступні:

Фізична освіта – процес формування в людини рухових умінь і навичок, а також передачі спеціальних знань в галузі фізичної культури.

Фізичний розвиток – процес морфологічного і функціонального розвитку організму людини, її фізичних якостей і здібностей, обумовлений внутрішніми фактами і умовами життя.

Фізичне здоров'я – динамічний стан, що характеризується резервом функцій органів і систем і є основою виконання індивідом своїх біологічних і соціальних функцій.

Фізичний стан – відповідно до визначення міжнародного комітету зі стандартизації тестів, характеризує особистість людини, стан здоров'я,

статуру і конституцію, функціональні можливості організму, фізичну працездатність і підготовленість. Показниками фізичного стану є: рівень максимального споживання кисню, рівень максимальної фізичної працездатності, фізичної підготовленості, стану здоров'я.

Фізична підготовка – процес спрямований на розвиток генетичних і набутих фізичних та морально-вольових якостей, вид фізичного виховання, що має безпосередньо прикладну спрямованість (солдат, пожежник, космонавт) і передбачає досягнення рівня фізичного розвитку, який забезпечує передумови для спеціалізації в певному виді діяльності.

Фізична підготовленість – рівень досягнутого розвитку рухових здібностей, формування рухових навичок у результаті спеціалізованого процесу фізичного виховання, спрямованого на рішення конкретних завдань (фізична підготовленість учнів, спортсменів і т.п.).

Фізичні якості – якості, що характеризують фізичний розвиток людини, її здатність до рухової діяльності. Вирізняються такі основні фізичні якості: сила, швидкість, витривалість, спритність, гнучкість, координація.

Рухові здібності – властивості, що характеризують рухові можливості людини і розвиваються на основі задатків таких як сила, швидкість, спритність, координація, витривалість, гнучкість.

Спортивне тренування – планований процес, який складається з навчання та вдосконалення спортивної техніки і тактики, розвитку фізичних, психічних і морально-вольових якостей. Тренування може бути спрямоване як на досягнення спортивних успіхів, так і на оздоровчі, освітньо-пізнавальні та інші цілі. В усіх випадках правильно побудоване тренування приводить до зміцнення здоров'я, всебічного гармонійного розвитку, розширення арсеналу рухових навичок і життєво важливих фізичних якостей, набуття теоретичних знань в галузях теорії спорту, анатомо-біологічних знань, громадської та особистої гігієни.

Тренованість – стан організму, що характеризується певними морфологічними і функціональними змінами, що сталися в результаті тренувальної діяльності. Тренованість залежить від стану здоров'я, фізичного розвитку, функціональних властивостей організму. Проте визначальним фактором є застосована тренувальна система (зміст тренувальних програм, їх тривалість, спрямованість, методична досконалість). Рівень тренованості піддається прогнозуванню, педагогічному та лікарському контролю. Основним критерієм тренованості є пристосованість організму спортсмена до тренувальних і змагальних навантажень, коли функціональні можливості організму розкриваються найповніше. Вищою фазою тренованості спортсмена є його перебування в так званій «спортивній формі».

Спортивна форма – стан найвищого рівня тренованості спортсмена і його готовності досягти максимального для себе рівня спортивного результату. Для спортсмена в стані «спортивної форми» характерним є високий рівень розвитку фізіологічних функцій і узгоджена діяльність всіх основних систем організму, яка відповідає підвищеним вимогам, змагальної діяльності.

Пік «спортивної форми» є станом доволі нетривким. Його вдається утримувати від кількох тижнів (навіть днів) до декількох місяців. В останньому випадку неминучими є деякі заплановані (контрольовані) спади. Тому уміння досягти в певний час і утримувати до вирішальних стартів «спортивну форму» є основним показником методичної майстерності тренера і його учня, мірилом досконалості тренувального процесу.

Основним важелем управління «спортивною формою» є обсяг та інтенсивність тренувальних і змагальних навантажень і досконала система відновлення.

Фізичні вправи – спеціальні рухи і складні види рухової діяльності, які застосовуються як засоби фізичного виховання і спортивної підготовки.

Фізичні вправи умовно поділяються на загальнорозвиваючі і спеціальні.

Загальнорозвиваючі вправи використовуються з метою загального гармонійного фізичного розвитку особи, вдосконалення її рухових і функціональних можливостей, підвищення працездатності, розвитку основних фізичних якостей.

Спеціальні вправи застосовуються переважно для розвитку фізичних якостей, потрібних у обраному виді спорту, а також з метою засвоєння технічних і тактичних прийомів. Спеціальними вправами розвивають не лише силу окремих, визначальних у даному виді змагань, груп м'язів, але й такі недостатньо піддатливі для розвитку якості, як швидкість рухових реакцій і швидкість рухів.

Втома – стан організму, що виникає внаслідок функціональної активності і проявляється в тимчасовому зниженні працездатності. При втомі знижується м'язова сила, погіршуються точність і координація рухів, може погіршуватися загальне самопочуття. Втома є невід'ємним елементом фізичної культури і спорту. Саме завдяки мобілізації сили організму на відновлення притаманних організмові функцій і властивостей, які тимчасово погіршуються внаслідок дії тренувальних навантажень, досягається тренувальний ефект, який приводить системи організму до фази над компенсації і поступового росту тренуваності. Відновлення працездатності при втомі залежить від ступеня втоми і настає переважно протягом декількох годин (рідко діб). Ефективними засобами пониження рівня втоми і прискорення відновлювальних процесів є правильне чергування тренувань і відпочинку, різноманітність тренувальних засобів, методів і форм занять.

Перенапруга – нестійкі, переважно разові, порушення в організмі, викликані невідповідністю між фізичним навантаженням і рівнем підготовки організму. На відміну від втоми перенапруга веде до нетривалого зниження працездатності спортсмена.

Перевтома – природне короткочасне зниження працездатності, викликане значними тренувальними або змагальними навантаженнями. При цьому стані не виникає непередбачуваних змін в організмі спортсмена і не виникає загрози його здоров'ю і спортивній перспективі. Деяке зниження та зміна характеру тренувальних навантажень, раціональний режим харчування

і відпочинку, фізіотерапевтичні засоби сприяють швидкому поліпшенню стану спортсмена.

Належним чином налагоджені контроль та самоконтроль за станом і самопочуттям спортсмена повинні (особливо на важливих етапах спортивної підготовки) виключити явища перевтоми.

Відсутність же такого контролю за процесом спортивного тренування може спричинитися до поглиблення негативних тенденцій і довести спортсмена до хворобливого стану перетренованості.

Перетренованість – стійке погіршення спортивної працездатності, нервово-психічного і фізичного стану спортсмена в результаті суттєвих недоліків в режимі і методиці тренувань. В стані перетренованості можуть опинитися високотреновані спортсмени на стадії підготовленості, близької до піку спортивної форми.

Для стану перетренованості характерними є порушення режиму сну (безсоння), відсутність апетиту і моральна депресія, супроводжувані порушенням функцій окремих органів і систем організму спортсмена.

Фізична рекреація – здійснення активного відпочинку людей з використанням фізичних вправ, одержання задоволення від цього процесу.

Фізична рекреація (відновлення) – комплекс заходів, спрямований на удосконалення процесів відновлення працездатності після фізичної і розумової роботи.

Фізична реабілітація – система фізичних вправ, спрямована на відновлення втрачених функцій організму чи окремих органів та на відновлення фізичних якостей.

Питання 7. Правила і форми запису вправ.

Короткий і точний запис вправ має важливе значення для їхнього вірного розуміння. В залежності від мети застосовують ту чи іншу форму запису: узагальнену, конкретну, скорочену, графічну або їх поєднання.

До правил запису відносяться: порядок запису, встановлений для окремих груп вправ (наприклад, гімнастичних), дотримання граматичного строю і знаків, які використовуються при запису.

Запис загально розвиваючих вправ.

При запису окремих рухів потрібно вказувати:

1. Вихідне положення, з якого починається рух (основна стійка, стійка ноги нарізно, стійка схресно правою).
2. Назва руху (нахил, поворот, мах, присід, випад тощо).
3. Напрямок (вперед, назад тощо).
4. Кінцеве положення (якщо необхідно або у вис, у стійку на коліннях, упор присів).

Приклад:

В.П. – стійка ноги нарізно, руки на пояс.

Рахунок 1. Прогнутися, руки вверх.

Рахунок 2-3. Два пружних нахили вперед, руками торкнутися лівого носка.

Рахунок 4. В.П.

Рахунок 5-8. Теж саме до правої ноги.

При записі кількох рухів, які виконуються одночасно, спочатку вказують основні, потім другорядні. Наприклад:

В.П. – стійка ноги нарізно, руки в сторони.

Рахунок 1-2. Нахил вперед прогнувшись, руки за голову.

Рахунок 3-4. Випрямитися руки на пояс.

При описі вправ, що складаються з двох одночасно виконуваних рухів, застосовують прийменник «з», що підкреслює цілісність дії, поєднання в часі окремих рухів (наприклад: підйом махом вперед з поворотом). Злите виконання двох послідовних рухів позначається за допомогою союзу «й» (наприклад: присідання й переكات назад в стійку на лопатках).

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Які основні чинники впливають на формування та розвиток галузевої термінології?
2. Які особливості формування та розвитку української спортивної термінології?
3. Які існують правила утворення термінів?
4. Визначте наступні поняття «фізичний розвиток», «фізичний стан», «рухові здібності», «тренуваність», «спортивна форма», «втома».

ЛЕКЦІЯ 3
ТЕМА 1.3
ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ

Мета вивчення: ознайомити з програмно-нормативними документами, що регулюють діяльність в галузі фізичної культури та в сфері вищої освіти.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Законодавча база розвитку фізичної культури і спорту в Україні.
2. Конституція України.
3. Визначальні принципи Закону України «Про фізичну культуру і спорт».
4. Державні програми розвитку фізичної культури і спорту в Україні.
5. Єдина спортивна класифікація України. Положення про центри фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх». Положення про державні тести і нормативи фізичної підготовленості населення України.

Література

Основна:

1. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*
2. Герцик М.С., Вацеба О.М. *Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник.—Харків: «ОВС», 2005.—С.46-56, 144-176.*
3. Зайдовий Ю. *Історико-політичні та організаційні аспекти формування і розвитку Національних олімпійських структур в Україні та країнах Європи. – Л.: Українські технології, 2004. – 176 с.*
4. Олійник М.О. *Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні. – Харків: ХДАФК, 2003. – 172 с.*
5. *Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. Та доп.]. – К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. – 384 с.*
6. Худолій О.М. *Загальні основи теорії та методики фізичного виховання: Навч. посібник.—Харків: «ОВС», 2007.—С 47-58.*
7. Шиян Б.М. *Теорія і методика фізичного виховання школярів. – Частина 1. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – 272 с.*

Додаткова:

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/103/98-%D0%B2%D1%80>.

3. Цільова комплексна програма "Фізичне виховання - здоров'я нації" : Програма; Президент України від 01.09.1998 № 963а/98 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/963%D0%B0/98>.

4. Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту : Указ Президента України; Доктрина від 28.09.2004 № 1148/2004 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1148/2004>.

5. Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020" : Указ Президента України; Стратегія від 12.01.2015 № 5/2015 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5/2015>.

6. Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року "Рухова активність - здоровий спосіб життя - здорова нація" : Указ Президента України; Стратегія від 09.02.2016 № 42/2016 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/42/2016>.

7. Про затвердження тестів і нормативів для проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України : Наказ; Мінмолодьспорт від 15.12.2016 № 4665 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0195-17>.

8. Про затвердження тестів і нормативів для осіб, щорічне оцінювання фізичної підготовленості яких проводиться на добровільних засадах, Інструкції про організацію його проведення та форми Звіту про результати його проведення : Наказ; Мінмолодьспорт від 04.10.2018 № 4607 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1207-18>.

9. Про затвердження Кваліфікаційних норм та вимог Єдиної спортивної класифікації України з олімпійських видів спорту : Наказ; Мінмолодьспорт від 17.04.2014 № 1258 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0488-14>.

10. Про затвердження Положення про центри фізичного здоров'я населення "Спорт для всіх" : Наказ; Мінмолодьспорт від 31.01.2014 № 323 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0310-14>.

11. Про затвердження Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах України : Наказ; МОН України від 02.08.2005 № 458 //

База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0909-05>.

12. Про впровадження фізкультурно-оздоровчого патріотичного комплексу школярів України "Козацький гарт" : Наказ; МОН України від 17.08.2005 № 479/1656 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0479290-05>.

13. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3808-12>.

14. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/324/95-%D0%B2%D1%80>.

15. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 № 1841-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1841-14>.

16. Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 № 2628-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2628-14>.

17. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>.

18. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>.

19. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/463-20>.

Питання 1. Законодавча база розвитку фізичної культури і спорту в Україні.

Законодавче регулювання відносин у сфері фізичної культури здійснюється Конституцією України, Законом України «Про фізичну культуру і спорт» та іншими законодавчими актами України (табл.1), а також міжнародними угодами та статутами міжнародних спортивних організацій.

Таблиця 1.

Закони і підзаконні акти, які регулюють діяльність в галузі фізичного виховання і спорту.

№ з/п	Закони, підзаконні акти	Дата прийняття	Чинна редакція
1	Конституція України	Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР	Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-IX

2	Закон України «Про фізичну культуру і спорт»	Закон від 24.12.1993 №3808-XII	Редакція від 16.10.2020, підстава - 124-IX
3	Закон України «Про туризм»	Закон від 15.09.1995 №324/95-ВР	Редакція від 16.10.2020, підстава - 124-IX
4	Закон України «Про освіту»	Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII	Редакція від 24.06.2020, підстава - 725-IX
5	Закон України «Про дошкільну освіту»	Закон від 11.07.2001 №2628-III	Редакція від 20.05.2020, підстава - 474-IX
6	Закон України «Про повну загальну середню освіту»	Закон України від 16.01.2020 № 463-IX	Редакція від 01.08.2020, підстава - 764-IX
7	Закон України «Про професійно-технічну освіту»	Закон від 10.02.1998 №103/98-ВР	Редакція від 20.05.2020, підстава - 474-IX
8	Закон України «Про позашкільну освіту»	Закон від 22.06.2000 №1841-III	Редакція від 16.10.2020, підстава - 124-IX
9	Закон України «Про вищу освіту»	Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII	Редакція від 25.09.2020, підстава - 849-IX

Питання 2. Конституція України.

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Стаття 2. Суверенітет України поширюється на всю її територію. Україна є унітарною державою.

Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою.

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Стаття 23. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Стаття 28. Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям.

Стаття 45. Кожен, хто працює, має право на відпочинок.

Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час.

Максимальна тривалість робочого часу, мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки, вихідні та святкові дні, а також інші умови здійснення цього права визначаються законом.

Стаття 49. Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

Держава dbae pro розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Стаття 53. Кожен має право на освіту.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Стаття 57. Кожному гарантується право знати свої права та обов'язки.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права й обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права й обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

Питання 3. Визначальні принципи Закону України «Про фізичну культуру і спорт».

24 грудня 1993 року Верховна Рада прийняла *Закон України «Про фізичну культуру і спорт»*, який визначив загальні правові, соціальні, економічні і організаційні основи фізичної культури і спорту, участь державних органів, посадових осіб, а також підприємств, установ, організацій у зміцненні здоров'я громадян, досягненні високого рівня працездатності та довголіття засобами фізичної культури. Законом гарантується права громадян на заняттях фізичною культурою і спортом, визначаються і характеризуються сфери та напрямки впровадження фізичної культури.

Під принципами в теорії фізичного виховання розуміють теоретичні положення, що відображають закономірності всебічного розвитку особистості, виховання, навчання та розвитку рухових здібностей.

Принципи за спрямованістю класифікуються на: *загальні, виховання, навчання та розвитку рухових здібностей.*

Загальні принципи визначають напрямок виховного процесу в суспільстві і виконують його соціальне замовлення.

Основними принципами фізичного виховання є:

1. *Принцип національного виховання.* Національне виховання передбачає етнізацію, тобто наповнення його національним змістом, формами, спрямованими на формування національної самосвідомості громадянина, характеру, почуття національної гідності, етнічної причетності до свого народу.

2. *Принцип гуманістичної орієнтації.* Не допускається застосування таких засобів, методів, форм занять, що принижують достоїнство особистості чи приносить шкоду здоров'ю.

3. *Принцип пріоритету потреб, мотивів і інтересів особистості* припускає побудову системи фізичного виховання в цілому й окремих програмах з обліком індивідуальних і групових, соціальних і духовних потреб людей.

4. *Принцип усебічного розвитку особистості* припускає оптимальне сполучення фізичного (тілесного) і духовного розвитку особистості.

Тобто педагогічний процес повинен забезпечувати комплексний розвиток інтелектуальних, фізичних, моральних і естетичних основ особистості.

5. *Принцип оздоровчої спрямованості* припускає орієнтацію занять фізичними вправами на досягнення належних норм фізичного стану, що відповідають високому рівню здоров'я.

6. *Принцип зв'язку фізичного виховання з іншими видами діяльності і зайнятості людей* передбачає раціональне сполучення засобів фізичного виховання з професійною, навчальною діяльністю, у побуті і під час дозвілля і відпочинку населення.

Принципи виховання.

1. *Принцип гуманізації виховання* знаходить своє виявлення:
 - у прагненні до згоди, добросусідства, свободи, рівності, братства;
 - у готовності вихованців до самозахисту своїх інтересів.
2. *Принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей* вимагає глибокого і всебічного знання дитини, її інтересів, здібностей.
3. *Принцип виховання в діяльності і спілкуванні.* Умовами ефективної організації діяльності та спілкування є:
 - залучення дітей до різноманітних видів діяльності: ігрової, пізнавальної, трудової, спортивної;
 - забезпечення позитивних міжособистісних стосунків між вихователем і вихованцями – відношення поваги, взаємодопомоги, довіри, співтворчості.
4. *Принцип стимулювання дитини до самовиховання.*
5. *Принцип цілісного підходу до виховання.* (варіативність методів, форм, засобів виховання та інше).

Теоретичні положення (***дидактичні принципи***), які визначають дії викладача і учня і спрямовані оптимізацію процесу навчання. До них відносяться:

1. Принцип свідомості (передбачає формування у дітей системи знань і переконань, що забезпечує свідоме ставлення до занять фізичної культурою).
2. Принцип активності (вид рухової активності, активного придбання спеціальних знань, прагнення до самостійних занять).
3. Принцип науковості (засоби, методи і форми організації фізичного виховання повинні відповідати існуючим науковим положенням. Ознака даного принципу оцінка якості навчального процесу).
4. Принцип міцності.
5. Принцип індивідуальності.
6. Принцип доступності.
7. Принцип наочності.
8. Принцип повторності.
9. Принцип системності.
10. Принцип послідовності.
11. Принцип поступовості.

До принципів розвитку рухових здібностей відносяться:

1. Принцип неперервності.
2. Принцип системного чергування навантаження і відпочинку.
3. Принцип поступового збільшення тренувальних впливів.
4. Принцип циклічної будови системи занять.
5. Принцип вікових адекватності процесу фізичного виховання.

Питання 4. Державні програми розвитку фізичної культури і спорту в Україні.

Державні програми розвитку фізичної культури в Україні

Назва державної програми	Дата прийняття	Строк дії
1. Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації»	01.09.1998	1999-2005
2. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту в Україні	28.09.2004	2006-2016
3. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»	12.01.2015	2020
4. Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»	9.02.2016	2025

Відповідно до закону «Про фізичну культуру і спорт», Верховною Радою була розроблена і введена в дію «Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні», яка визначила основні напрямки державної політики в галузі фізичної культури.

Указом Президента України було затверджено Цільову комплексну програму на 1995 – 2005 роки «Фізичне виховання – здоров'я нації».

Основними завданнями програми є: зміцнення здоров'я населення на принципах здорового способу життя; посилення впливу фізичної культури на підвищення продуктивності праці та обороноздатності; сприяння економічному і соціальному прогресу; утвердження міжнародного авторитету України.

У ній чітко визначені три головні напрямки діяльності:

Фізкультурно-оздоровча та спортивна робота у таких сферах:

Навчально-виховній:

- встановлення державних вимог до фізичного виховання дітей;
- забезпечення обґрунтованих обсягів рухової активності (в дошкільних виховних закладах – щоденно, в середніх навчальних

- закладах – не менше 3 год., у вищих навчальних закладах – не менше 4 год. на тиждень);
- розробка системи тестів і оціночних нормативів і вимог до фізичного розвитку та рівнів фізичної підготовки;
 - введення єдиного «паспорта — здоров'я»;
 - введення заліків з фізичної культури в середніх освітніх закладах (5, 9, 11 класи) та професійно-технічних і вищих навчальних закладах;
 - створення умов для фізкультурних занять в закладах післядипломної освіти;
 - розроблення нормативів кадрового, фінансового, матеріально-технічного забезпечення фізичного виховання;
 - організація «шкіл здоров'я» при диспансерах, поліклініках, виховних закладах.

Виробничій і соціально- побутовій:

- передбачити посади спеціалістів з фізкультурно-оздоровчої роботи в штатних розписах міністерств і відомств;
- запровадити критерії оцінки розвитку фізичної культури;
- рекомендувати ввести посади організаторів фізкультурно-оздоровчої роботи на підприємствах і установах з кількістю працівників понад 500 осіб (поза залежністю від форм власності);
- запровадити нормативи фінансування розвитку фізичної культури з фондів соціального розвитку;
- створювати автоматизовані діагностичні центри при спортивних клубах, профілакторіях і т.п.;
- ввести обов'язкові заняття з фізичної культури для працюючих в екстремальних умовах (авіатори, водії локомотивів, служб рятування тощо);
- розробити програми самостійних занять фізичною культурою та комплекси вправ для різних демографічних груп населення;
- обладнати містечка здоров'я, пункти прокату спортінвентарю в парках культури і зонах відпочинку.

Спортивна діяльність в державі:

- визначити пріоритетні види спорту, в яких спортсмени України спроможні на високі спортивні досягнення;
- удосконалити систему підготовки національних збірних команд України;

- розробити нормативно-правову базу, яка регламентуватиме професійну діяльність спортсменів і фахівців;
- здійснити заходи щодо створення належних умов членам та тренерам національних збірних команд.

Фізичне виховання та спортивна діяльність населення із специфічними професійними або фізичними характеристиками:

- фізична підготовка в Збройних силах України та інших військових формуваннях;
- фізкультурно-оздоровча, реабілітаційна та спортивна діяльність серед інвалідів;
- фізичне виховання сільського населення.

Система забезпечення розвитку галузі, що включає: кадрове, науково-методичне, матеріально-технічне, фінансове-економічне, медико-біологічне, інформаційне, нормативно-правове.

У 2004 року Указом Президента України була прийнята ***Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту.***

Це система концептуальних ідей і поглядів на роль, організаційну структуру та завдання фізичної культури і спорту в Україні на період до 2016 року з урахуванням стратегії розвитку держави та світового досвіду.

Метою Доктрини є орієнтація суспільства на поетапне формування ефективної моделі розвитку фізичної культури і спорту на демократичних та гуманістичних засадах. В основу Доктрини покладено ідею задоволення потреб кожного громадянина держави у створенні належних умов для занять фізичною культурою і спортом.

Метою ***Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»*** є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі.

Задля цього рух уперед здійснюватиметься за різними векторами, серед яких слід зазначити вектор гордості - це забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт. Україна повинна зайняти гідне місце серед провідних держав світу, створити належні умови життя і праці для виховання власних талантів, а також залучення найкращих світових спеціалістів різних галузей.

Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність - здоровий спосіб життя - здорова нація» на основі результатів аналізу світового досвіду та сучасного стану розвитку вітчизняної системи оздоровчої рухової активності визначає мету та основні завдання, спрямовані на створення умов для підвищення рівня залучення населення до оздоровчої рухової активності, що сприятиме розв'язанню гуманітарних і соціально-економічних проблем для особи, суспільства та держави.

Національна стратегія передбачає подальший розвиток і оптимізацію системи ідей та поглядів, визначених Національною доктриною розвитку фізичної культури і спорту.

Питання 5. Єдина спортивна класифікація України. Положення про центри фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» Тести і нормативи для осіб, щорічне оцінювання фізичної підготовленості яких проводиться на добровільних засадах.

Нормативні основи

№ з/п	Підзаконні акти	Дата прийняття	Чинна редакція
1	Про затвердження тестів і нормативів для проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України	Наказ Мінмолодьспорт від 15.12.2016 № 4665	Втрата чинності від 13.11.2018, підстава - з1207-18
2	Про затвердження тестів і нормативів для осіб, щорічне оцінювання фізичної підготовленості яких проводиться на добровільних засадах	Наказ Мінмолодьспорт від 04.10.2018 № 4607	Чинний
3	Кваліфікаційні норми та вимоги Єдиної спортивної класифікації України з олімпійських видів спорту	Наказ Мінмолодьспорт від 17.04.2014 № 1258	Редакція від 24.09.2019, підстава - з0999-19
4	Положення про центри фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх»	Наказ Мінмолодьспорт від 31.01.2014 № 323	Редакція від 18.03.2016, підстава - з0276-16
5	Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах України	Наказ №458 від 2 серпня 2005 р.	Чинний
6	Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в вищих навчальних закладах	Наказ №4 від 11.01.2006	Втрата чинності від 07.02.2020, підстава - з0076-20
7	Всеукраїнський фізкультурно-оздоровчий патріотичний комплекс школярів «Козацький гарт»	Наказ №479/1656 від 17.08.2005	Чинний

У 1993 році була розроблена і введена в дію **Єдина спортивна класифікація України** – нормативний документ, що визначає норми та вимоги

для отримання спортивних звань і розрядів. Головне її призначення – забезпечити єдину систему оцінки рівня спортивної майстерності та досягнень спортсменів України на всій території.

Вона діяла до 1996 року, а потім змінювалася кожні чотири роки з тенденцією до підвищення рівня вимог.

Завдання:

1. Забезпечення єдиної системи оцінок рівня спортивної майстерності (розряд 3, 2. 1. КМС) та присудження спортивних звань (майстер спорту, майстер спорту міжнародного класу).
2. Стимулювання розвитку та спортивної діяльності в Україні.
3. Забезпечення нормативної бази для подальшого розвитку системи оцінки спортивних досягнень.
4. Стимулювання розвитку масового спорту та підвищення досягнень спортсменів України на міжнародних змаганнях.

У положенні про Єдину спортивну класифікацію України визначені також умови і порядок присвоєння звань і розрядів, кваліфікація суддів, категорія змагань, документи обліку і звітності тощо.

Розрядні вимоги визначені у мірах часу, довжини, ваги та інших кількісних показників, прийнятих у міжнародному спорті. Розрядні вимоги передбачають, наприклад: посісти певне місце на змаганнях відповідного масштабу; взяти участь у складі команди певного розряду; отримати певну кількість перемог над спортсменами відповідного розряду; досягти рівня рейтингу тощо.

Наказом Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту від 29 травня 2003 р. затверджено ***Положення про Всеукраїнський центр фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх»***, в якому визначені основні умови його функціонування.

Центр є державною бюджетною організацією, що належить до сфери управління Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту; у своїй діяльності керується Конституцією та законами України; центр співпрацює з федераціями з видів спорту, фізкультурно-спортивними товариствами та іншими державними та громадськими організаціями, підприємствами.

Задачі: залучення широких верств населення до регулярних оздоровчих занять, надання фізкультурно-спортивних послуг формування у громадян потреб рухової активності та створення умов їх задоволення, організація та проведення змагань, конкурсів, показових виступів, фестивалів, спортивних свят; обладнання та утримання спортивних споруд за місцем проживання, організує підвищення кваліфікації та атестацію керівників, спеціалістів, методистів, інструкторів та тренерів центру.

Кабінет Міністрів України (1996 р.) затвердив ***«Положення про державні тести і нормативи фізичної підготовленості населення України»***. Ця державна система тестів і нормативів стала основою вимог до фізичної підготовленості населення як критерій здоров'я, життєдіяльності, здатності до продуктивної праці та захисту Батьківщини.

Впровадження державних тестів підготовленості населення дало змогу:

- визначити належний рівень підготовленості всіх груп і категорій населення;
- надати можливість всім групам і категоріям населення проводити індивідуальну діагностику фізичної підготовленості;
- визначити ефективні засоби фізичного виховання кожного;
- спрямувати діяльність навчальних закладів, фізкультурно-спортивних організацій на забезпечення належного рівня фізичної підготовленості громадян.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Назвіть основні документи, які регулюють діяльність в галузі фізичної культури і спорту в Україні.
2. Якими є визначальні принципи Закону України «Про фізичну культуру і спорт»?
3. Які органи несуть відповідальність за розроблення та впровадження державних програм розвитку фізичної культури і спорту?
4. Проаналізуйте Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту в Україні.
5. Проаналізуйте кваліфікаційні норми та вимоги Єдиної спортивної класифікації України з олімпійських видів спорту.

ЛЕКЦІЯ 4
ТЕМА 1.4
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ, СТРУКТУРА І МАТЕРІАЛЬНА ОСНОВА
РОЗВИТКУ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОГО РУХУ В УКРАЇНІ

Мета вивчення: сформувати знання про систему фізичної культури в Україні

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Фізична культура як соціальна система суспільства. Основи української національної системи фізичного виховання.
2. Мета, завдання і умови функціонування системи фізичного виховання.
3. Структура, взаємозв'язок і характер діяльності фізкультурно-спортивних організацій України.
4. Матеріально-технічна база фізичної культури і спорту.
5. Джерела фінансування галузі.
6. Науково-інформаційне забезпечення фізкультурно-спортивного руху.
7. Спортивні школи як складова системи фізичної культури.

Література

Основна:

1. *Актуальні проблеми теорії та методики фізичного виховання: Колективна монографія / Упоряд. О.М. Вацеба, Ю.В. Петришин, Є.Н. Приступа, І.Р. Боднар. – Л., Українські технології, 2005. – 296 с*
2. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*
3. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – С.56-67.*
4. *Зайдовий Ю. Історико-політичні та організаційні аспекти формування і розвитку Національних олімпійських структур в Україні та країнах Європи. – Л.: Українські технології, 2004. – 176 с.*
5. *Олійник М.О. Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні. – Харків: ХДАФК, 2003. – 172 с.*
6. *Свістельник І.Р. Спортивний інформаційний простір України у мережі Інтернет. – Л., 2004. – 32 с.*
7. *Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. Та доп.]. – К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. – 384 с.*

Додаткова:

1. Вацеба О.М. Тенденції розвитку наукових досліджень в галузі фізичної культури та спорту серед молодих вчених України // Молода спортивна наука України: Збірник наукових статей з галузі фізичної культури і спорту. – Львів: ЛДІФК, 2000. – Випуск 4. – С. 5–6.

2. Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту : Указ Президента України; Доктрина від 28.09.2004 № 1148/2004 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1148/2004>.

3. Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року "Рухова активність - здоровий спосіб життя - здорова нація" : Указ Президента України; Стратегія від 09.02.2016 № 42/2016 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/42/2016>.

4. Ведмеденко Б.Ф., Жукотинський К.К. Вибрані лекції з фізичного виховання. – Чернівці: Прут, 2002. – 221 с.

Питання 1. Фізична культура як соціальна система суспільства. Основи української національної системи фізичного виховання.

Виникнення і розвиток фізичної культури визначається потребами суспільства і обумовлюється рівнем розвитку матеріального виробництва, соціальними уявленнями про роль фізичного виховання в житті людей. Виділяється **соціальна і педагогічна система фізичного виховання**.

Під **соціальною системою фізичного виховання** розуміють сукупність взаємозв'язаних закладів і організацій, що здійснюють і контролюють фізичне виховання, а також засобів, методів організації, нормативних основ, мети і принципів будови фізичного виховання в країні.

Під **педагогічною системою** розуміється система фізичних вправ, методів їх застосування, форм занять спрямованих на вдосконалення рухової підготовленості людини.

Галузь «Фізична культура» - це є сукупність підприємств та установ, що спеціалізуються на виробництві товарів і наданні фізкультурно-спортивних послуг населенню». На думку вчених, продукт праці галузі проявляється у формі послуг, призначених для задоволення потреб у фізкультурній діяльності.

Це свідчить про розширення соціально-економічних функцій фізичної культури з проникненням її в усі головні сфери життєдіяльності людей – працю, відпочинок, навчання, охорону здоров'я.

Основи української національної системи фізичного виховання.

Зміст системи фізичного виховання розкривають її ідеологічні, правові, науково-методичні, програмно-нормативні та організаційні основи.

Ідеологічні основи – це система політичних, моральних, релігійних, філософських поглядів та ідей, в яких усвідомлюються і оцінюються ставлення людей до сучасності. В цілому фізичне виховання повинно

базуватись на принципах демократизації і гуманізації. Демократизація процесу фізичного виховання передбачає активну участь вчителів і учнів в формуванні змісту, підборі засобів, виборі форм занять. Гуманізація навчально-виховного процесу передбачає зміну авторитарно-дисциплінарної моделі навчання на особистісно-зорієнтовану. Головними ознаками особистісно-зорієнтованого навчання є багатоваріантність методик, уміння організовувати навчання одночасно на різних рівнях складності, утвердження всіма засобами цінності фізичного і емоційного благополуччя, позитивного ставлення учнів до світу. Б.М. Шиян (2003) пропонує в якості основ української системи фізичного виховання розглядати телеологічні основи. Основним в телеології є принцип природо відповідальності. Він вимагає врахування спадкових особливостей в розвитку і виховання особливості.

Правові основи – це система правового забезпечення організації процесу фізичного виховання. Правове забезпечення фізичної культури і спорту базується на виконанні:

- Закону України «Про фізичну культуру і спорт». У законі визначена державна політика в сфері функціонування відповідних органів, визначені напрямки впровадження фізичної культури;
- Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту в Україні. Визначає основні засоби організаційного, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного забезпечень на певних етапах суспільного розвитку.

Науково-методичні основи – це система суспільно-економічних, природничих та психолого-педагогічних наук, що забезпечують процес фізичного виховання людини. Сфера удосконалення: науково-дослідні інститути, спеціальні заклади вищої освіти, кафедри фізичного виховання у ЗВО. Сприяє вирішенню завдань науково-методичного забезпечення фізичного виховання Українська Академія наук, Національний олімпійський комітет України. Розповсюдження науково-методичної інформації відбувається через видання спеціальної літератури, проведення наукових, науково-методичних та науково-практичних конференцій, періодичну пресу.

Програмно-нормативні основи – це систем навчальних програм та нормативних вимог, які забезпечують функціонування процесу фізичного виховання в країні. До програмного забезпечення фізичного виховання відносяться:

- державні вимоги до фізичного виховання, що містять основні концептуальні положення, характеристику рівнів, зміст та форми фізичного виховання, кадрове забезпечення та керівництво фізичним вихованням;
- державні стандарти загальної середньої та вищої освіти визначені в базових навчальних планах для закладів загальної середньої освіти, в навчальних планах різних спеціальностей ЗВО та галузі освіти «Фізична культура і спорт»;
- навчальні програми, де визначено обсяг знань, умінь і навичок для вирішення освітніх, оздоровчих і виховних завдань фізичного

виховання. Базові програми визначають мінімальний рівень фізкультурної освіти, яку держава зобов'язується забезпечити всім учням, студентам, військовослужбовцям незалежно від типу і форми власності ЗВО.

До нормативного забезпечення фізичного виховання відноситься «Національна спортивна класифікація». Вона забезпечує єдину систему оцінку рівня спортивної майстерності і спортивних досягнень та встановлює нормативи і вимоги для присвоєння спортивних розрядів і звань;

Організаційні основи – це система організацій, установ і товариств, що керують розвитком фізичної культури і спортом в Україні. Центральним органом державної виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту є Міністерство молоді та спорту України. Воно забезпечує реалізацію державної політики в галузі фізичної культури і спорту, несе відповідальність за її виконання. До управління фізичною культурою і спортом залучаються громадські організації. До них відносяться спортивні клуби, спілки і товариства, Національний олімпійський комітет. Вони здійснюють підготовку спортсменів до змагань, організують різні спортивні заходи, мають контрольні функції.

Питання 2. Мета, завдання і умови функціонування системи фізичного виховання.

Мета системи фізичного виховання - це всебічний розвиток здібностей особистості, підготовка до високопродуктивної праці, збереження здоров'я, задоволення різних потреб громадян. Мета фізичного виховання реалізується при виконанні певних завдань. Завдання об'єднують в три групи: освітні, оздоровчі і виховні.

Освітні завдання полягають у тому, щоб:

- сформулювати знання у сфері фізичної культури;
- засвоїти рухові уміння і навички, необхідні у житті, та довести їх до необхідного рівня досконалості;
- навчити кожного застосовувати набуті знання і навички у повсякденному житті з метою самовдосконалення.

Оздоровчі завдання передбачають:

- оптимальний розвиток рухових здібностей людини;
- зміцнення і збереження здоров'я;
- удосконалення будови тіла і формування постави;
- забезпечення тривалого життя і творчого довголіття.

Виховні завдання передбачають:

- розвиток інтелекту, мислення, уваги особистості;
- патріотичне та моральне виховання особистості;
- естетичне та трудове виховання молоді;
- правове та валеологічне виховання людей різного віку.

Для забезпечення функціонування системи фізичного виховання необхідні такі умови:

Першою умовою є дієва пропаганда використання засобів фізичного виховання і спорту. Агітація і пропагандистська діяльність здійснюється через телебачення, радіо, пресу, Інтернет.

Другою умовою є належна матеріально-технічна база та фінансове забезпечення галузі. Матеріальне оснащення галузі передбачає належну кількості критих та відкритих спортивних споруд. Розвиток різних напрямків використання фізичних вправ передбачає наявність сучасного технічного інвентарю.

Третньою умовою є забезпечення галузі «Фізична культура і спорт» висококваліфікованими фахівцями-професіоналами. Підготовкою фахівців займаються заклади вищої і передвищої (фахової) освіти за відповідними освітньо-професійними програмами.

Питання 3. Структура, взаємозв'язок і характер діяльності фізкультурно-спортивних організацій України.

Для ефективного розвитку сфери фізичної культури і спорту історично склалися різноманітні форми організації. В Україні окрім широко розгалужених самодіяльних фізкультурно-спортивних об'єднань, успішно функціонують **державні, регіональні, муніципальні органи** координації і управління сферою фізичної культури та спорту.

Державне управління здійснюється здебільшого у формі спеціально створених міністерств, комітетів, департаментів чи управлінь, на які покладено обов'язки щодо координації та управління фізкультурно-оздоровчою і спортивною роботою в країні.

Згідно із Законом України «Про фізичну культуру і спорт» державне управління фізичною культурою і спортом здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, за сприяння відповідно інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Відповідні органи управління з фізичної культури та спорту існують і на регіональних рівнях. Проте найбільш масовими, впливовими і функціонально спроможними є самодіяльні, самоврядні фізкультурно-спортивні об'єднання (спортивні клуби, асоціації, ліги, федерації тощо).

Органи державної виконавчої влади і органи місцевого самоврядування можуть делегувати громадським фізкультурно-спортивним організаціям окремі свої повноваження.

Основними громадськими організаціями, які здійснюють фізкультурно-спортивну діяльність у сфері спорту України є Національні федерації з видів спорту та Національний олімпійський комітет України (НОК).

Національний олімпійський комітет України (НОК України) є неурядовою громадською організацією, яка координує розвиток олімпійського руху в Україні. У своїй діяльності НОК керується законодавством України, Олімпійською хартією Міжнародного олімпійського

комітету та власною Хартією. НОК України має виключне право представляти державу на літніх та зимових Олімпійських іграх, в Міжнародному олімпійському комітеті, інших міжнародних олімпійських організаціях. НОК України має також виключне право на використання власної олімпійської символіки.

Організацію фізичної культури і спорту, а також професійну фізичну підготовку у відомствах здійснюють спеціально створені для цієї мети комітети, спортивні товариства та клуби. Нині діють такі основні спортивні товариства України. До 2001 року діяло добровільне спортивне товариство «Гарт», створене для організації і координації роботи з фізичного виховання і спортивної роботи у навчальних закладах усіх рівнів. На його основі було утворено нині чинний Комітет фізичного виховання і спорту Міністерства освіти і науки України.

У структурі Міністерства оборони України діє Управління спорту, а в регіонах – спортивні клуби армії і військово-морського флоту (СКА).

Працівники і службовці Міністерства внутрішніх справ України обслуговує відомче спортивне товариство «Динамо», яке має свої регіональні підрозділи.

У 1995 році поновило свою діяльність добровільне спортивне товариство «Спартак», яке сьогодні активно розгортає свою діяльність в регіонах України.

Для репрезентації спортсменів – залізничників у міжнародних організаціях, в рамках ДФСПТ «Україна» діє спортивний клуб «Локомотив».

З цією ж метою створено Спортивну студентську спілку України та Спортивну спілку учнівської молоді України.

В Україні також створені і функціонують структури параолімпійського руху, Асоціація ветеранів фізичної культури і спорту, федерації інвалідного спорту тощо.

На регіональному та місцевому рівнях утворюються різні самодіяльні спортивні, спортивно-оздоровчі, фізкультурно-спортивні клуби, клуби з видів спорту, спортивні клуби за місцем проживання тощо.

В останні роки в Україні з'являються професійні спортивні клуби та ліги. Усі ці організації вносять свій позитивний внесок у широку палітру фізкультурних і спортивних організацій України.

Питання 4. Матеріально-технічна база фізичної культури і спорту.

Матеріально-технічна база фізичної культури і спорту представляє собою сукупність матеріальних цінностей (спортивні споруди, обладнання, спортивна форма, знаряддя, інвентар), фінансів, розподільчих структур та виробничих потужностей, яка перебуває у державній, муніципальній, відомчій, кооперативній та приватній власності.

Матеріальна база є необхідною умовою і, разом з тим показником розвитку фізичної культури і спорту. В умовах економічної нестабільності в Україні увага до розвитку матеріальної бази з боку державних органів влади набуває першочергового значення. Слабкість матеріальної бази істотно

гальмує розвиток фізичної культури, спорту і шкодить підготовці збірних команд до міжнародних змагань, сповільнює залучення широких верств населення до фізкультурно-спортивної активності.

Питання 5. Джерела фінансування галузі.

Джерелом фінансування фізичної культури є:

1. Кошти державного бюджету – найстабільніше і найсуттєвіше джерело фінансування. Держава взяла на себе не тільки утримання органів управління і збірних команд України, а фінансує витрати на розвиток дитячо-юнацького спорту (ДСШ, ДЮСШ, СДЮШОР, фізкультурно-спортивні коледжі, спеціалізовані заклади вищої освіти).

2. Кошти відомчих організацій становлять помітну частку витрат на розвиток фізичної культури і спорту. В останній час їхня частка дещо зменшилась, особливо на розвиток дитячо-юнацького спорту.

3. Вступні внески (індивідуальні і колективні) – складають незначну частку витрат на фізичну культуру і спорт. Проте з поліпшенням економічного стану промисловості і суспільства їхня частка постійно буде збільшуватися.

4. Дотації державних органів здатні полегшити фінансове становище фізкультурно-спортивних організацій, особливо це стосується утримання і експлуатації спортивних споруд, в т.ч. «енергоємних» (плавальні басейни, штучні ковзанки, криті манежі тощо).

5. Спонсорські внески мають в останні роки суттєвий вплив на організацію спортивних заходів, екіпіровку та відрядження на спортивні змагання спортсменів (індивідуальні, збірні і клубні команди).

З активним впровадженням ринкових відносин, значення і обсяг спонсорських внесків у розвиток фізичної культури і спорту будуть зростати. У перспективі спонсори повинні зняти з державного бюджету істотну частку фінансових витрат на розвиток спорту.

6. Прибутки від комерційної діяльності спортивних організацій – перспективне джерело фінансування фізичної культури і спорту. Сюди входять не тільки прибутки від реклами, але й від послуг, що надаються засобами спорту, видавничої діяльності, виробництва спортивних товарів тощо.

7. Особисті кошти громадян, затрачені на фізичну культуру і спорт, будуть збільшуватися разом із зростанням матеріальної забезпеченості населення України. Чим заможніша людина, тим більша частина її доходів йде на задоволення культурних запитів.

Питання 6. Науково-інформаційне забезпечення фізкультурно-спортивного руху.

В організаційному плані в Україні сформовано відповідні інституції для ефективної освітньої, наукової, пропагандистської діяльності в галузі фізичного виховання та спорту.

Державний науково-дослідний інститут фізичної культури і спорту - це центр вирішення завдань олімпійської підготовки, впровадження

фундаментальних досліджень, науково-методичного забезпечення збірних команд України з різних видів спорту. До олімпійської освіти дітей та молоді активно долучається Олімпійська Академія України.

Важливим чинником успішності і ефективності наукових досліджень є продуктивна діяльність спеціалізованих вчених рад для захисту дисертацій.

Вперше на пострадянському просторі керівникам української галузевої науки вдалося відокремити сферу фізичної культури та спорту в окрему наукову спеціальність, розмежувавши її із сферою педагогіки. Це дозволило значно розширити можливості та проблематику наукових досліджень.

Важливим чинником успішного поступального розвитку наукових досліджень виявилось структурування інформаційно-видавничої діяльності.

У 1994 році структурним підрозділом Національного університету фізичного виховання і спорту України було утворене спеціалізоване видавництво ***«Олімпійська література»***. За ці роки видавництво перетворилося у потужний центр випуску наукової, науково-методичної та навчальної літератури. Переважна частка книжкової продукції видавництва присвячена тематиці олімпійського спорту, олімпійського руху, окремим розділам підготовки спортсменів, теорії і методиці тренування в окремих видах спорту тощо.

У Харкові успішно функціонує спеціалізоване видавництво ***«ОВС» (Освіта. Виховання. Спорт)***, яке активно долучається до випуску навчальної літератури.

Для фахівців та широкого кола читачів в Україні сьогодні випускаються:

1. Міжнародний науково-теоретичний журнал ***«Наука в олимпийском спорте»*** – видання Національного університету фізичного виховання і спорту України.

2. Науково-методичний журнал ***«Фізичне виховання в школі»***, засновником якого є Міністерство освіти і науки України.

3. Науково-теоретичний журнал ***«Теорія і методика фізичного виховання і спорту»*** – видання Національного університету фізичного виховання і спорту України.

4. Науково-методичний журнал ***«Теорія та методика фізичного виховання»*** – видання видавництва «ОВС» ТОВ, м. Харків (Освіта. Виховання. Спорт).

5. Науково-популярний журнал ***«Олімпійська арена»*** – засновники: Держкомспорт України та Національний олімпійський комітет України.

Для широкого кола науковців та усіх зацікавлених фахівців галузі сьогодні існують також періодичні видання. До таких сьогодні належать більше 30 найменувань збірників наукових праць та наукових журналів, присвячених проблемам фізичного виховання та спортивного тренування.

Очевидною є перспектива широкого використання та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій засобами мережі Інтернет. Спортивний інформаційний простір України представлений сьогодні великою

кількістю серверів та сайтів. Для прикладу наведемо кілька офіційних сайтів спортивних федерацій України:

<https://uaf.ua/> – Українська асоціація футболу;

<http://www.fvu.in.ua/> – Федерація волейболу України

<http://ukrpowerlifting.com/> – Федерація пауерліфтингу України.

Ще одним важливим джерелом розвитку наукової думки є різноманітні наукові конференції, конгреси, симпозіуми, семінари тощо. Щороку в Україні відбувається ціла низка різного рівня і масштабу наукових заходів, присвячених проблемам фізичної культури.

Таким чином, можна стверджувати, що нині в Україні сформовано достатню науково-інформаційну базу спеціалізованої книжкової та журнальної продукції, яка, разом з тим, ще продовжує розвиватися і розширюватися.

Питання 7. Спортивні школи як складова системи фізичної культури.

Розглядаючи систему фізичного виховання і спорту в Україні, зупинимось детальніше на одній з її складових - підсистемі спортивних шкіл. Згідно теорії систем, цю підсистему можна уявити як самостійну систему із своїми цілями діяльності, елементами, зв'язками.

Система спортивних шкіл - сукупність позашкільних державних і недержавних установ, основною діяльністю яких є спортивна підготовка дітей, підлітків та молоді.

Система спортивних шкіл складається з наступних елементів:

- дитячо-юнацькі спортивні школи (ДЮСШ);
- спеціалізовані дитячо-юнацькі школи олімпійського резерву (СДЮШОР);
- школи вищої спортивної майстерності (ШВСМ);
- коледжі (училища) фізичної культури, коледжі (училища) олімпійського резерву, спеціалізовані класи (одночасно є складовою системи спортивних шкіл та системи закладів загальної середньої освіти).

Дитячо-юнацькі спортивні школи є позашкільними навчальними закладами спортивного профілю – закладами фізичної культури і спорту, які забезпечують розвиток здібностей вихованців в обраному виді спорту, визнаному в Україні, створюють необхідні умови для гармонійного виховання, фізичного розвитку, повноцінного оздоровлення, змістовного відпочинку і дозвілля дітей та молоді, самореалізації, набуття навичок здорового способу життя, підготовки спортсменів для резервного спорту. Засновниками ДЮСШ можуть бути: Управління з питань фізичної культури і спорту облдержадміністрацій, фізкультурно-спортивні товариства, а також підприємства, об'єднання, організації будь-якої форми власності (як в місті, так і на селі).

Завданнями ДЮСШ є: гармонійний розвиток особистості, фізична підготовка, зміцнення здоров'я дітей засобами фізичної культури і спорту, розвиток їх здібностей з обраного виду спорту.

ДЮСШ надає дітям і підліткам рівні умови для зарахування та навчання, а тим, які мають перспективу для спорту вищих досягнень - необхідні умови для спортивного удосконалення. ДЮСШ можуть бути спеціалізованими та комплексними (культивує один або декілька видів спорту). В ДЮСШ утворюються групи початкової підготовки та навчально-тренувальні групи.

Спеціалізовані дитячо-юнацькі школи олімпійського резерву утворюються на базі кращих ДЮСШ з 1-2 споріднених видів спорту, які досягли високого рівня роботи по підготовці кваліфікованих спортсменів.

Відкриття СДЮШОР здійснюється за узгодженням з Держкомспорту.

По закінченню олімпійського чотирьохрічного циклу мережа СДЮШОР переглядається і перезатверджується. У випадках зниження показників, СДЮШОР може бути переведена на умови праці ДЮСШ загального профілю.

Ціль СДЮШОР - підготовка висококваліфікованих спортсменів для поповнення збірних команд країни, ДСТ, відомств.

В СДЮШОР утворюються навчально-тренувальні групи та групи спортивного удосконалення.

Школи вищої спортивної майстерності - створюються, як правило, в системі комітетів фізичної культури і спорту. Це спеціальні навчально-виховні заклади, що організують свою роботу за принципом міжвідомчого організаційно-методичного і навчально-тренувального центру для підготовки кандидатів у збірні команди країни.

Цілі ШВСМ - підготовка майстрів спорту, майстрів спорту міжнародного класу, здійснення спадкоємності в навчально-тренувальній роботі ДЮСШ, СДЮШОР, КФК, КОР та відомчих спортивних організацій.

ШВСМ комплектуються із найкращих, перспективних спортсменів і можуть мати відділення з одного або декількох видів спорту.

В ШВСМ працюють групи спортивного вдосконалення та вищої спортивної майстерності. В окремих випадках утворюються навчально-тренувальної групи (коли розвивається складно технічний вид спорту, з якого не ведеться підготовка в ДЮСШ, СДЮШОР).

Для всіх груп передбачено конкурсний відбір, систему контрольно-перевірних випробувань та випуск.

Коледжі (училища) олімпійського резерву, коледжі (училища) фізичної культури та спеціалізовані класи - це установи, у яких здійснюється набуття середньої загальної або передвищої (фахової) освіти і підготовка спортсменів з видів спорту.

У діяльності всіх трьох установ є спільні риси. Вони працюють за типом класів з подовженим днем навчання і режимом роботи зручним для успішного поєднання навчання та тренування.

Спеціалізовані класи можуть утворюватися в закладах загальної середньої освіти, гімназіях, ліцеях та інших навчальних закладах. Вони є формою роботи СДЮШОР і утворюються спільним рішенням керівництва

СДЮШОР та закладів загальної середньої освіти, як правило, з олімпійських видів спорту. Укладена ними угода визначає обов'язки сторін з фінансування, комплектації, раціонального поєднання навчання із заняттями спортом, організації медичного контролю, відновлювальних заходів (включаючи харчування спортсменів) та інші обов'язки.

Система спортивних шкіл, при наявності всіх названих компонентів, повинна працювати за принципом спадкоємності та взаємозв'язку.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Як можна довести, що фізична культура є соціальною системою?
2. Розкрийте характеристики фізичної культури як соціальної системи.
3. Назвіть та охарактеризуйте групи державних органів управління, до компетенції яких входить фізична культура.
4. Які ви знаєте громадські органи управління фізичною культурою?
5. Дайте загальну характеристику національних федерацій з видів спорту.
6. Назвіть типи спортивних шкіл. Охарактеризуйте зміст, особливості та спадкоємність їх діяльності.
7. Які складові матеріальної бази фізичної культури і спорту Ви знаєте?
8. Як здійснюється фінансування розвитку фізичної культури і спорту в Україні?
9. Що таке науково-інформаційне забезпечення галузі фізичної культури і спорту?
10. Які Ви знаєте друковані видання галузі фізичної культури і спорту в Україні?

ЛЕКЦІЯ 5

ТЕМА 1.5

МІЖНАРОДНИЙ СПОРТИВНИЙ РУХ

Мета вивчення: сформувати знання про історичні особливості і проблеми розвитку міжнародного спортивного руху.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Особливості фізичного виховання у Стародавній Греції.
2. Особливості фізичної культури у Стародавньому Римі.
3. Розвиток фізичної культури у Європі.
4. Утворення міжнародних спортивних організацій.
5. Проблеми сучасного розвитку міжнародного спортивного руху.

Література

Основна:

1. *Актуальні проблеми теорії та методики фізичного виховання: Колективна монографія / Упоряд. О.М. Вацеба, Ю.В. Петришин, Є.Н. Приступа, І.Р. Боднар. – Л., Українські технології, 2005. – 296 с*
2. *Вербицький В.А. Історія фізичної культури та спорту в Україні: [навчальний посібник] / В.А. Вербицький, І.Г. Бондаренко. – Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – 340 с.*
3. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*
4. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – С.56-67.*
5. *Зайдовий Ю. Історико-політичні та організаційні аспекти формування і розвитку Національних олімпійських структур в Україні та країнах Європи. – Л.: Українські технології, 2004. – 176 с.*
6. *Філь С. М., Худолій О. М., Малка Г. В. Історія фізичної культури : навч. посібник. – Харків : ОВС, 2003. – 160 с.*

Додаткова:

1. *Олійник М.О. Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні. – Харків: ХДАФК, 2003. – 172 с.*
2. *Свістельник І.Р. Спортивний інформаційний простір України у мережі Інтернет. – Л., 2004. – 32 с.*

Питання 1. Особливості фізичного виховання у Стародавній Греції.

В основу стародавньої грецької системи освіти і виховання був покладений синтез розумового і фізичного вдосконалення. Освіта включала три однаково важливих частини: інтелектуальну, музичну і

фізичну. У результаті освіти і виховання молоді люди повинні були знайти рівновагу тіла і духу, досягти ідеалу – єдності краси і добра.

Хлопчики в Стародавній Греції повинні були мати трьох вчителів: граматака, кіфариста і педотриба. Під керівництвом педотриба – вчителя гімнастики – діти займались фізичними вправами, тренувались, змагались в бігу, стрибках, метаннях та інших видах.

У системі античної гімнастики виділяли три частини:

- ігри, які застосовувались у підготовці дітей (рухливі ігри, ігри з м'ячем, вправи з предметами: обручем, диском, списом тощо);
- палестру (це слово походить від назви залів, де проводилися змагання борців) – система фізичних вправ з програми пентатлону (біг, стрибки у довжину, метання спису, метання диску і боротьба), доповнені плаванням, веслуванням, кулачним боєм, стрільбою з лука, бігом зі зброєю та ін.;
- орхестрику – вправи, в основі яких – ігри з м'ячем, акробатика, ритуальні, обрядові і побутові танці.

Фізичне виховання починалось з 7–8 річного віку в гімнасіях і палестрах. По досягненню 15 років фізичне виховання в гімнасіях набувало спортивної спрямованості. Тут, поряд з п'ятиборством, юнаки займались боротьбою, кулачним боєм і плаванням. Юнаки з багатих родин займались у гімнасіях і до 18–20 років, де вони продовжували удосконалення в різних видах спорту.

У Спарті, як і в Афінах, система фізичного виховання починалася з 7 років. У 15 років підлітки включалися до групи ейренів. Фізична підготовка будувалась на основі п'ятиборства, кулачного бою і боротьби. Разом з юнаками навчалися й дівчата. Систематична фізична й військова підготовка здійснювалася у Спарті до 30-річного віку.

У 18-річному віці спартанці виходили з розряду хлопців і ставали кандидатами, які несли службу, подібну ефебам в Афінах. У віці 25 років спартанці вступали до регулярної армії. І лише в 35-річному віці вони потрапляли в розряд дорослих і отримували право вести власне господарство.

Зародження Олімпійських Ігор (ОІ) у Стародавній Греції пов'язують з ім'ям грецького героя Геракла, легендарного царя Пелопса, спартанського законодавця Лікурга і елінського царя Іфіта. Датою початку ОІ Стародавньої Греції прийнято вважати ***776 рік до н.е.*** Серед дивовижних досягнень стародавньої цивілізації, пов'язаних з ОІ, слід назвати екехірію – традицію, яка забороняла всім містам-державам проводити війни у період проведення ігор, коли найкращі спортсмени Стародавньої Греції мирно змагались в Олімпії.

Період загального перемир'я в Елладі продовжувався близько трьох місяців – час необхідний для підготовки атлетів до Ігор і участі у змаганнях, дорогу в Олімпію і назад.

На перших тринадцяти ОІ греки змагалися лише в бігу на один стадій, довжина якого, за сучасними мірками, складала 192,27 м. Цей вид бігу протягом півстоліття був єдиним змаганням на Олімпійському святі еллінів. Стартували бігуни зі спеціальних мармурових плит, в яких були зроблені поглиблення для пальців ніг.

На 14-й Олімпіаді (724 рік до н. е.) у програму додається біг на дві стадії.

Починаючи з 15-х ОІ впроваджується біг на довгі дистанції, довжина яких складала 8, а потім 10, 12, 24 стадій.

Програма ОІ 708 року до н. е. поповнилась пентатлоном, який складався зі стрибків, бігу, метання диску, метання спису або дротика і боротьби. Стрибали греки у висоту і в довжину. А також з гантелями з олова.

З 688 року до н. е. у програму входив і кулачний бій. Лише 8 років пізніше з'явилися добре знайомі героям Гомера змагання на колісницях, упряжених четвіркою коней.

У середині VII ст. до н. е. у програму змагань був включений панкратіон – боротьба, в якій були дозволені будь які прийоми. У середині VI віку до н. е. почали практикувати перегони воїнів у повному озброєнні, яке пізніше обмежили тільки щитом.

Змагання з плавання в програму ОІ не включались, хоча греки були чудовими плавцями, тому що фізична підготовка включала в себе і плавання. У 632 р. до н. е. до участі в Олімпійських іграх допустили молодь, організувавши для них змагання з бігу і боротьби. Згодом програма Ігор для молоді поповнилась і кулачним боєм. А у 200 р. до н.е. в програму Олімпійських ігор були включені змагання з панкратіону серед хлопчиків, і першим переможцем в таких змаганнях став Фадімос з Єгипту.

Основні види змагань, які включались до програми ОІ:

Біг – один із найбільш стародавніх видів змагань. Для занять бігом перш за все відбиралися юнаки, які займалися полюванням або були пастухами, оскільки їхній спосіб життя розвивав якості, необхідні для бігунів. Існували різні види забігів: на 1 стадій, на 2 стадії, на 8–24 стадії, біг озброєних атлетів на 2–4 стадії. Стадій мав довжину 192,27 м і стадієм почали називати й сам майданчик.

Метання диску – було видом змагань, який не мав безпосереднього зв'язку з військовою або трудовою практикою. Гомер згадує про змагання з метання диску, яке організував ще Ахілес на честь загиблого Патрокла. Згодом метання диску стало одним із видів п'ятиборства. Диск виробляли з каменю, а потім зі свинцю або сплавів. Диски мали діаметр від 17 до 32 см, масу від 1,3 до 6,6 кг.

Стрибки у довжину – як і біг, були одним із найпростіших видів змагань. Як вид п'ятиборства змагання у стрибках розвивались у двох напрямках:

- 1) з використанням обтяжень (альтерів) вагою від 1,6 до 4,6 кг, які учасник змагань тримав в руках під час стрибка;
- 2) з використанням музичного супроводу (труби), атлет повинен був продемонструвати гармонію і ритмічність рухів.

Метання спису – проводились змагання з двох видів метання спису: метання на відстань і метання у ціль. Метання спису на відстань проводилось частіше і було одним із видів п'ятиборства.

Боротьба – входила до п'ятиборства, а також була окремим видом змагань. Змагання проводились з двох видів боротьби: 1) «стоячи», коли переможцем вважався борець, який поклав суперника на пісок

тричі;

3) «нижня боротьба», яка велася до тих пір, поки один зі спортсменів тричі не прижимав суперника до землі, утримуючи його до вказівки суддів.

Кулачний бій – найімовірніше в програму ОІ був введений у 688 р. до н.е. і одразу набув популярності. Вагові категорії були відсутні і всі учасники, незалежно від ваги, брали участь в одній групі. На відміну від сучасного боксу, в стародавньому кулачному бою не було обмеження тривалості поєдинку. Атлети билися до тих пір, поки один з них не втрачав свідомість або не визнавав своєї поразки, піднявши один або два пальці. Правилами кулачного бою заборонялося застосовувати прийоми боротьби, наносити удари нижче поясу.

Пентатлон – (п'ятиборство) змагання, яке складалося з п'яти видів атлетики: стрибок, метання диска і спису, біг, боротьба. Різноманітність видів змагань вимагала від п'ятиборця різнобічної фізичної підготовки і володіння технікою різних видів спорту, що досягалося лише тривалим і наполегливим тренуванням. Особливу популярність цьому вигляду спорту приносила його прикладна спрямованість, оскільки п'ятиборці в разі війни виявлялися найбільш майстерними бійцями.

Панкратіон – старогрецький вид спорту, який поєднував боротьбу і кулачний бій. У панкратіоні існували відповідні правила: атлети не вдягали рукавичок. Дозволялось використовувати усі прийоми, які застосовувались окремо як в боротьбі, так і в кулачному бої. Розрізняли два види панкратіону:

1) поєдинок атлетів стоячи; 2) продовження боротьби і після падіння атлетів на землю.

Кінні перегони. Кінний спорт в Стародавній Греції був пристрасною вищих прошарків суспільства, обов'язковою частиною виховання їх молоді. Володіння породистими кіньми, розкішними колісницями було ареною суперництва грецької знаті. Звідси і особливий інтерес до різних видів кінних змагань, не доступних широким масам населення. Елітарність кінного спорту визначалася і тим, що за перемогу в змаганнях нагороджувалися господарі коней і колісниць, а не наїзники і візники, яким, на відміну від інших видів спорту, відводилася технічна роль. Змагання проводилися з двох видів програми. Однією складовою був біг коней (верхова їзда), а іншим – біг колісниць.

Стрільба з лука. Як зброя лук мало цінувався стародавніми греками.

І лише з IV ст. до н.е. стрільба з лука почала набувати популярності.

Цьому сприяли і показові виступи воїнів, що регулярно проводилися.

Надалі стрільбу з лука включали в систему фізичної і військової підготовки хлопців.

Фехтування. На відміну від сучасного фехтування, в Стародавній Греції застосовувалися важкі види зброї: спис, спада (короткий меч) та ін.

Тому під час виступів атлети були вимушені для захисту від ударів одягатися в спеціальну форму: шлем, панцир і лати. Застосовувалися також щити різної форми (круглі, прямокутні).

Виступи факелоносців. У церемонії відкриття змагань брали участь атлети, що несуть факели. Об'єднані в групи, вони повинні були

пробігти відстань від 800 до 2500 м, стежачи, щоб при цьому полум'я не згасло. Інколи такі виступи проводилися верхи на конях.

Великою популярністю у стародавніх греків користувалися змагання в «швидкості човнів» (веслування). Відомо, що до початку I ст. до н.е. в змаганнях брали участь великі човни (галери) з великою кількістю веслярів. Надалі використовувалися менші човни, куди один за іншим сідали від 3 до 8 веслярів. Найбільшої популярності веслування як вигляд змагань отримало в Афінах.

Ігри перших 24 Олімпіад (684–116 рр. до н.е.) включали 6 видів змагань і проводилися протягом одного дня. Починаючи з Ігор 25-ї олімпіади, до програми яких були включені перегони на колісницях, змагання почали проводитися протягом двох днів. Поступово кількість видів змагань була доведена до 20, а їхня тривалість – до 5 днів.

Перший день – день відкриття Олімпіади. Церемонія відкриття була простою, але величною. Чотири рази звучала труба і повідомлялося про початок змагань. Проводилась реєстрація і жеребкування учасників у різних видах спорту. Учасники змагань (а також тренери і судді) давали клятву Зевсу Олімпійському, що не допустять нечесних прийомів боротьби, будуть дотримуватися регламенту Олімпіади. Потім починався парад учасників, під час якого глашатай сповіщав глядачам деякі дані про спортсменів (ім'я, місцевість, з якої він прибув, чим займається та ін.).

Другий день розпочинався урочистою церемонією. Після цього герольд оголошував змагання відкритими. У цей день першість виборювали лише юні атлети. Першим видом був біг на стадій. Після серії попередніх забігів проводився фінальний. Наступними були змагання в боротьбі, кулачному бою і панкратіоні.

Третій день – великий день Олімпіади. Центральною спортивною подією були кінні змагання і пентатлон – найбільш престижні і популярні види. Спершу проводилися кінні змагання, а в другій половині дня – змагання з дисциплін пентатлону.

Четвертий день починався з відвідування храму Зевса усіма учасниками ОІ. Програма змагань цього дня включала біг, боротьбу, кулачний бій і панкратіон.

П'ятий день як і перший починався з возвеличення богів. Переможці змагань збиралися біля храму з пальмовими гілками в руках. Після цього розпочиналася церемонія нагородження переможців. Герольд називав імена переможців і міста, з яких вони прибули. Найстарший зі суддів коронував олімпіоніків вінком.

Питання 2. Особливості фізичної культури у Стародавньому Римі.

На відміну від Стародавньої Греції, Рим виник і розвивався як держава централізована, що робило його значно більш сильним, ніж Греція, і суттєвим чином вплинуло на розвиток різних сторін суспільного життя і культури, у тому числі і культури фізичної. Історія Стародавнього Риму нараховує три основні періоди: царський період, період республіки і період імперії. Так званий царський період (VIII–VI ст. до н.е.) – це епоха розпаду родового ладу і освіти Римської держави. Фізична культура цього періоду мало чим відрізнялася від фізичної культури інших народів.

Носила вона переважно військовий характер. Поширені були змагання вершників, перегони колісниць, вправи в метанні спису, боротьба, кулачний бій та ін.

У період республіки (VI–I ст. до н.е.) Римська держава вела численні й успішні війни, розширюючи свою територію спочатку в Італії, а згодом і за її межами. ***Це привело до того, що фізична культура, як і багато інших сторін загальної культури, набула яскраво вираженого військового характеру.*** Але, на відміну від Греції, у Римі не було обов'язкової державної системи фізичного виховання. До того ж на великій території Римської держави не було можливості слідкувати за вихованням кожного хлопчика та й не було необхідності у цьому. Із великої кількості громадян завжди набиралося достатньо воїнів. Питання про фізичне виховання у сім'ї вирішувалося з волі батька. Кожен римлянин повинен був бути готовим до несення військової служби, яка для більшості була єдиною можливістю зайняти більш високе положення у суспільстві.

У Римі існували приватні школи, у яких хлопчики із багатих і знатних сімей одержували добру фізичну підготовку. Підлітки бігали, боролися, метали списи, навчалися їздити верхи, фехтували. Крім того, вони грали у м'яч та інші ігри. Час від часу в Римі влаштовувалися змагання, на яких юнаки змагалися у верховій їзді, фехтуванні та інших вправах військово-прикладного характеру (троянські ігри, римські ігри, плебейські, тобто народні, ігри, а також змагання з нагоди урочистих дат та ін.). Були й спроби проводити у Римі змагання, подібні до Олімпійських. Одного разу консул Сулла навіть змусив провести Олімпійські змагання у Римі (80 р. до н. е.), але вони не мали успіху. У той же час вплив грецької культури в Римі, особливо після завоювання Греції, посилюється. Римська молодь стала широко використовувати фізичні вправи греків. Змагання римських юнаків спочатку влаштовувалися на майдані, присвяченому богу війни Марсу (Марсове поле), а згодом для них почали будуватися спеціальні споруди, подібні до сучасних стадіонів, – цирки.

Таким чином, у Стародавньому Римі не склалася така злагоджена система фізичного виховання, як у Греції. Зате система військово-фізичної підготовки воїнів досягла тут досконалості. Про це багато писали військові історики.

Навчання воїна тут було дуже суворим і розрахованим на розвиток у нього всіма можливими способами фізичної сили. Окрім регулярного навчання володіння зброєю і різних рухів, широко практикувалися біг, стрибки, стрибки з жердиною, скелелазіння, боротьба, плавання – спочатку без одягу, потім у повному спорядженні. Тривалі марші у повних похідних обладунках, коли кожен воїн ніс на собі від 40 до 60 фунтів, здійснювалися з швидкістю 4 милі на годину. І не тільки новобранці, але й ветерани-легіонери повинні були робити всі ці вправи, щоб зберегти фізичну бадьорість і спритність і бути звичними до втомливих занять і нестатків.

У кінці II ст. до н. е. у Римі створюється постійна, професійна армія. Це звільняє основну масу населення від військових обов'язків, і значення військово-фізичної підготовки молоді поступово зменшується. Разом із тим все більше зростає інтерес до різного роду видовищ, на яких виступали гладіатори.

Підготовка гладіаторів відбувалася в спеціальних школах, куди відбиралися фізично найсильніші раби. Їх навчали володіння найрізноманітнішою зброєю і складних прийомів ведення бою.

Для проведення змагань були побудовані грандіозні споруди. Найвідоміші з них – терми імператора Каракалли (приміщення для плавання і купання) і Колізей.

Римські імператори засновували різні змагання і для вільної молоді. Так, імператор Август неодноразово влаштовував атлетичні змагання на Марсовому полі, свята із змаганнями атлетів на честь перемог. Деякі із них проводилися регулярно раз на чотири роки, подібно до грецьких Олімпійських змагань.

Багато змагань влаштовував імператор Нерон, який навіть сам брав участь у перегонах колісниць. Імператор Доміціан заснував так звані капітолійські ігри. Для проведення цих ігор на Марсовому полі було побудовано спеціальний стадіон, що вміщував до 15 тис. глядачів. Так само робили й інші імператори.

Як і в Греції, серед атлетів з'являються професіонали, які навіть створюють професіональні об'єднання. Про одне з них, очевидно найбільше, відомо, що воно мало своє розкішне приміщення і носило назву «Товариство атлетів, увінчаних перемогою на священних іграх».

З IV ст. до н.е. із приходом у Рим християнської релігії проведення свят поступово припиняється. У 394 р. до н.е. імператором Феодосієм було заборонено язичницькі святкування, в тому числі й Олімпійські змагання в Греції. Останніми були 293-ті агони. У 404 р. до н.е. було заборонено бої гладіаторів, які тепер замінювалися змаганнями атлетів і виступами акробатів. У східній частині Римської імперії, Візантії, циркові видовища і особливо перегони колісниць зберігалися ще дуже довго. Однак у цілому фізична культура рабовласницького ладу приходить до занепаду, поступаючись місцем культурі нового суспільства.

Питання 3. Розвиток фізичної культури у Європі.

У часи феодалізму найбільша соціальна група населення Європи – селяни, особливо починаючи з IX століття, втратили функції захисників насліддя предків, а відтак занепадає і їхня військово-фізична підготовка. Роль військової потуги майже повністю перебирають на себе феодалі-лицарі. Лицарі отримували різнобічну військово-фізичну підготовку, до якої входили біг, стрибки, боротьба, плавання, стрільба, фехтування, верхова їзда тощо. Змагання у фізичній вправності органічно поєднувалися із вихованням моральних чеснот.

У XV–XVI ст. в низці європейських країн виникають перші напів-спортивні об'єднання — фехтувальні, стрілецькі та борцівські союзи.

Епоха відродження знову привернула увагу передових європейських гуманістів — філософів, педагогів, вихователів до традицій античної гімнастики. Зокрема, італійський лікар Х. Меркуріаліс написав шеститомну працю «Про гімнастичне мистецтво» (1569 р.). Німець Н. Вінман видав книжку «Плавець, або про мистецтво плавати», а Я. Камераріус — «Діалог про гімнастику». Поступово формувалися основи наукової теорії і практики фізичного виховання, першим втіленням якої стали європейські системи гімнастики — німецька, шведська, французька, норвезька, чеська.

Організаційного оформлення потребувало й активне утворення численних гімнастичних союзів, спортивних об'єднань, товариств, клубів тощо. Наприклад, у Німеччині у період Веймарської республіки було 11 спортивно-гімнастичних союзів, які нараховували 1,3 млн. членів, об'єдналися у Центральну Комісію з питань спорту і фізичної культури.

Фізична культура з кінця XVIII— початку XIX століття майже повсюдно в Європі стає елементом виховання й навчання у державних і недержавних органах освіти.

Ідея відновлення традиції проведення Олімпійських ігор у сучасних умовах знайшли своє практичне здійснення понад сто років тому.

Спроби проводити змагання на кшталт Олімпійських ігор — панелінські Ігри як суто грецькі (1759, 1770, 1875, 1889) успіху не мали.

23 червня 1894 року на міжнародному атлетичному конгресі в Парижі (Франція) за пропозицією французького барона П'єра де Кубертена було вирішено утворити Міжнародний Олімпійський Комітет і провести у 1896 році перші Олімпійські ігри сучасності. Ці історичні змагання відбулися на батьківщині Олімпійських ігор — в Греції.

Цікаво, що у підготовці і роботі Конгресу брав участь соратник П'єра де Кубертена, українець з Полтавщини, генерал армії Олексій Бутовський.

Питання 4. Утворення міжнародних спортивних організацій.

Момент відновлення Олімпійських ігор, чи правильніше початку проведення Олімпійських ігор сучасності не був випадковим. На той час (кінець XIX ст.) визріли відповідні економіко- політичні та культурологічні передумови для надання їм світового звучання й сприйняття. Важливою була та обставина, що до того часу організаційно оформилися міжнародні федерації з багатьох видів спорту. Так, у 1881 р. було утворено міжнародну федерацію гімнастики, у 1892 р. — веслування і ковзанярського спорту, 1900 р. — велоспорту тощо.

Послідовність утворення міжнародних спеціалізованих спортивних об'єднань, яка показує також хід розвитку окремих видів спорту, наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Вид спорту	Назва міжнародного об'єднання	Рік створення
Гімнастика	Міжнародна федерація гімнастики (ФІЖ)	1881
Веслування	Міжнародна федерація веслувальних товариств (ФІСА)	1892
Ковзанярський спорт	Міжнародна федерація ковзанярів (ІСУ)	1892
Боулінг	Міжнародна федерація боулінгу (ІБФ)	1895
Велосипедний спорт	Міжнародний союз велосипедистів (УСІ)	1990
Автомобільний спорт	Міжнародна федерація автомобільного спорту (ФІА)	1904
Футбол	Міжнародна федерація футбольних асоціацій (ФІФА)	1904
Авіаційний спорт	Міжнародна федерація повітроплавання (ФАІ)	1905
Спортивна стрільба	Міжнародний союз стрілецького спорту (УІТ)	1907
Парусний спорт	Міжнародний союз парусного спорту (ІУРУ)	1907
Хокей на льоду	Міжнародна ліга хокею на льоду (ЛІХГ)	1908
Легка атлетика	Міжнародна любительська легкоатлетична федерація (ІААФ)	1912
Мотоспорт	Міжнародна федерація мотоспорту (ФІМ)	1912
Теніс	Міжнародна федерація тенісу (ІЛТФ)	1913
Фехтування	Міжнародна федерація фехтування (ФІЕ)	1913
Боротьба	Міжнародна любительська федерація боротьби (ФІЛА)	1914

Створення єдиних міжнародних правил змагань з видів спорту також зіграло вирішальну роль для консолідації міжнародного спортивного руху. Активний розвиток міжнародного спортивного руху призвів до заснування великої кількості міжнародних спортивних організацій. На даний час їх налічується понад 200. Крім Міжнародного Олімпійського Комітету найвпливовішими є:

- Асоціація Національних Олімпійських Комітетів (АНОК),
- Генеральна Асамблея НОКів,
- Олімпійська рада Азії,
- Асоціація НОК Африки,
- Асоціація Європейських НОКів,
- Панамериканська спортивна організація,
- Національні Олімпійські Комітети Океанії,
- Генеральна Асоціація міжнародних спортивних організацій,
- Вища Рада спорту Африки,
- Міжнародна асоціація спортивної преси,

- Міжнародна Олімпійська академія,
- Міжнародні федерації з видів спорту.

Ці та інші організації проводять численні міжнародні спортивні змагання, як комплексного характеру, так і з окремих видів спорту. Крім найпопулярніших Олімпійських і Параолімпійських ігор, проводяться:

- континентальні та регіональні Ігри (Панамериканські, Африканські, Азійські, Балканські, середземноморські тощо);
- ігри блокових країн (Британської співдружності, СНД);
- національні (етнічні) ігри (Маккабійські, Литовські, Панабарські);
- професійні ігри (залізничників, військовиків, моряків, студентів);
- релігійні ігри (мусульманські, католицькі);
- Ігри інвалідів (сліпих, глухих, розумово відсталих);
- вікові Ігри (для школярів, ветеранів спорту);
- чемпіонати, першості та кубки з видів спорту;
- комерційні змагання.

Найвищими органами, що координують роботу з видів спорту є Міжнародні спортивні федерації. Міжнародні федерації проводять роботу через визнані ними Національні федерації та впливають відповідно на діяльність МОК через своїх представників у ньому. Представників спортивних федерацій у структурах МОКу і НОКів має бути не менше 50 %.

Україна є повноправним членом усіх основних міжнародних спортивних об'єднань.

Питання 5. Проблеми сучасного розвитку міжнародного спортивного руху.

Незважаючи на неабиякий міжнародний авторитет і впливи, перед спортивним рухом періодично виникають проблеми, які, у разі їх несвоечасного або непрофесійного розв'язання можуть набути загрозливих тенденцій.

Деякі з таких проблем постійно перебувають у полі зору фахівців, спортивних організацій, громадськості. Їх розв'язують або принаймні намагаються. До таких належить ***проблема комерціалізації спорту***. МОК десятиліттями вів безуспішну боротьбу проти комерціалізації спорту, яка завершилася практично відмовою від протистояння комерційному тиску. Чимало міжнародних спортивних організацій самі ведуть комерційну діяльність, а доходи МОК (найперше від реклами) є фантастичними. Звинувачення ж МОКу в колосальних витратах на здійснення різних проектів відхиляються самим МОКом їхньою доцільністю. Матеріальні позиції МОК унаслідок співпраці із обмеженою кількістю наймогутніших у світі компаній ніколи не були такими міцними як нині. Щораз тривожнішими є повідомлення, що деякі з рішень спортивних організацій вмотивовані не інтересами спортсменів, а приймаються на догоду рекламних фірм (про формування програми змагань, час проведення тощо).

Проблема надмірної політизації спорту є ще однією з найпомітніших, яка вже не раз загрожувала основам олімпійського руху. Вона походить від того, що існуючі в світі авторитарні режими охоче вдаються до послуг олімпійського спорту, щоб задекларувати міжнародній громадськості про свої політичні успіхи в керуванні країною.

Експлуатуючи нормальне почуття патріотизму своїх громадян, правлячі верхи диктаторських режимів голосять про «переваги», які буцімто несе їхня влада, безпідставно трактуючи спортивний успіх на міжнародних змаганнях як аргумент авангардності держави. Вперше так вчинив Адольф Гітлер під час проведення Ігор XI Олімпіади 1936 року в Берліні. Але особливо цим користувалися і донині користуються комуністичні диктатори: радянські, німецькі, кубинські, китайські, північно-корейські, румунські та інші. Ганебним епізодом в історії спорту був організований Компартією СРСР бойкот Ігор XXIII Олімпіади у Лос-Анджелесі (США), який мав «провчити» американців за неучасть у Московській Олімпіаді на знак протесту проти початку війни СРСР з Афганістаном.

Ігри «Дружба-84», задумані як альтернатива Іграм XXIII Олімпіади, були не чим іншим, як спортивно-політичним шоу, що мало винагородити спортсменів «соцтабору» за «добровільну» відмову від участі в справжній Олімпіаді. Проте премії і похвали ніяк не компенсували провідним спортсменам СРСР (в т.ч. і українським) втрату шансу стати олімпійцями і олімпійськими чемпіонами.

Політичний тиск на МОК подекуди бував таким сильним, що останній йде навіть на порушення власної Хартії. Так, готуючись до Олімпіади в Сеулі, МОК готовий був, в угоду войовничому комуно-фашизму Кім Ір Сена, віддати проведення частини олімпійської програми Корейській народно-демократичній республіці, хоча олімпійською Хартією не передбачалося доручати право на проведення Ігор одразу двом державам.

Відмовивши Україні в участі окремою командою, МОК водночас надав право на самостійну участь в Іграх командам Хорватії та Словенії, які тільки утверджували свою державну незалежність. Жорстке обмеження і консервація програм олімпіад може призвести до утворення альтернативної щодо МОК організації. Разом з тим постійне розширення програми і збільшення кількості учасників зробить Олімпійські ігри занадто громіздкими, перевантаженими, подекуди важко керованими й такими, що можуть розпастися на окремі спортивні події.

Гігантизм Олімпійських ігор – також одна з найбільших загроз для олімпійського руху. Членство в МОК щораз нових представників (а цей процес ще матиме місце доволі довго) давно порушив моральний постулат початкового періоду сучасного олімпійського руху: головне не перемога, головне – участь.

Тепер в багатьох олімпійських видах спорту проводяться попередні змагання або встановлюються контрольні нормативи (кваліфікаційні), які є своєрідним допуском на олімпійські арени. Чималий тиск відчуває МОК з боку «некласичних» видів спорту. Федерації з неолімпійських видів

спорту

вимагають включення їх у програму олімпійських змагань, а олімпійські федерації – розширення програми з видів спорту, які вони представляють.

Альтернативні міжнародні змагання також з часом можуть бути загрозою для нині монолітного олімпійського руху. За своєю популярністю і впливом вони вже нині здатні конкурувати з Олімпійськими іграми. Наприклад, маловідомі для нас, європейців, Азійські Ігри вже нині для китайців є мірилом міжнародних успіхів і престижу китайського спорту.

Величезні навантаження (особливо нервові), подекуди доповнені вживанням недозволених препаратів, можуть перекреслити оздоровчу функцію спорту, і призвести до серйозних захворювань, навіть до інвалідності. Буває, що чемпіони, попри всі свої славні спортивні досягнення, виявляються зовсім непідготовленими до нормального (після спортивного) життя: матеріально, освітньо-фахово, психологічно.

Для більш як третини олімпійських чемпіонів немає підстав бути в категорії щасливих громадян. Додаймо ще значну чисельнішу групу спортсменів, які не здобули олімпійських медалей і, значить, не отримали навіть моральної компенсації. Велика кількість молодих спортсменів, усвідомлюючи, що найвищі спортивні досягнення під-силу лише невеликій за чисельністю елітній групі, до яких вони себе не відносять, перестає займатися спортом. Таким чином, спорт із масового і демократичного перетворюється в елітний та малочисельний.

Олімпійський рух сучасності, попри свій 100-літній вік, інтенсивно розвивається. Поки що нема підстав вважати, що він приближається до періоду застою чи занепаду. Але, щоб цього не сталося, постійно потрібно розв'язувати проблеми, які перед ним ставить життя.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Розкрийте особливості фізичного виховання у Стародавній Греції.
2. Дайте загальну характеристику зародженню Олімпійських Ігор.
3. Визначте основні види змагань, які включались до програми стародавніх Олімпійських Ігор.
4. Розкрийте особливості фізичної культури у Стародавньому Римі.
5. Дайте характеристику розвитку фізичної культури у Європі.
6. Як відбувалось утворення міжнародних спортивних організацій?
7. Розкрийте проблеми сучасного розвитку міжнародного спортивного руху.

ЛЕКЦІЯ 6
ТЕМА 1.6
ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНИЙ РУХ В УКРАЇНІ

Мета вивчення: сформувати знання про передумови зародження і розвитку фізкультурно-спортивного руху, визначити сучасний стан фізичної культури в Україні.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Формування фізичного виховання в період Київської Русі.
2. Фізична культура в період Козаччини.
3. Розвиток фізкультурно-спортивного руху в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.
4. Сучасні досягнення та проблеми українського спорту.

Література

Основна:

1. *Актуальні проблеми теорії та методики фізичного виховання: Колективна монографія / Упоряд. О.М. Вацеба, Ю.В. Петришин, Є.Н. Приступа, І.Р. Боднар. – Л., Українські технології, 2005. – 296 с*
2. *Вербицький В.А. Історія фізичної культури та спорту в Україні: [навчальний посібник] / В.А. Вербицький, І.Г. Бондаренко. – Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – 340 с.*
3. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*
4. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – С.56-67.*
5. *Зайдовий Ю. Історико-політичні та організаційні аспекти формування і розвитку Національних олімпійських структур в Україні та країнах Європи. – Л.: Українські технології, 2004. – 176 с.*
6. *Філь С. М., Худолій О. М., Малка Г. В. Історія фізичної культури : навч. посібник. – Харків : ОВС, 2003. – 160 с.*

Додаткова:

1. *Олійник М.О. Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні. – Харків: ХДАФК, 2003. – 172 с.*
2. *Свістельник І.Р. Спортивний інформаційний простір України у мережі Інтернет. – Л., 2004. – 32 с.*

Питання 1. Формування фізичного виховання в період Київської Русі.

В часи формування Київської Русі наші предки зберегли багато самобутніх традицій національного фізичного виховання. З дитинства молоді прищеплювались потрібні у праці та військовій справі вміння, навички і якості.

Як відомо, наші предки до VII століття жили в умовах родових відносин, але поступово рід змінила общинна організація. Цей період був перехідним від військової демократії до феодального (княжого) ладу. В цей період і надалі в нашій країні збереглися позитивні традиції народної фізичної культури, стрижнем якої була загальна фізична підготовка до трудової і військової діяльності всіх без винятку людей. Розповсюдженими в цей період (військової демократії) були так звані ведмежі двобої та культові змагання з биком. В їх програму входили народні фізичні вправи та способи полювання на диких тварин. Вони вимагали надзвичайної сміливості, спритності, сили та знання цілого комплексу ефективних прийомів.

На межі IX–X століть навколо Київської землі утворилося державне об'єднання – Київська Русь. Тут ще з часів військової демократії збереглися звичай виховання дітей, продовжили побутування обряди і ритуали, що склали певну систему підготовки людини до праці та виконання військових обов'язків. *В Київській Русі стала побутувати вікова диференціація молоді, покладена в основу народної фізичної культури:*

- в три роки хлопця саджають на коня, і цей обряд назвали «постриги». Цей ритуал князь Ігор здійснив у трьохрічному віці, а в сім — був на навчанні у Новгороді-Сіверському;

- у сім років хлопчик переходить від материнського виховання під нагляд чоловіків (батька або старійшин роду); починається навчання грамоті, стрільбі з лука, володінню списом, арканом, їзди верхи;

- в 12 років хлопчик вважається майже дорослим юнаком і до його навчання залучають «військові хитрощі»;

- в 17-річному віці юнак вважався дорослим і змужнілим.

У кожній віковій групі здійснювалась певна підготовка і завершувалась «ініціацією» (посвятою в наступну). Таким чином, до військового життя (хоч постійної армії ще не існувало) готували з дитинства. Так, наприклад, Володимир Мономах в 13 років вже ходив на лови. Данило Галицький ще хлопчиком володів мечем. Первинними ланками традиційних народно побутових форм військово-фізичної підготовки були сім'я та рід, де відповідальність за виховання майбутнього воїна покладалася на батька, чоловіків – членів родини (старших братів тощо), старійшин роду. Так передавалися родинні традиції від батьків дітям. Особлива роль у цьому процесі відводилась старійшинам роду або найдосвідченішим його членам, нерідко спеціально призначеним вчителям, що займалися з групами дітей, підлітків і юнаків. Виховання юнаків здійснювалось і у спеціально для цього організованих «домах молоді», або «чоловічих домах». Відомо, що серед громадських утворень існували «лісові школи», які діяли в межах чоловічих військових союзів. Там відбувались ініціаційні «посвяти» молоді, під час яких основна увага приділялась фізичній підготовленості.

Найважливішим вмінням воїнів було володіння різними видами зброї. Тому в середньовічній Русі створювались товариства стрільців з лука і фехтувальні школи, що існували в Києві та Новгороді.

На початку IX століття в Київській Русі зароджується професійна військова організація «Дружина князя», що складалась із трьох підрозділів: а) найбільш знатні, досвідчені воїни — верхівка княжої влади; б) молоді вояки, «отроки»; в) власне воїни хоробрі, що аж до половини XI століття були головною військовою силою.

Військово-фізична підготовка у княжій дружині була доволі спеціалізованою, враховувала рід війська, його цільове призначення, специфіку озброєння тощо. Важливими у підготовці воїна були природні фактори загартування (повітря, сонце, вода), а також ігри військового спрямування («гра у війну», гра у «боротьбу ролів» і ін.). Військові танці, фізичні вправи з предметами (різновиди зброї — спис, лук, меч, праща тощо), а також каміння, палиці, мотузки-аркани тощо. Значне місце відводилось фізичним вправам із застосуванням засобів пересування (коні, човни, лижі тощо), а також ходьба, біг, лазіння, повзання, плавання і змагальні фізичні вправи (протиборства, боротьба, бої навкулачки, фехтування тощо).

У IX–XIX століттях військово-прикладна підготовка реалізовувалась в таких формах, як «Руські ігрища», лицарські турніри, змагання — «потіхи», полювання, військові походи. Тобто у період Київської Русі (IX—XIV ст.) існувала ефективна система військово-фізичної підготовки. Безперервні війни з сусідами та внутрішні конфлікти ставили русичів в умови постійної боротьби за існування. Тому фізичне виховання посідало чільне місце у військово-прикладній підготовці. В ньому переважало досконале володіння зброєю, конем, вміння ловити і муштрувати коней, полювання тощо.

Є підстави вважати, що військово-фізичному вихованню надавалось значення у монастирях, церквах та навчальних закладах, котрі активно розбудовувались з часів Ярослава Мудрого. Ці заклади, крім культового, носили ще й оборонний характер.

Як відомо, в Київській Русі сформувалась своєрідна система військово-фізичної підготовки населення, що включала такі форми:

- фізичне виховання в родині (сім'ї);
- військово-фізичне виховання в побуті;
- військово-фізичне виховання у княжому війську;
- військово-фізичне виховання у культових і навчальних закладах (церкви, монастирі, школи...).

Найпоширенішими засобами цієї підготовки були:

- а) народні рухливі ігри та забави;
- б) народні танці;
- в) національні види боротьби;
- г) фізичні вправи змагального характеру;
- д) полювання;
- є) військові походи.

Значно вплинули на розвиток елементів фізичної культури спеціально організовані товариства стрільців із лука, фехтувальні школи, організовані в Києві, Новгороді та інших населених пунктах Київської Русі. Навчання в них сприяло формуванню військового мистецтва дружинників.

В Київській Русі поширеною була гра в копаний м'яч — один із прообразів сучасного футболу, а серед дорослих в шані була так звана гра з биком або, краще сказати, двобій людини з роз'яреною твариною. Історія зберегла факт про киянина Кирила Кожум'яку, котрий вирвав у бика шкіру, захопленим долонею.

Як відомо, ще до княжих часів в Україні були розповсюджені різноманітні види боротьби, серед них «на ремнях», «нахрест», «спас» тощо. Народна боротьба пройшла декілька етапів розвитку, вдосконалювались технічні прийоми, а також неписаними правилами заборонялось все, що було шкідливим для здоров'я борця: «нечиста гра», «не бий лежачого» тощо. Першим кроком в цивілізованому перетворенні боротьби навкулачки була відмова від ударів. Саме з цього моменту починається історія боротьби. Змагання з боротьби стає відмінним від двобою навкулачки, у ньому застосовують лише кидки, а больові прийоми заборонені. Обмежується розмір майданчика для двобою, забороняються певні прийоми тощо. Визначними майстрами народної боротьби були не лише прості воїни, а й представники князівської верхівки.

Порівняльний аналіз дає підстави стверджувати, що фізична культура в Україні часів Київської Русі розвивалась за Європейською моделлю. Але, вбираючи все краще від сусідів, вона за своїм соціальним значенням та спрямованістю ґрунтувалась на звичаях і традиціях свого народу, що зумовило її прогресивність. Переклади творів античних і середньовічних авторів та оригінальні давньоруські повідомлення свідчать про обізнаність наших предків в Олімпійських іграх. Олімпійська традиція в Київській Русі зверталась до античної фізичної культури, в тому числі Олімпійських ігор. Основні тогочасні види української фізичної культури були аналогами давньогрецьких видів спорту (біг, стрибки, бій навкулачки, кінні вили тощо).

Навіть з прийняттям християнства фізична культура залишилась важливою складовою цілісної культури етносу, функціонувала практично у всіх сферах життєдіяльності суспільства - побуті, військовій справі, етнічній педагогіці, релігійних та інших святах.

Питання 2. Фізична культура в період Козаччини.

З перших років свого існування Запорізька Січ вела безперервну збройну боротьбу з загарбниками. Такі специфічні умови спричинились до того, що запорізьке козацтво в короткий історичний термін виробило одну з найефективніших на той час систему військово-фізичної підготовки воїнів.

Зрозуміло, що без цілеспрямованого фізичного виховання досягти такого високого рівня стану фізичної готовності та вершин військового мистецтва неможливо. Але відомо, що вже у першій половині XVII

століття козацтво піднялось до рівня кращих європейських армій, а своєю активною наступальною тактикою переважало феодальні армії Європи.

Переважну більшість запорізького воїнства складали прості українські селяни, що не мали військового досвіду. Для ефективного поповнення воїнства необхідний був процес постійного військово-фізичного виховання всього народу. Тому слід спочатку зупинитись на особливостях фізичної культури усіх верств українського населення.

В часи козацької доби побут українців був насичений різноманітними рухливими іграми, змагальними фізичними вправами, що поширювались серед усіх без винятку верств населення. Широке розповсюдження серед молоді народних рухливих ігор, різновидів народної боротьби, боїв навкулачки та ін. сприяло розвитку необхідних фізичних якостей і формуванню на цій основі міцного покоління захисників Батьківщини. Значну роль у ньому процесі відігравали віковічні традиції, серед яких слід відмітити звичаї відповідальності батьків за виховання дітей, особливо юнаків.

Специфічною була роль батька, він цілеспрямовано займався загартуванням своїх дітей, формував в них лицарську честь і гідність, готував до подолання життєвих труднощів. В козацьких родинах існував культ Батька, Матері, Бабусі, Дідуса, Роду і народу.

Фізична культура, крім інших соціальних функцій, перш за все служила військово-фізичній підготовці населення. Домінуючу роль у ній відіграв національний ідеал духовної і тілесної досконалості особистості, уособленням якого став образ козака-звитяжця (лицаря), захисника рідної землі.

Культ героїчної особистості козака-запорожця спричинився до загального (майже 100-відсоткового) залучення дітей і молоділо народних фізичних вправ і рухливих ігор, переважно військово-фізичної спрямованості.

У втіленні фізичної культури в побут українського народу, збагаченні її форм і методів за рахунок власних вдосконалень і запозичень відіграли важливу роль такі елементи існуючої системи, як школи, парубоцькі громади, мандрівні борці, «вулиця», чумакування та інші.

Другий ступінь козацького виховання був родинно-шкільним. Діти козаків навчались у козацьких, братських та інших типах шкіл. В період козаччини школи створювались в кожному населеному пункті одночасно з його заснуванням. При кожній церкві існували козацькі школи. В школах учні у вільний від навчання час виконували різноманітні вправи та рухливі ігри. Дослідники, які вивчали дитячі та юнацькі ігри тих часів, ділять їх на весняні, літні, зимові, підкреслюючи цим сам факт цілорічного фізичного вдосконалення підростаючого покоління.

В козацький період у школах існувало безліч народних звичаїв, котрі формували побут школярів і обов'язковим елементом мали змагальні фізичні вправи та рухливі ігри, цікаво і насичено проходили так звані свята переходу учня з одного класу до наступного.

Школа існувала під безпосереднім проводом козацької старшини, керівником був один з її ченців. В ній поруч з вправами по володінню вогнепальною зброєю застосовувались спеціальні фізичні вправи для

вдосконалення техніки верхової їзди, володіння холодною зброєю, правити човном (чайка, дуб...), швидко плавати тощо. Фізична підготовка стосувалась і молодиків церковного спрямування. Відомі випадки декілька разової зміни ряс на козацьку зброю, а іноді священики ставали на чолі козацьких загонів.

В січовій школі органічно поєднувалися елементи фізичного гарту з військовим навчанням. Значна увага приділялась загальноосвітній стороні підготовки майбутніх лицарів, навчання тут було семирічним, безкоштовним. Січові, старшинські і козацькі школи, стоячи на глибокій національній основі, були воєрідним військово-освітнянським навчально-виховним закладом, де реалізувалась прогресивна ідея гармонійного розвитку особистості. У військово-фізичній підготовці козаки домагались гармонійного розвитку фізичних здібностей, вдосконалення життєво важливих навичок у плаванні, бігу, їзді верхи тощо, майстерного володіння видами зброї.

На Запоріжжі існував культ гармонійного фізичного і духовного розвитку особистості. Слабку тілом або духом людину ніколи не обирали старшиною. Суворе, аскетичне життя запоріжців викликало справедливий подив очевидців, а право називатись запорізьким козаком вважалось найпочеснішою відзнакою не тільки серед українців.

В козацькому війську не було муштри, але обов'язковими були фізичні вправи, щоб утримувати свій фізичний стан, порядок в куренях та проводити військові виступи.

Значно поважалась фізична досконалість козака. Часто за прояв фізичних якостей його називали почесним прізвиськом, наприклад Іван Підкова, який міг підряд зігнути 5 підків.

Аналіз історичних матеріалів дає підстави стверджувати, що в Запорізькій Січі функціонувала система фізичного виховання, основу якої складала віковічні звичаї українського народу. Вона носила виключно національний характер. Військово-фізична підготовка запоріжців виступала як системно завершена педагогічна структура, яку складали компоненти:

а)початковий відбір, де переважає рівень розвитку фізичних і моральних якостей;

б)традиційно народний здоровий спосіб життя з чітко окресленими народнимизвичаями, використанням сил природи (водні процедури, загартування водою, сон на повітрі, поміркованість харчування, пости тощо); в)національні за своїм змістом специфічні засоби та методи військово-фізичної підготовки (герці, народні види боротьби, двобої навкулачки тощо).

В системі фізичного вдосконалення козаків переважали ігрові та змагальні форми рухових дій, що часто поєднувались з піснями або музикою.

Пріоритетне місце в спеціальній підготовці козаків надавалось:

а)цілеспрямованому розвитку рухових якостей (піхотинець, на коні тощо);

б)вдосконаленню навичок у плаванні, пірнанні, бігові, їзді верхи;

в)володінню різними видами зброї, засобами пересування (віз, човен, галера тощо).

Вінцем розвитку системи фізичного виховання козаків слід вважати відродження національного бойового мистецтва - «Гопака».

Як і в попередні епохи, хтось у суспільстві намагався науково обґрунтовувати доцільність фізичного виховання, в часи козаччини це зробив відомий вчений педагог першої половини XVII століття в Україні Єпіфаній Славинецький. Йому належить значне місце серед передових діячів тогочасної освіти. Він виступав прихильником реального навчання, відстоював ідеї педагогічного гуманізму і світського навчання дітей. В його книзі

«Гражданство обычаев детских», що вміщала запитання і відповіді, поруч з порадами, як вести себе дитині в школі, вдома, у гостях, багато уваги приділено іграм та фізичним вправам. В цій же книзі названі вправи (рухові дії), рекомендовані дітям. Це ігри з м'ячем, городки, біг, стрибки і підскоки на одній або двох ногах. Під час гри діти повинні бути стриманими, уважно ставитись до слабших. Славинецький розглядав фізичні вправи та ігри як засоби виховання і зміцнення здоров'я.

Питання 3. Розвиток фізкультурно-спортивного руху в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст.

Імена українських спортсменів почали з'являтися на спортивній арені наприкінці XIX – на початку XX ст. Своєрідним символом української сили та вправності, природного хисту й уміння перемагати став борець Іван Піддубний. Звання чемпіона світу 1916 року здобув також борець Данило Посулько – вихованець атлетичного гуртка у Севастополі (1908). Відомим майстром боротьби та важкої атлетики був волиняк Петро Яновський. Титул чемпіонки світу з боротьби здобувала також і подолянка з Гнівані Марія Ковач.

Вирішальною подією для утвердження новітньої олімпійської ідеї був Перший Олімпійський конгрес 1894 року в Парижі, організований П'єром де Кубертенем. Видатним діячем, який спричинився до становлення Міжнародного олімпійського комітету, був представник України Олексій Бутовський.

Разом з однодумцями Олексій Бутовський відіграв провідну роль у підготовці та проведенні Міжнародного Олімпійського конгресу в Парижі 1894 року, на якому було утворено Міжнародний олімпійський комітет. О. Бутовський увійшов до першого складу МОК й упродовж шести років (1894 – 1900) був його активним діячем.

Упродовж багатьох років він домагався створення спеціальних навчальних закладів із фізичного виховання та спорту (за модель бралися курси, очолювані ним багато років). О. Бутовський постійно звертав увагу на професійні навички вчителів фізичного виховання.

Багато сил та енергії доклав Бутовський для створення Головної гімнастично-фехтувальної школи (відкрито 1909 року), яка згодом була реорганізована і Військовий інститут фізичної культури та спорту.

Повернувшись з Афін, Олексій Бутовський та Микола Ріттер докладали чимало зусиль для того, щоб перенести ідеї Кубертена на вітчизняний ґрунт.

Микола Ріхтер активно пропагував ідеї олімпізму та олімпійського руху в Києві – містив публікації в періодиці, читав лекції та виголошував доповіді про бачене ним на Олімпіаді в Афінах.

Провідні тенденції розвитку спорту й олімпізму в Україні наприкінці XIX – початку XX століття мали свої специфічні особливості. Українці творили власну історію фізкультурно-спортивного й олімпійського руху в у різних державах, яким тоді належали українські землі.

Першими офіційними в Україні стали змагання флотських екіпажів та солдатів 1858 року в Миколаєві. У 1863 році в Одесі організувалося перше гімнастичне товариство. Наприкінці 70-х років і протягом 80-х відкрилися вітрильні й веслувальні клуби на Дніпрі, Південному Бугу й Чорноморському узбережжі. У Києві, Миколаєві та Одесі будувалися тенісні корти, відкривалися популярні тенісні клуби.

На початку 80-х років почав бурхливо розвиватися велосипедний спорт. У 1888 році виникли гуртки ковзанярського спорту в Катеринославі (Дніпропетровськ), Харкові та Києві. Там же, а також у Полтаві та Черкасах наприкінці сторіччя відкрилися фехтувально-гімнастичні зали, утворилися спортивно-гімнастичні гуртки й товариства. Набувала поширення сокільська гімнастика.

Наприкінці XIX століття з'явилися осередки легкої атлетики в Києві, Одесі, Харкові, Юзівці, а 1902 року там відбулися перші змагання з тенісу, в багатьох містах були створені футбольні команди. У 1900 році утворилося Київське товариство шахів.

Найбільшу популярність в Україні, особливо серед молоді, здобув Київський атлетичний гурток, заснований у лютому 1895 року лікарем Євгеном Федоровичем Гарнич-Гарницьким під впливом ідей новітнього олімпізму. 10 травня 1899 року було затверджено статут. Через два роки статут товариства було доповнено та змінено його назву на Київське атлетичне і гімнастичне товариство.

Дещо інакше розвивалися фізкультура та спорт на західноукраїнських землях. На початку XX століття в Галичині, Закарпатті та на Буковині активно діяли найрізноманітніші спортивні організації, формувалася система спортивних змагань. Виразний вплив на ці процеси мав розвиток українського сокільства та стійкій тенденції зацікавлення спортом. Слід відмітити, що в Західній Україні спортивні клуби формувалися за національною ознакою. Існували українські, польські, німецькі, єврейські, угорські та інші спортивні товариства.

Першою українською інституцією, що використала для свого найменування назву рідного краю, стало товариство «Україна». Його заслуга – організація та проведення перших загально крайових змагань – Запорізьких ігрищ, які відбулися 15 жовтня 1911 року. До програми змагань увійшли тільки легкоатлетичні дисципліни.

У 1913 році запрацював Київський олімпійський комітет, очолюваний О.К. Анохіним. До програми ввели легку й важку атлетику, плавання, стрибки у воду, фехтування, гімнастику, стрільбу, кінний, велосипедний і

мотоциклетний спорт. До змагань з окремих видів легкої атлетики та фехтування на рапірах були допущені й жінки. Дату проведення олімпіади встановили з 20 по 24 серпня 1913 року.

У 1930 році було створено Всеукраїнську раду фізичної культури при ВУЦВК та реорганізовано місцеві ради фізичної культури в державні органи. У школах було запроваджено нові програми, фізичне виховання стало обов'язковим для студентів, а відтак у вишах створювалися кафедри фізичного виховання. Колишні гуртки на підприємствах, в установах та школах були реорганізовані в колективи фізичної культури.

Із початком 30-х років у Харкові засновано Державний інститут фізичної культури України (1930) та організовано науково-дослідний інститут фізичної культури з філіями в Києві та Одесі, а технікуми фізичної культури відкрито в Києві, Артемівську, Одесі, Луганську та Дніпропетровську.

Питання 4. Сучасні досягнення та проблеми українського спорту.

Шлях до офіційного визнання України міжнародним спортивним співтовариством був довгим і складним. Перші спроби самостійного виходу українських спортсменів на Олімпійські ігри зроблені були в недовгий період української державності 1917-1918 рр. Друга спроба нав'язати контакти з Олімпійським організаційним комітетом була зроблена напередодні XI Олімпійських ігор в Берліні (1936 р.).

В умовах так званої «перебудови» і нового піднесення національного відродження (кінець 80-х років) питання про самостійне представництво України на міжнародних змаганнях постало з новою силою. В 1989 році у Львові ефективно діяла ініціативна група за створення Українського національного олімпійського комітету, котра гостро ставила питання про надання українському спорту державницького і національного статусу.

22 грудня 1990 року I Генеральна асамблея засновників ухвалила рішення створити Національний олімпійський комітет України і ця дата є офіційною датою його створення. 24 вересня 1993 року НОК України був остаточно визнаний Міжнародним олімпійським комітетом. НОК України діє відповідно до положень Олімпійської хартії, Конституції України та чинного законодавства України і свого Статуту. Відразу після заснування НОК України, було створено Олімпійську Академію України (20 вересня 1991 р.).

Процес офіційного олімпійського визнання України супроводжувався входженням Національних спортивних федерацій України в міжнародні федерації і повністю завершився у 1992 році. Належність України до авторитетних спортивних держав світу було підкреслено у 1994 році членством у МОК тодішнього президента НОК України та міністра Міністерства молоді та спорту Валерія Борзова. У 2000 році членом Міжнародного Олімпійського Комітету став ще один видатний український олімпієць – легкоатлет із Донецька Сергій Бубка.

За період незалежності спортивні зв'язки українців із зарубіжними спортсменами і організаціями значно розширились. Чимала група команд і спортсменів, які раніше не мали виходу за кордон, тепер зважають хіба що лиш на фінансові обмеження. Спортсмени України, не враховуючи різноманітні міжнародні турніри, щороку беруть участь у понад 1 000 офіційних змаганнях.

Проте перед українським спортом стоїть ціла низка складних проблем. Сформуємо їх за групами: організаційні, методичні, фінансово-матеріальні, морально-етичні.

Організаційні проблеми пов'язані з тим, що існуюча в нинішній Україні структура спорту майже повністю успадкована від колишнього Радянського Союзу. Ця структура залишається по суті авторитарною, вона зорієнтована значною мірою на переважно державне утримання спорту і вступає у протиріччя з економічними можливостями державного бюджету.

З іншого боку, негайна передача багатьох управлінських функцій громадським організаціям (федераціям) було б необачним кроком з огляду на їх фінансову і організаційну неспроможність. Окрім того, в Україні ще не прийшло нове покоління спортивних організаторів, здатних контактувати з міжнародними спортивними організаціями, входити в їхні організаційні структури, мати особисті надійні зв'язки, необхідні для швидкого вирішення питань в інтересах українського спорту. Навіть на рівні суддівства міжнародних змагань Україна має недостатнє представництво.

В розвитку багатьох видів спорту порушено **матеріальну основу**, оскільки велика кількість колишніх радянських спортивних баз олімпійської підготовки залишилися поза межами України. Є серйозні проблеми із високоякісним інвентарем, обладнанням, спортивною формою тощо.

Значна частина тренерів, що знаходиться нині при керівництві збірними командами України не має достатнього досвіду підготовки спортсменів до чемпіонатів світу і Олімпійських ігор, позаяк раніше займалася лише підготовкою резерву для збірних команд СРСР. До того ж доволі масового характеру набув **відплив кваліфікованих фахівців** спорту за межі України, де рівень їхньої оплати є значно вищим.

Існує і гостра **проблема національного порядку**, яка також залишилася Україні від імперії. Національні збірні команди України в етнічному, культурному і мовному плані переважно не є національними. А сам по собі високий рівень спортивних досягнень не обов'язково забезпечує спортові місце в культурі українського етносу і не робить його автоматично чинником національного відродження, якщо з нього вихолощені патріотизм і національна сутність. У цьому також криється одна із найскладніших морально-етичних проблем сучасного українського спорту.

Україна, в силу історичних причин, вступила в добу державотворення, коли національно-культурне піднесення не в однаковій мірі проявляється в різних її регіонах. Успішні виступи українських спортсменів на міжнародній арені впливають позитивно не тільки на світову громадську думку, але й сприяють консолідації й єднанню усієї української нації.

У найближчому майбутньому в галузі фізичного виховання та спорту України потрібно вирішити такі завдання:

1. Реформувати систему фізичного виховання і спорту в Україні, фундаментально змінивши стосунки між державним органом управління галуззю і Національним Олімпійським Комітетом; між Федераціями з видів спорту і спортивними клубами; між особою, як суб'єктом фізичної культури і спортивними організаціями, покликаними служити людині.
2. Повернути українському спорту національний зміст, бо по справжньому

народним і значить масовим, він може бути лише на власному історичному, культурному, мовному і економічному ґранті.

3. Переглянути теорію і практику фізичної культури, виходячи з нових реалій сучасного життя в Україні, з врахуванням державотворчих завдань, які стоять перед фізкультурно-спортивним рухом.

4. Поліпшити кадрову ситуацію в спортивних структурах України, залучивши до роботи в них фахівців з відповідним рівнем підготовки і належним рівнем громадської та національної свідомості.

5. У процесі перебудови фізкультурно-спортивного руху, зберегти рівень спортивних досягнень, не допустити спаду результативності в різних видах спорту, по можливості утримати або й розширити матеріальну базу.

6. Спорт із справи в основному державних структур, має стати психологічно, економічно і організаційно справою всіх і кожного особисто. Зберегти та примножити власне здоров'я і фізичну досконалість може лише свідомо, з активною життєвою позицією людина.

Більшість концептуальних ідей та поглядів на роль, організаційну структуру та завдання фізичної культури і спорту в Україні представлено в Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Як формувалося фізичне виховання в період Київської Русі?
2. Визначте основні форми і засоби системи військово-фізичної підготовки в Київській Русі.
3. Дайте характеристику розвитку фізичної культури в період Козаччини.
4. Визначте основні складові системи фізичного виховання в Запорізькій Січі.
5. Дайте характеристику розвитку фізкультурно-спортивного руху в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст.
6. Розкрийте сучасний стан фізкультурно-спортивного руху в Україні.
7. Визначте основні проблеми системи фізичного виховання і спорту в Україні.
8. Визначте основні завдання галузі фізичного виховання та спорту в Україні.

ЛЕКЦІЯ 7

ТЕМА 2.1

СИСТЕМА КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАЛУЗІ

Мета вивчення: ознайомити з сучасною системою кадрового забезпечення сфери фізичної культури: порядок підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації та використання спеціалістів.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Структура системи освіти в Україні.
2. Система навчальних закладів України.
3. Рівні і ступені підготовки фахівців.
4. Види діяльності які здійснюють заклади вищої освіти.
5. Органи державного управління освітою.
6. Зовнішнє та внутрішнє управління закладом вищої освіти.
7. Колективні органи управління закладом вищої освіти.
8. Нормативні документи, що регулюють діяльність закладів вищої освіти.
9. Ліцензування освітньої діяльності ЗВО.
10. Акредитація освітньої програми.

Література

Основна:

1. *Актуальні проблеми теорії і методики фізичного виховання: Колективна монографія / Упоряд. О.М. Вацеба, Ю.В. Петришин, Є.Н. Приступа, І.Р. Боднар. – Л., Українські технології, 2005. – 296 с.*
2. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*
3. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – С. 102-109.*
4. *Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні.—К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003.—416 с.*
5. *Олійник М.О. Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні.—Харків: ХДАФК, 2003.—172.*
6. *Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. Та доп.]. – К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 2. Методика фізичного виховання різних груп населення. – 448 с.*
7. *Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. – Частина 2. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. – 248 с.*

Додаткова:

1. Класифікатор професій ДК 003:2010 : Наказ; Держспоживстандарт України від 28.07.2010 № 327 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/va327609-10>
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>.
3. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України; Опис від 23.11.2011 № 1341 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1341-2011-%D0%BF>
4. Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту : Указ Президента України; Доктрина від 28.09.2004 № 1148/2004 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1148/2004>.
5. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>.
6. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/103/98-%D0%B2%D1%80>.
- 7 Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06.06.2019 № 2745-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2745-19>.
8. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3808-12>.
- 9 Стандарт вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: затверджений і введений в дію наказом МОН України від 24.04.2019 р. № 567 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/017-fizichna-kultura-i-sport-bakalavr.pdf>

Питання 1. Структура системи освіти в Україні.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення

освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

В Україні встановлена та діє **єдина структура системи освіти**. Невід'ємними складниками системи освіти є:

- дошкільна освіта;
- повна загальна середня освіта;
- позашкільна освіта;
- спеціалізована освіта;
- професійна (професійно-технічна) освіта;
- фахова передвища освіта;
- вища освіта;
- освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта.

Питання 2. Система навчальних закладів України.

Під системою навчальних закладів розуміють сукупність взаємопов'язаних установ та організацій, що здійснюють і контролюють освіту, а також, засобів, методів і способів організації, нормативних основ, цілей та принципів здійснення освіти в Україні.

Систему дошкільної освіти становлять: заклади дошкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності; наукові і методичні установи; органи управління освітою; освіта та виховання в сім'ї.

Система загальної середньої освіти складається із змісту повної загальної середньої освіти на кожному її рівні, мережі закладів освіти, учасників освітнього процесу, кадрового, фінансового, науково-методичного, ресурсного та нормативно-правового забезпечення освітньої та управлінської діяльності у сфері загальної середньої освіти.

Систему позашкільної освіти становлять: заклади позашкільної освіти; інші заклади освіти як центри позашкільної освіти, до числа яких належать: заклади загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, заклади професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої; гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі закладів загальної середньої освіти, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої; клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші заклади освіти, установи; фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана із функціонуванням позашкільної освіти.

Система професійної (професійно-технічної) освіти складається з закладів професійної (професійно-технічної) освіти незалежно від форм власності та підпорядкування, що проводять діяльність у галузі професійної (професійно-технічної) освіти, навчально-методичних, науково-методичних, наукових, навчально-виробничих, навчально-комерційних, видавничо-поліграфічних, культурно-освітніх, фізкультурно-оздоровчих,

обчислювальних та інших підприємств, установ, організацій та органів управління ними, що здійснюють або забезпечують підготовку кваліфікованих робітників.

Складові (компоненти) системи фахової передвищої освіти: заклади фахової передвищої освіти; галузі знань і спеціальності; ліцензійні умови провадження освітньої діяльності; стандарти фахової передвищої освіти; органи, що здійснюють управління, нагляд та контроль у сфері фахової передвищої освіти; науково-методичні (навчально-методичні) установи; учасники освітнього процесу.

Систему вищої освіти становлять: заклади вищої освіти всіх форм власності; рівні та ступені (кваліфікації) вищої освіти; галузі знань і спеціальності; освітні та наукові програми; ліцензійні умови провадження освітньої діяльності та ліцензійні умови провадження вищої освіти; органи, що здійснюють управління у сфері вищої освіти; учасники освітнього процесу.

Складниками освіти дорослих є: післядипломна освіта; професійне навчання працівників; курси перепідготовки та/або підвищення кваліфікації; безперервний професійний розвиток; будь-які інші складники, що передбачені законодавством, запропоновані суб'єктом освітньої діяльності або самостійно визначені особою.

Питання 3. Рівні і ступені підготовки фахівців.

Рівень освіти - завершений етап освіти, що характеризується рівнем складності освітньої програми, сукупністю компетентностей, які визначені, як правило, стандартом освіти та відповідають певному рівню [Національної рамки кваліфікацій](#).

Рівнями освіти є:

- дошкільна освіта;
- початкова освіта;
- базова середня освіта;
- профільна середня освіта;
- перший (початковий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти;
- другий (базовий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти;
- третій (вищий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти;
- фахова передвища освіта;
- початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
- перший (бакалаврський) рівень вищої освіти;
- другий (магістерський) рівень вищої освіти;
- третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень вищої освіти;
- науковий рівень вищої освіти.

Повна загальна середня освіта здобувається на таких рівнях:

- початкова освіта - перший рівень повної загальної середньої освіти, що передбачає виконання учнем вимог до результатів навчання, визначених державним стандартом початкової освіти;

- базова середня освіта - другий рівень повної загальної середньої освіти, що передбачає виконання учнем вимог до результатів навчання, визначених державним стандартом базової середньої освіти;
- профільна середня освіта - третій рівень повної загальної середньої освіти, що передбачає виконання учнем вимог до результатів навчання, визначених державним стандартом профільної середньої освіти.

Кожний ступінь навчання у **закладі професійної (професійно-технічної) освіти** має теоретичну і практичну завершеність і підтверджується присвоєнням випускникам (учням) освітньо-кваліфікаційних рівнів «кваліфікований робітник», «молодший спеціаліст» згідно з набутими професійними знаннями, уміннями і навичками.

Фаховий молодший бакалавр - це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на рівні фахової передвищої освіти і присуджується закладом освіти у результаті успішного виконання здобувачем фахової передвищої освіти освітньо-професійної програми.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої або наукової програми, що є підставою для присудження **відповідного ступеня вищої освіти**:

- молодший бакалавр;
- бакалавр;
- магістр;
- доктор філософії / доктор мистецтва;
- доктор наук.

Молодший бакалавр - це освітній або освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти і присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньої програми, обсяг якої становить 120 кредитів ЄКТС. Для здобуття освітнього ступеня молодшого бакалавра на основі фахової передвищої освіти заклад вищої освіти має право визнати та перезарахувати кредити ЄКТС, максимальний обсяг яких визначається стандартом вищої освіти.

Бакалавр - це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС. Для здобуття освітнього ступеня бакалавра на основі освітнього ступеня молодшого бакалавра або на основі фахової передвищої освіти заклад вищої освіти має право визнати та перезарахувати кредити ЄКТС, максимальний обсяг яких визначається стандартом вищої освіти.

Магістр - це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною

або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми - 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків.

Доктор філософії - це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Доктор наук - це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії і передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях.

Питання 4. Види діяльності які здійснюють заклади вищої освіти.

Зклади вищої освіти здійснюють такі **види** діяльності:

- підготовку фахівців різних рівнів кваліфікації;
 - науково-дослідну роботу;
 - підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації;
 - атестацію наукових і науково-педагогічних кадрів;
 - підвищення кваліфікації, перепідготовку кадрів;
 - культурно-освітню, видавничу, фінансово-економічну, господарську, науково-виробничу, комерційну діяльність;
 - здійснення зовнішніх зв'язків.

Питання 5. Органи державного управління освітою.

Державними органами управління освітою є:

- Міністерство освіти і науки України (МОН України);
- інші міністерства і відомства, які мають у своєму підпорядкуванні навчально-виховні заклади (Міністерство молоді та спорту, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство аграрної політики та ін.);
- Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

У регіонах обласними та районними державними адміністраціями створюються обласні, міські, районні органи управління освітою.

Питання 6. Зовнішнє та внутрішнє управління закладом вищої освіти.

Зовнішнє управління ЗВО здійснюється:

- Кабінетом Міністрів України;
- Міністерством освіти і науки України;
- організацією-засновником;
- місцевими органами влади;
- Наглядовою радою ЗВО.

Внутрішнє управління ЗВО здійснюють:

- ректор;
- колективні органи управління;
- посадові особи ЗВО.

Питання 7. Колективні органи управління закладом вищої освіти.

До колективних органів управління відносяться:

- загальні збори (конференція) ЗВО;
- Вчена рада ЗВО;
- ректорська рада (ректорат) ЗВО;
- науково-методичні ради (ЗВО, факультетські);
- деканати;
- студентське самоврядування;
- громадські організації ЗВО та його підрозділів.

Питання 8. Нормативні документи, що регулюють діяльність закладів вищої освіти.

Основним внутрішнім нормативним документом ЗВО є Статут, який укладається у відповідності з нормативними документами органів державного управління освітою та засновника, затверджується загальними зборами (конференцією) і реєструється засновником ЗВО.

На підставі Статуту розробляється і відповідним чином затверджується комплект нормативних документів (положень), які врегульовують всі основні напрямки діяльності ЗВО і його підрозділів. Чим чіткіше розроблені положення, тим чіткіше і вирішуються всі питання життя вузу.

У ЗВО на підставі Статуту можуть бути розроблені додаткові документи, серед яких, наприклад:

- Положення про студентське самоврядування;
- Положення про порядок утворення і використання фонду матеріального стимулювання праці;
- Положення про фонд соціальної допомоги студентам;
- Положення про факультет;
- Положення про навчально-наукову (виробничу) лабораторію;
- Положення про студентський гуртожиток;
- Положення про навчальний науково-методичний комплекс;
- Положення про організацію виховної роботи.

В деяких підрозділах ЗВО розробляються документи, що регулюють внутрішні трудові стосунки (внутрішній розпорядок).

Ректор здійснює керівництво всією діяльністю закладу вищої освіти. Він обирається загальними зборами (конференцією) ЗВО і призначається на посаду органом державного управління на умовах контракту.

Ректор несе повну відповідальність за результати роботи закладу вищої освіти. В своїх діях він керується чинним законодавством, виступає від імені ЗВО, представляє його в усіх органах, розпоряджається майном ЗВО, заключає угоди, видає доручення тощо.

У межах компетенції ректор ЗВО видає накази і дає розпорядження, які є обов'язковими для виконання всіма співробітниками, студентами та іншими особами.

Ректор здійснює прийом на роботу і звільнення з роботи робітників і службовців і забезпечує заміщення посад професорсько-викладацького складу, педагогічних і наукових працівників, призначає керівників структурних підрозділів, які входять до складу ЗВО.

Органом управління факультету є Вчена рада факультету, головою якої є декан. Принципи формування і права Ради визначаються Статутом ЗВО. Рада (Вчена рада) ЗВО може частину своїх повноважень передавати Раді факультету.

Керівництво діяльністю факультету здійснює **декан**. Декан у рамках своїх повноважень видає розпорядження, які обов'язкові для всіх працівників і студентів факультету. Декан несе повну відповідальність за результати роботи факультету.

Керівництво діяльністю **кафедри** здійснює завідувач кафедри, який обирається Вченою радою ЗВО та призначається ректором. Завідувач несе повну відповідальність за результати роботи кафедри.

Питання 9. Ліцензування освітньої діяльності ЗВО.

Освітня діяльність у сфері вищої освіти провадиться закладами вищої освіти, закладами фахової передвищої освіти (для підготовки фахівців ступенів молодшого бакалавра та бакалавра) та науковими установами (для підготовки фахівців ступенів магістра та/або доктора філософії) на підставі ліцензій, що видаються визначеним Кабінетом Міністрів України органом ліцензування відповідно до закону.

У сфері вищої освіти ліцензуванню підлягають:

- 1) освітня діяльність закладу вищої освіти на певному рівні вищої освіти;
- 2) освітня діяльність за освітніми програмами, що передбачають присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких запроваджено додаткове регулювання.

Ліцензія на провадження освітньої діяльності надається рішенням органу ліцензування про надання суб'єкту господарювання права на провадження освітньої діяльності на певному рівні вищої освіти в межах ліцензованого обсягу або на провадження освітньої діяльності за освітньою програмою, що передбачає присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких запроваджено додаткове регулювання, в межах визначеного для такої

програми ліцензованого обсягу додатково до ліцензованого обсягу на відповідному рівні.

Питання 10. Акредитація освітньої програми.

Заклад вищої освіти, який бажає акредитувати освітню програму, подає до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти письмову заяву та документи, що підтверджують відповідність його освітньої програми та освітньої діяльності за такою програмою вимогам та критеріям, встановленим [Положенням про акредитацію освітніх програм](#).

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти за результатами акредитаційної експертизи приймає рішення про акредитацію, умовну (відкладену) акредитацію чи відмову в акредитації відповідної освітньої програми. Рішення щодо акредитації освітньої програми приймається на підставі експертного висновку відповідної галузевої експертної ради і вноситься до Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

Сертифікат про акредитацію вперше видається за кожною акредитованою освітньою програмою строком на п'ять років, а при другій та наступних акредитаціях - строком на 10 років. Інформація про видачу сертифіката вноситься до Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

Сертифікат підтверджує відповідність освітньої програми закладу вищої освіти за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти стандарту вищої освіти і дає право на видачу диплома державного зразка за цією спеціальністю.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Які кваліфікаційні рівні фахівців передбачені у класифікаторі спеціальностей за напрямком базової вищої освіти «Фізична культура і спорт»?
2. Які є рівні підготовки фахівців?
3. Як здійснюється акредитація освітньої програми?
4. Що таке система вищої освіти?
5. Які основні нормативні документи, що регулюють діяльність закладів вищої освіти?
6. Як здійснюється ліцензування освітньої діяльності ЗВО?
7. Які види діяльності здійснюють заклади вищої освіти?
8. Яким чином здійснюється підвищення кваліфікації фахівців з фізичної культури і спорту?

ЛЕКЦІЯ 8

ТЕМА 2.2

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Мета вивчення: ознайомити з особливостями роботи тренера-викладача з виду спорту, вчителя фізичної культури, фахівця з ерготерапії, фізичної терапії.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Фахові спеціальності, спеціалізації і посади фахівців у галузі фізичної культури і спорту.
2. Професійно важливі знання, уміння і практичні навички, якими повинен оволодіти студент закладу вищої освіти фізкультурного профілю як майбутній фахівець.
3. Сфера діяльності фахівця фізичної культури.
4. Професійні характеристики фахівців фізичної культури.
5. Освітньо-кваліфікаційні рівні та структура підготовки фахівців фізичної культури (тренера-викладача з виду спорту, вчителя фізичної культури, фахівця з ерготерапії, фізичної терапії).

Література

Основна:

1. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»:* навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.
2. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»:* Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – 240 с.
3. *Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні.* – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – 416 с.
4. *Олійник М.О. Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні.* – Харків: ХДАФК, 2003. – 172 с.
5. *Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. Та доп.]. – К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. – 384 с.*
6. *Худолій О.М. Загальні основи теорії та методики фізичного виховання: Навч. посібник.* – Харків: «ОВС», 2007. – 406 с.

Додаткова:

1. *Вацеба О.М. Тенденції розвитку наукових досліджень в галузі фізичної культури та спорту серед молодих вчених України // Молода спортивна наука*

України: Збірник наукових статей з галузі фізичної культури і спорту. – Львів: ЛДІФК, 2000. – Випуск 4. – С. 5–6.

2. Класифікатор професій ДК 003:2010 : Наказ; Держспоживстандарт України від 28.07.2010 № 327 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/va327609-10>

3. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України; Опис від 23.11.2011 № 1341 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1341-2011-%D0%BF>

4 Стандарт вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: затверджений і введений в дію наказом МОН України від 24.04.2019 р. № 567 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/017-fizichna-kultura-i-sport-bakalavr.pdf>

Питання 1. Фахові спеціальності, спеціалізації і посади фахівців у галузі фізичної культури і спорту.

Професія це своєрідна сукупність умінь, навичок, видів діяльності, особистих захоплень та зацікавлень людини, що служить джерелом заробітку, сприяє виявленню творчих здібностей реалізації власних та суспільних устремлінь.

Спеціальність це вузький, спеціалізований вид трудової діяльності у рамках конкретної професії, в якому людина досягла потрібного рівня підготовки, певної професійної майстерності й набула необхідного досвіду.

Спеціалізація — це той вид діяльності, у якому фахівець набув додаткових, глибоких знань, умінь та практичних навичок. Спеціалізація в конкретній спеціальності вводиться у закладах вищої освіти на завершальних етапах навчання, або згодом, після закінчення вишу.

Спеціальності фахівців визначаються у кожному з напрямків підготовки. Спеціалізації вводяться закладом вищої освіти відповідно до попиту на певних фахівців на ринку праці. За напрямком фізична культура і спорт професійні кадри готуються за такими спеціальностями:

- фізична культура і спорт (шифр - 017);
- середня освіта (фізичне виховання) (шифр - 01411);
- ерготерапія, фізична терапія (шифр - 227).

Залежно від спеціальності та спеціалізації фахівці мають право обіймати посади, передбачені штатними розписами організацій-працедавців.

Практика показує, що абітурієнти та студенти молодших курсів навчальних закладів фізкультурної освіти мають недостатні знання про характер професійної діяльності у сфері фізичної культури, про спеціальності фахівців та зміст навчальних дисциплін, які їм доведеться вивчати.

Окремі, поверхневі знання, які майбутні фахівці отримують зі свого особистого досвіду занять спортом, формують неповні, здебільшого невірну

уяву про майбутню професію. Додаткові знання отримуються у процесі спілкування з працівниками спорту, із засобів масової інформації, з окремих науково-популярних видань та інших джерел. Відтак, уявлення вступників до ЗВО фізкультурного профілю про можливі посади, на які після закінчення навчання можна претендувати, обмежуються посадами вчителя фізкультури та тренера-викладача.

Насправді вибір професій для випускників спеціалізованих ЗВО є набагато ширшим, а обсяг набутих ними знань та досвіду дозволяє проявити себе також у багатьох суміжних, або навіть віддалених від фізичної культури галузях. В деяких навчальних закладах проводиться, зокрема, військова підготовка та інші суміжні види професійної фізичної підготовки. У такому разі випускник ЗВО може набути додаткову професію (наприклад — фізична підготовка у Збройних Силах).

Професійна діяльність у фізичній культурі здійснюється відповідно до законодавства про працю. Особи, які здійснюють професійну діяльність у сфері спорту, як правило, працюють за індивідуальними трудовими контрактами.

Фахівець з фізичної культури та спорту у сучасних умовах має широкі можливості реалізації професійних здібностей, оскільки з'явилася велика кількість спеціальностей з фізичної освіти населення.

Питання 2. Професійно важливі знання, уміння і практичні навички, якими повинен оволодіти студент закладу вищої освіти фізкультурного профілю як майбутній фахівець.

У процесі навчання студент ЗВО фізкультурного профілю виконує навчальний план, який передбачає оволодіння професійно важливими блоками знань, умінь і навичок, зокрема із:

- спеціальних теоретичних дисциплін (фізичне виховання, підготовка спортсменів, організація оздоровчо-спортивної роботи);
- медико-біологічних дисциплін (анатомія, фізіологія, біомеханіка, фізична реабілітація, біохімія);
- загально гуманітарних дисциплін (історія, філософія, естетика, економіка);
- психолого-педагогічних дисциплін (психологія, педагогіка, педагогічна майстерність, прикладна психологія);
- навичок науково-дослідної роботи;
- навичок організаційно-педагогічної, спортивної і організаційної роботи;
- підвищення рівня власної спортивної підготовленості.

Фахівець фізичного виховання повинен знати і вміти застосовувати на практиці:

- норми раціонального рухового режиму осіб усіх категорій;
- медико-біологічне обґрунтування використання засобів і методів фізичного виховання;

- педагогічні і медичні методи контролю за процесом фізичного виховання і фізичної підготовки;
- механізми розвитку фізичних якостей і формування рухових навичок;
- особливості проведення занять фізичною культурою з особами різного віку, статі, соціального стану, фізичного розвитку тощо;
- санітарно-гігієнічні вимоги і вимоги щодо безпеки проведення занять фізичними вправами;
- вміння надати першу медичну допомогу в разі травмування;
- структуру і зміст управлінської діяльності в галузі фізичної культури;
- демонстрацію техніки виконання фізичних вправ;
- оперування нормативно-правовими знаннями в галузі фізичної культури;
- мати достатній рівень фізичної підготовленості й володіти навичками страхування.

Питання 3. Сфера діяльності фахівця фізичної культури.

Фахівець фізичного виховання може займати посади в освітніх, виховних, виробничих, оздоровчо-рекреаційних, воєнізованих та інших державних і недержавних закладах.

Класифікація посад фахівця фізичної культури.

Найпоширенішою посадою фахівця з фізичного виховання є посада **викладача (вчителя) фізичної культури** у навчальних закладах освіти різних рівнів. Це ЗЗСО, коледжі, ЗВО.

Наприклад:

- інструктор фізичної культури в дошкільному закладі;
- вчитель (викладач) фізичного виховання у школі;
- керівник фізичної підготовки у Збройних (силових) формуваннях;
- організатор (керівник, інструктор) туристичної роботи і рекреації;
- методист з фізичної культури;
- інструктор (організатор) оздоровчо-масової роботи на виробництві чи за місцем проживання;
- фахівець з експлуатації спортивних споруд,
- працівник державних або громадських органів управління фізичною культурою;
- працівник спортивних клубів, оздоровчо-відпочинкових таборів.

Основним фаховим спрямуванням **тренера-викладача** є, у вузькому розумінні, підготовка спортсменів відповідної (заданої) кваліфікації, в широкому — виховання спортсменів у процесі спортивної діяльності.

Тренер може працювати в таких спортивних організаціях:

- дитячо-юнацька спортивна школа;
- школа вищої спортивної майстерності;
- спортивний клуб (спеціалізований, виробничий, вузівський, військовий тощо);
- спортивна секція при будь-якій установі чи організації;
- спортивна федерація (національна, обласна, відомча);

- галузеві органи управління (Міністерство, спорткомітет);
- професійна, комерційна організація;
- будь-яка інша організація в штатному розписі якої є посада тренера.

Питання 4. Професійні характеристики фахівців фізичної культури.

Професійна компетентність фахівців фізичного виховання та спорту в майбутній професійній діяльності визначається здатністю:

- планувати й здійснювати колективну педагогічну та управлінську фізкультурно-спортивну діяльність;
- реалізовувати в процесі майбутньої діяльності конструктивне професійне спілкування;
- творчо і самостійно вирішувати педагогічні й управлінські завдання та проблеми, відповідати за результати своєї діяльності;
- орієнтуватися і вирішувати питання соціально-економічного розвитку галузі фізичного виховання та спорту;
- творчо збагачувати власні професійні знання, уміння й навички; адекватно оцінювати рівень власної компетентності;
- здійснювати науково-пізнавальну та іншу творчу професійну діяльність;
- прагнути до постійного професійного розвитку.

Розглянемо приклад основних складових і тренерської майстерності.

Блок професійних знань і навичок включає в себе загально теоретичну базову підготовку і спеціальну теоретичну підготовку.

До загально теоретичної підготовки відноситься комплекс дисциплін, які формують світоглядний рівень фахівця, включаючи знання з історичних, філософсько-правових, соціальних, медико-біологічних, спортивно-педагогічних галузей.

Спеціальну теоретичну підготовленість забезпечують знання з історії, теорії, методики, організації і педагогіки спорту, глибокі знання систем підготовки спортсменів і умов реалізації спортивного результату. Тренер мусить не лише теоретично засвоїти і постійно поповнювати арсенал своїх теоретичних знань, але й навчатися використовувати їх у конкретних умовах для виконання конкретних завдань, тобто сформулювати на теоретичній базі арсенал навичок і умінь. Ґрунтовні знання техніки і тактики обраного виду спорту, методів і засобів розвитку фізичних якостей, у поєднанні з педагогічними і організаторськими навичками характеризують рівень підготовленості тренера.

До позитивних якостей тренера найчастіше відносять:

- доброту та уважність до учнів, комунікабельність;
- справедливість, чесність;
- принциповість, працьовитість, жертвовність;
- професійну талановитість, широкий світогляд тощо;
- організаційні здібності (тренер є організатором процесу спортивної підготовки і саме через організацію процесу він може проявити свої знання, досвід, інтуїцію).

Основними критеріями ефективності роботи тренера є:

- рівень спортивних досягнень;
- склад та стан навчальних груп.

Питання 5. Освітньо-кваліфікаційні рівні та структура підготовки фахівців фізичної культури (тренера-викладача з виду спорту, вчителя фізичної культури, фахівця з ерготерапії, фізичної терапії).

Освітньо-кваліфікаційні рівні – характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості знань, умінь та навичок особи, що забезпечують її здатність виконувати завдання та обов'язки (роботи) певного рівня професійної діяльності

ЗВО фізкультурного профілю I-II рівнів акредитації (училища фізичної культури, технікуми, коледжі) готують фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший бакалавр».

Фізкультурні ЗВО III-IV рівнів акредитації дають випускникам базову вищу освіту і фахову підготовку на рівні «бакалавр», «магістр».

Фахівці фізичного виховання готуються за освітньо-кваліфікаційними рівнями:

- молодший бакалавр;
- бакалавр;
- магістр.

Фізичне виховання є найпоширенішою фаховою спеціальністю, оскільки фізичне виховання є важливим чинником навчально-виховного процесу в усіх дошкільних установах, навчальних та виховних закладах різних рівнів та типів.

В деяких навчальних закладах проводиться, зокрема, військова підготовка та інші суміжні види професійної фізичної підготовки. У такому разі випускник ЗВО може набути додаткову професію (наприклад - *фізична підготовка у Збройних Силах*).

Додатково фахівець фізичного виховання може займати посади в освітніх, виховних, виробничих, оздоровчо-рекреаційних, воєнізованих та інших державних і недержавних закладах.

Ерготерапія, фізична терапія — є однією з нових фахових спеціальностей у галузі фізичної культури і спорту. Основним цільовим призначенням фахівця є організація та проведення занять з метою відновлення або заміни втрачених функцій окремих органів, систем чи організму в цілому. Місцем праці ерготерапевта можуть бути оздоровчі заклади, лікувальні установи, диспансери, спортивно-оздоровчі бази, групи здоров'я тощо. Об'єктом діяльності є особи, які внаслідок певних причин (хвороба, травма) втратили морфологічну чи функціональну досконалість.

Рекреація і оздоровча фізична культура є спеціалізацією у рамках фахової спеціальності «Фізична культура і спорт», яка також спершу була самостійною фаховою спеціальністю. Основним цільовим призначенням спеціаліста з рекреації і оздоровчої фізичної культури є відновлення і зміцнення здоров'я. Основними засобами рекреації є фізичні вправи помірної інтенсивності, здоровий спосіб побуту, праці та відпочинку і використання

оздоровчих сил природи: сонця, води, повітря. Основним цільовим призначенням фахівця з рекреації і оздоровчої фізичної культури є зміцнення здоров'я громадян. Рекреолог може працювати в закладах охорони здоров'я, оздоровчо-профілактичних закладах, диспансерах, туристичних базах, оздоровчих клубах, спортивних установах.

Олімпійський і професійний спорт є ще однією фаховою спеціалізацією. Фахівці олімпійського і професійного спорту у переважній більшості працюють на посадах тренерів-викладачів та організаторів спорту. Місцем праці тренера-викладача можуть бути дитячо-юнацькі спортивні школи, спортивні клуби, спортивні секції, спортивні споруди, збірні команди.

Особливості підготовки за кордоном.

Франція.

Фахівців готують на вищих курсах фізичного виховання та спорту в межах університету. Система підготовки є багаторівневою з обов'язковим конкурсним відбором до наступного етапу навчання. В процесі навчання студенти проходять триразове підсумкове тестування рівня підготовленості.

Кращим випускникам присвоюється кваліфікація професора та надається можливість працевлаштування. Інші можуть працевлаштовуватися учителем за контрактом.

Законом Франції від 16.04.1984 року була трансформована система багаторівневої підготовки спеціалістів в галузі фізичної культури. В університеті К. Бернара в м. Ліон здійснюється підготовка фахівців за наступними спеціальностями:

- викладач фізичної культури;
- спеціаліст по роботі з інвалідами;
- тренер з обраного виду спорту;
- спортивний менеджер.

Іспанія.

Провідну роль в підготовці фахівців відіграє Народний інститут фізичного виховання та спорту в Мадриді. Інститут створений в 1967 році.

Даний навчальний заклад здійснює освітню підготовку та науково-дослідну роботу. Курс навчання розрахований на 5 років. Після закінчення вузу випускникам присвоюється кваліфікація професора фізичного виховання. В інституті готують спеціалістів з можливістю отримання вчених ступенів магістра та доктора наук. Для отримання ступеня магістра необхідно набрати 60-66 кредитів у залежності від спрямованості освіти та 32 кредити для допуску до захисту докторської дисертації.

Канада.

Характерною є дворівнева освіта.

Перший рівень – навчання протягом 3-4 років з присвоєнням кваліфікаційного ступеня Ббакалавр. За чотири роки студенти повинні отримати атестацію за 44 курсами, включаючи дисципліни за вибором.

Другий рівень професійної освіти односпрямований і розрахований на підготовку вчителів фізичного виховання чи спеціалістів в галузі рекреації.

Фінляндія.

Підготовка спеціалістів здійснюється під егідою відділу оздоровчого та фізичного виховання університету м. Ювяскюля, котрий з 1974 року став провідним державним центром вищої освіти в галузі фізичного виховання і спорту. Процес освіти дворівневий. На першому рівні впродовж 3-4 років (загальний термін навчання 5-7 років) реалізується кандидатська програма і випускники отримують кваліфікаційний рівень бакалавра наук. Після закінчення курсів другого рівня випускникам присуджується кваліфікаційна ступінь магістра наук в галузі фізичного виховання та оздоровлення.

Від майбутніх викладачів фізичного виховання вимагається:

- різнобічна фізична підготовленість;
- від майбутніх тренерів – високі результати з обраного виду спорту;
- від майбутніх спортивних менеджерів – висока академічна підготовленість;
- а майбутні спеціалісти з галузі наук про здоров'я повинні мати диплом про медичну освіту та стаж практичної роботи.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Назвіть фахові спеціальності за напрямком фізичної культури і спорту.
2. Назвіть професійно важливі знання, уміння і практичні навички, якими повинен оволодіти студент закладу вищої освіти фізкультурного профілю як майбутній фахівець.
3. Які посади може займати фахівець фізичного виховання в освітніх, виховних, виробничих, оздоровчо-рекреаційних, воєнізованих та інших державних і недержавних закладах?
4. Фахівців яких освітньо-кваліфікаційних рівнів готують ЗВО фізкультурного профілю?
5. Які особливості фахової освіти за кордоном?

ЛЕКЦІЯ 9

ТЕМА 2.3

ОСОБА ТРЕНЕРА-ПРОФЕСІОНАЛА В СУЧАСНОМУ СПОРТІ

Мета вивчення: ознайомити з структурою підготовленості тренера, його функціями, модельними характеристиками професійної майстерності, професійно-педагогічними здібностями, визначити особистість тренера та стилі керівництва групою.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Структура підготовленості тренера.
2. Функції тренера.
3. Модельні характеристики професійної майстерності тренера.
4. Професійно-педагогічні здібності тренера.
5. Особистість тренера та стилі керівництва групою.

Література

Основна:

1. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»:* навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.
2. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»:* Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – 240 с.
3. *Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні.* – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – 416 с.
4. *Олійник М.О. Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні.* – Харків: ХДАФК, 2003. – 172 с.
5. *Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. Та доп.]. – К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. – 384 с.*
6. *Худолій О.М. Загальні основи теорії та методики фізичного виховання: Навч. посібник.* – Харків: «ОВС», 2007. – 406 с.

Додаткова:

1. *Вацеба О.М. Тенденції розвитку наукових досліджень в галузі фізичної культури та спорту серед молодих вчених України // Молода спортивна наука України: Збірник наукових статей з галузі фізичної культури і спорту.* – Львів: ЛДІФК, 2000. – Випуск 4. – С. 5–6.

2. Класифікатор професій ДК 003:2010 : Наказ; Держспоживстандарт України від 28.07.2010 № 327 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/va327609-10>

3. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України; Опис від 23.11.2011 № 1341 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1341-2011-%D0%BF>

4 Стандарт вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: затверджений і введений в дію наказом МОН України від 24.04.2019 р. № 567 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/017-fizichna-kultura-i-sport-bakalavr.pdf>

Питання 1. Структура підготовленості тренера.

Зважаючи на те, що спорт є сферою уніфікованого порівняння досягнень у певних видах фізичних вправ, то центральною його фігурою є сама людина, спортсмен. З тих пір, як люди почали спеціально готуватися до участі в змаганнях, поряд із спортсменом з'явилася ще одна особа — його порадник, наставник, вчитель, або іншими словами тренер. Природно, що спершу

«тренерство» мало непрофесійний характер. Але з часом, коли дійшло до заснування спеціальних закладів (як це мало місце вже у стародавній Греції), з'явилися і вчителі «фізичних вправ». Залежно від виконуваних функцій, давньогрецькі тренери поділялися на три категорії: «гімнастис» — програміст,

«педотрібіс» — виконавець програми і «аліптис» — помічник-масажист.

Грецькі тренери-гімнастиски довели методи навчання до високого, навіть за нинішніми мірками, рівня. Вони вміло орієнтували атлета на заняття тим чи іншим видом фізичних вправ, продумано застосовували психологічну підготовку, дієтологію. Вони користувалися розробленими системами розвитку фізичних якостей, методиками вивчення техніки вправ, знаючи при цьому цілісний та розчленований методи навчання. Греки чітко розподіляли процес підготовки атлетів на цикли: 4-річний — макроцикл і 4-х денний мікроцикл (тетра).

Роль, значення тренера суттєво змінилися внаслідок формування і організаційного оформлення окремих видів спорту, стандартизації правил змагань, стабілізації системи проведення міжнародних змагань тощо.

Сьогодні **тренер** — одна з найважливіших фігур в спорті, без якого годі уявити собі сучасну спортивну діяльність. А виведення спортсмена на рівень міжнародних результатів без допомоги тренера є просто неможливим.

Сучасні тренери готуються в спеціальних закладах вищої освіти. Більшість тренерів, як правило, мають неабиякий досвід спортивної діяльності та великий багаж теоретичних знань з різних галузей науки: теорії спорту, медико-біологічних дисциплін, гуманітарних наук тощо.

В структурі підготовленості тренера розрізняють:

- загально-теоретичну базову підготовленість
- спеціально-теоретичну базову підготовленість;
- професійно-педагогічну підготовленість;
- професійно-практичну підготовленість.

Загально-теоретична базова підготовленість.

Загально-теоретична базова підготовка включає ту частину дисциплін навчального плану, які на першому етапі підготовки фахівців забезпечують оволодіння базовими знаннями, що необхідні для формування світогляду, вдосконалення особистості і громадських якостей майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту.

Комплекс цих дисциплін передбачає формування наступних знань:

- історико-соціологічних, культурологічних, політологічних, правових, економічних та філософських засад суспільного життя;
- про основні закони, форми і функції біологічного існування і розвитку людини;
- загальних психолого-педагогічних аспектів індивідуального та суспільного розвитку людини;
- про технологічні, економічні та санітарно-гігієнічні умови забезпечення галузі фізичного виховання і спорту.

Спеціально-теоретична базова підготовленість.

Тренер-викладач повинен знати, вміти пояснювати та використовувати у своїй практичній діяльності:

- історію зародження та розвитку спорту в суспільстві;
- соціальні функції олімпійського та професіонального спорту як виду, результату діяльності, сукупності предметних і духовних цінностей культури;
- становлення та розвиток науки про спорт;
- проблеми і методи досліджень спорту;
- загально-педагогічні (дидактичні) принципи навчання і виховання;
- закономірності, принципи та основні методичні положення підготовки спортсменів;
- теоретико-методичні основи системи підготовки спортсменів;
- регламентацію, способи проведення, види та системи спортивних змагань;
- структуру і зміст змагальної діяльності;
- фактори забезпечення і реалізації результативної змагальної діяльності;
- вікові, статеві, морфофункціональні особливості розвитку організму спортсмена;
- особливості динаміки функціонування систем організму в процесі змагальної діяльності спортсменів;
- механізми термінової і довгострокової адаптації в системі підготовки спортсменів.

Також йому потрібно знати про:

- вплив компонентів навантаження на динаміку адаптаційних процесів;
- особливості адаптації систем енергозабезпечення;
- динаміку діяльності функціональних систем в процесі підготовки спортсменів;
- мету, завдання, засоби і методи спортивного тренування;
- техніку спортивних вправ як систему результативних дій спортсмена;
- стратегію і тактику спорту;
- засоби і методи розвитку рухових якостей спортсмена;
- засоби і методи оволодіння технікою спортивних вправ;
- засоби і методи тактичної підготовки спортсмена;
- методи оцінки, аналізу і вдосконалення техніки, тактики та рухових якостей спортсмена при виконанні спортивних вправ;
- засоби і методи психічної підготовки спортсменів;
- структуру побудови тренувального заняття і його організацію;
- періодизацію і побудову системи підготовки спортсменів;
- етапи багаторічної підготовки та їх мету і особливості;
- види планування і контролю підготовки спортсменів;
- систему і способи початкової орієнтації і відбору;
- методи контролю різних сторін підготовленості спортсмена, динаміки змагальних і тренувальних навантажень;
- систему та функції науково-методичного забезпечення;
- характерні випадки травматизму в заняттях спортом та способи їх запобігання.

Професійно-педагогічна підготовленість.

Тренер-викладач повинен знати, вміти пояснювати і застосовувати в практичній роботі:

- знання з історії олімпійського та професійного спорту;
- сучасний стан та актуальні проблеми розвитку спорту в Україні і за кордоном;
- особливості організаційних структур і рівень результатів в базовому спорті;
- теоретико-методичні основи спорту інвалідів;
- правила змагань та міжнародну термінологію суддівства з обраного виду спорту;
- структуру і зміст положення про змагання;
- особливості організації і підготовки масових спортивних виступів;
- специфічність методів в обраному виді спорту;
- системи контрольних вправ початкового і поточного відбору для занять з обраного виду спорту;
- біодинамічні особливості результативної техніки змагальних дій спортсмена в обраному виді спорту;
- специфічні засоби і методи тренування в обраній спортивній спеціалізації;

- методику розвитку рухових якостей (враховуючи ефект переносу);
- особливості стратегії змагань, тактики змагальної діяльності і методику її вдосконалення;
- критерії компонентів навантаження та відпочинку при використанні методів строго регламентованої вправи;
- вікову динаміку зростання спортивної майстерності в обраному виді спорту;
- особливості побудови і методику підготовки спортсменів в дитячому, підлітковому і юнацькому віці;
- особливості побудови і методики підготовки жінок;
- особливості використання спортивної форми (одягу) та гігієну місць занять і проведення змагань, інвентаря, правила їх експлуатації та техніку безпеки в обраному виді спорту;
- способи прогнозування розвитку спортивних результатів в обраному виді спорту;
- планування макро-, мезо- і мікроструктур системи підготовки спортсменів в залежності від етапу багаторічної підготовки.

Професійно-практична підготовленість.

Тренер-викладач повинен:

- мати достатній рівень фізичної підготовленості для проведення практичних занять, суддівства змагань та продуктивного виконання інших функціональних обов'язків;
- вміти демонструвати тренувальні вправи, елементи техніки спортивних вправ, техніко-тактичні дії з обраної спортивної спеціалізації;
- володіти прийомами страхування спортсменів під час виконання вправ;
- володіти навичками першої допомоги при травмах;
- керувати передстартовим станом спортсмена до і в процесі змагань;
- володіти методами збору, метрологічної обробки і аналізу спеціальної інформації з використанням комп'ютерної техніки про стан підготовленості, арсенал змагальних дій, тактику змагальної діяльності спортсмена, його партнерів та можливих майбутніх суперників;
- ефективно використовувати у своїй діяльності організаційні, економічні, соціально-психологічні та нормативно-правові методи управління системою підготовки спортсменів.

Питання 2. Функції тренера.

Модель діяльності тренера (на підставі опитування 180 тренерів) складено з 20 функцій, що розподілені за важливістю в практичній роботі на три групи – дуже важливі, важливі та другорядні.

І група: «Дуже важливі функції»:

- техніко-тактична, психічна, фізична підготовка спортсмена;
- підвищення власного професійного та культурного рівня;
- виховна робота;

- контроль і планування процесу підготовки, управління змагальною діяльністю;
- фінансове забезпечення (пошук спонсорів, організація діяльності комерційної структури – не входить до безпосередніх обов'язків тренера, але може бути віднесеного до дуже важливих функцій).

II група: «Важливі функції»:

- проведення відбору,
- організація відновлення,
- теоретична підготовка,
- організація тренувальних зборів,
- вирішення організаційних питань підготовки,
- організація медичної допомоги при захворюваннях і травмах,
- організація і проведення змагань,
- контроль за загальноосвітньою діяльністю спортсменів,
- облік роботи та звітність,
- науково- методична робота.

III група: «Другорядні функції»:

- участь у суддівстві,
- підготовка громадських тренерів та суддів.

Також основними функціями тренера як керівника команди є такі:

адміністративно-організаційні – узагальнення та керування індивідуальними діями усіх членів спортивної команди, групи;

стратегічні, що пов'язані з постановкою цілей, визначенням методів і засобів їх досягнення, - передбачають творчий підхід до спортивної діяльності, здатність висувати нові ідеї та впроваджувати їх в систему підготовки спортсменів, прогнозувати кінцевий результат досягнення спортивного колективу, оперативно переробляти значні обсяги інформації та засвоювати новітні технології;

планування – визначення конкретних завдань, часу їх поетапної реалізації та засобів досягнення;

комунікативні – визначають тренера як носія важливої інформації, що має вирішальне значення для успішного функціонування спортивної команди, групи;

експертно-консультативні – процес групової діяльності передбачає виконання тренером як керівником команди ролі компетентної особи, яку всі вважають джерелом достовірної інформації та найбільш кваліфікованим спеціалістом;

виховні – разом з іншими функціями тренер забезпечує виховний ефект у формуванні та закріпленні позитивних особистісних якостей як спортсменів, так і тренерського складу;

психотерапевтичні – врахування відповідного емоційного стану членів спортивної команди, усунення конфліктних та стресових станів в життєдіяльності та підтримання позитивного психологічного клімату;

представницькі – забезпечення зв'язків із зовнішнім соціальним середовищем (представниками інших спортивних клубів, функціонерами, судьями, керівниками тощо).

Питання 3. Модельні характеристики професійної майстерності тренера.

Сучасний спорт – це складна багатофакторна структура, яка повинна розглядатися як явище культури, вид та результат спеціалізованої діяльності, сукупність духовних та матеріальних предметних цінностей. Різноманітність соціальних функцій спорту, високий рівень спортивних досягнень потребує висококваліфікованих спеціалістів для системного підходу в управління підготовкою спортсменів. Необхідно підкреслити, що замовлення на ведення усіх медико-біологічних, науково-методичних, матеріально-технічних та інших робіт (досліджень тощо) повинен кваліфіковано надавати тренер. Це вимагає від нього професійних знань у суміжних галузях знань (медико- біологічних, соціально-психологічних, фізико-математичних та ін.).

З точки зору професійної підготовленості, тренерська діяльність може проявлятися в таких **модельних характеристиках спеціаліста**:

репродуктивна	переказ того, що знає та показує, того, що вміє сам тренер
адаптивна	тренер здатний застосувати свої знання та вміння у відповідності до індивідуальних особливостей спортсмена, але не завжди здатний продуктивно розв'язати педагогічне завдання
локально-моделююча	тренер конструює систему знань, вмінь та навичок з окремих розділів підготовки, але не завжди уявляє їх взаємозв'язок та взаємозалежність у цілісній системі підготовки
системно-моделююча	тренер свідомо будує програму підготовки, використовує критерії контролю спеціалізованої, професійної підготовленості, прогнозує результат, керує змагальною діяльністю спортсмена
системно-моделююча зі впливом на поведінку спортсмена	тренер кваліфіковано займається не лише спеціальною професійною підготовкою спортсмена, а й виховує сукупність матеріальних та духовних цінностей, детермінує поведінку спортсмена у суспільстві

Питання 4. Професійно-педагогічні здібності тренера.

Професійна майстерність тренера опирається на розвинуті професійно- педагогічні здібності, тобто на сукупність властивостей особи, що є передумовами успішної педагогічної діяльності. Професійно- педагогічні здібності не є тотожними педагогічним знанням, вмінням, навичкам, педагогічному досвіду. Вони, як і інші здібності, висвітлюються в професійних вміннях та навичках. Здібності – лише передумова досягнення професійної майстерності.

Види професійно-педагогічних здібностей тренера. Серед видів професійно-педагогічних здібностей тренера доцільно розрізняти перцептивні, конструктивні, дидактичні, експресивні, комунікативні та організаторські.

Перцептивні здібності містять педагогічну спостережливість, що дозволяє зрозуміти внутрішній світ учня, зрозуміти його переживання та стани, побачити зміни його особистості та позитивні якості, здібності. Розподіл уваги дозволяє утримувати під контролем групу, поєднувати різноманітні форми організації заняття.

Конструктивні здібності є умовою успішного проектування та формування особистості і колективу юних спортсменів. Саме завдяки їм, тренер здатний передбачити результати своєї діяльності, поведінку учня в різноманітних педагогічних ситуаціях. Це проявляється, перш за все, в розробці планів підготовки та прогнозуванні результатів, тобто розумовому випередженні майбутнього стану спортсмена.

Дидактичні здібності дозволяють найбільш доступно передавати матеріал, стимулювати самостійну думку учнів, мобілізувати їх увагу.

Експресивні здібності проявляються в найбільш ефективному, з педагогічної точки зору, висловленні своїх думок, знань, почуттів за допомогою мови, міміки, пантоміміки. Мова тренера має містити внутрішню силу.

Комунікативні здібності допомагають тренерові встановлювати та підтримувати сприятливі стосунки з учнями, батьками, колегами. В комунікативних здібностях велике значення має емпатія, тобто здатність емоційно реагувати на переживання інших людей.

Організаторські здібності тренера проявляються в організації життя та побуту спортсменів, їх навчання, відпочинку тощо, проведенні різноманітних, зокрема виховних заходів, встановленні внутрішньо- та міжгрупових стосунків.

Питання 5. Особистість тренера та стилі керівництва групою.

Потужним фактором, що мотивує активність спортсмена, його сумлінність у тренувальному процесі є особистість тренера. Оптимізм тренера відіграє позитивну роль в усіх випадках спортивного життя, в будь-яких ситуаціях тренувань і змагань. Втоmlений, дратівливий, незадоволений тренер, який напружує дрібницями команду чи окремих спортсменів, не може мотивувати до тривалої спортивної діяльності.

Особливо важливим є оптимізм тренера та його впевненість у майбутньому успіху в найбільш важкі періоди підготовки, з високими навантаженнями, коли спортсмен завершує кожне тренування на межі своїх можливостей.

На вищому рівні спортивних досягнень бути тренером-аматором чи навіть незацікавленим професіоналом неможливо. Свою справу потрібно любити щиро і тоді тренер може мотивувати спортсменів до праці природньо та вільно, через реалізацію своїх особистих якостей.

Вміння бути гнучким та багатоплановим у спілкуванні зі спортсменами, тобто одночасно бути вчителем, порадиником, колегою, лагідним та жорстким – відповідно до ситуації, вимогливим у роботі, «своїм» у житті – важлива якість тренера. Результат спортсмена залежить від майстерності тренера, а життєвий та професійний успіх тренера – від результату спортсмена. Розуміння цього має визначити повагу один до одного.

Однак тренер не може дозволити і панібратства, тому що учні, в кінцевому підсумку, стають некерованими. Для визначення межі у спілкуванні можна керуватися такою ілюстрацією: люди мають поводитися у спілкуванні як дикобразы в холодну ніч – достатньо близько, щоб зігрівати, але так, щоб не колоти.

Доведено, що якщо штучно сформувати у вчителя установку до випадково вибраних учнів як до найталановитіших та перспективних, то саме вони демонструють кращі результати у ближчому майбутньому. Також і тренер, який щиро і глибоко вірить у спортсмена, підсвідомо дає йому віру, включає глибинні механізми мотивації.

Також повинне бути вимогливе та поважне ставлення до всіх учнів у рівному ступеню. У тренера, звичайно, можуть бути симпатії та антипатії до учнів. Але він не має права цього демонструвати. Різна вимогливість до учнів чи різний емоційний фон спілкування можуть зруйнувати систему мотивації, особливо в періоди високих навантажень.

Стилі керівництва групою.

Особа тренера та його діяльність є об'єктами прискіпливої уваги з боку соціологів, психологів, конфліктологів та інших фахівців в усьому світі. Загальновизнаною є відмінність тренерів не лише за рівнем результатів їх учнів, але й за методами, через застосування яких досягаються ті результати. З іншого боку, стиль керівництва спортсменами чи командами неможливо відокремити від особистості тренера, її соціально-психологічних особливостей. На думку спортсменів "ідеальний тренер" має такі якості як емоційна стійкість, високий рівень інтелекту, новаторство, комунікативність. Найбільш повно особа тренера як керівника, визначається стилем його керівництва, в зв'язку з чим можна розглянути відносно контрастові стилі керівництва.

Автократичний стиль. Тренер здійснює одноосібне керівництво групою, приймає рішення без врахування думок і навіть інтересів спортсменів. Він не терпить заперечень, категоричний, вимагає пунктуального виконання власних вказівок. Ініціативи учнів, в основному, відкидаються.

Спілкування з учнями обмежено суто професійними стосунками. Тривале використання автократичного стилю створює специфічний психологічний клімат в команді, що відрізнятиметься постійною напруженістю та прихованих конфліктів. Тренер такого типу і в повсякденному житті відрізняється, як правило, непривітністю, надмірною стурбованістю, незадоволенням, претензіями до оточуючих.

Авторитарний стиль. Подібний до автократичного, однак, учням надається деяка воля в обговоренні проблем життя команди. Пристосування учнів до авторитарного тренера вимагає використання певних "ролей" для прояву ініціативи. Авторитарний стиль керівництва доцільно використовувати в певних ситуаціях, а саме: в командах, серед членів яких багато агресивних спортсменів; в екстремальних ситуаціях; за умови відсутності дисципліни в недостатньо знайомій команді.

Демократичний стиль. Характеризується тим, що тренер розглядає спортсменів як активних учасників і реалізаторів своїх концепцій, ідей, думок. Через це він не займається дрібним контролем, а чітко формулює мету, основні задачі, демонструє варіанти їх вирішення та надає спортсменові реальну можливість прояву власної ініціативи. При цьому враховується як формальна, так і неформальна структура команди, бажання спортсмена, особливості його характеру. Демократичний стиль ґрунтується, з одного боку, на високому рівні особистих та професійних якостей тренера, використання ним принципів управління. З іншого боку цей стиль керівництва вимагає від команди певної соціальної зрілості, особливо за умови делегування тренером частини своїх повноважень.

Ліберальний стиль. Тренер мінімально втручається в процес підготовки. Причиною цього може бути, з одного боку, достатньо високий рівень підготованості спортсменів-учнів, та, з іншого боку, неспроможність тренера з тих чи інших причин здійснювати керівництво. Тренер-ліберал, як правило, знаходиться під впливом своїх учнів.

Маніпулятивний стиль. Характеризується невизначеністю статусу та ролей спортсменів в команді, переважання в оцінюванні спортсменів, суб'єктивних позицій тренера, невизначеністю майбутнього запасних тощо. Тренер-маніпулятор прагне створити в команді стан невизначеності, залежності спортсменів. Маніпулювання призводить до психічної напруженості в команді, міжособистим конфліктам тощо.

Непоследовний стиль. Тренер діє залежно від свого емоційного стану.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Визначте історичне і сучасне значення ролі тренера у підготовці спортсменів.
2. Що має на меті загально-теоретична базова підготовка тренера.
3. Що має на меті спеціально-теоретична базова підготовка тренера.
4. Що має на меті професійно-педагогічна підготовка тренера.
5. Що має на меті професійно-практична підготовка тренера.
6. Дайте характеристику функціям тренера

7. Проаналізуйте модельні характеристики професійної майстерності тренера.
8. Дайте характеристику видам професійно-педагогічних здібностей тренера.
9. Визначте особистість тренера.
10. Проаналізуйте стилі керівництва групою.

ЛЕКЦІЯ 10
ТЕМА 2.4
ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ І ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОBOB'ЯЗКИ
ТРЕНЕРА З ВИДУ СПОРТУ

Мета вивчення: ознайомити з особливостями професійної діяльності і функціональними обов'язками тренера з виду спорту.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Професійні категорії тренерів.
2. Умови і регламентація тренерської праці.
3. Професійна майстерність тренера з виду спорту.
4. Функціональні обов'язки тренера.

Література

Основна:

1. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»:* навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.
2. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»:* Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – 240 с.
3. *Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні.* – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – 416 с.
4. *Олійник М.О. Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні.* – Харків: ХДАФК, 2003. – 172 с.
5. *Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. Та доп.]. – К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. – 384 с.*
6. *Худолій О.М. Загальні основи теорії та методики фізичного виховання:* Навч. посібник. – Харків: «ОВС», 2007. – 406 с.

Додаткова:

1. *Вацеба О.М. Тенденції розвитку наукових досліджень в галузі фізичної культури та спорту серед молодих вчених України // Молода спортивна наука України: Збірник наукових статей з галузі фізичної культури і спорту.* – Львів: ЛДІФК, 2000. – Випуск 4. – С. 5–6.
2. *Класифікатор професій ДК 003:2010 : Наказ; Держспоживстандарт України від 28.07.2010 № 327 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/va327609-10>*

3. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України; Опис від 23.11.2011 № 1341 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1341-2011-%D0%BF>

4 Стандарт вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: затверджений і введений в дію наказом МОН України від 24.04.2019 р. № 567 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/017-fizichna-kultura-i-sport-bakalavr.pdf>

Питання 1. Професійні категорії тренерів.

З врахуванням освіти, стажу роботи, виконуваних функцій і конкретних досягнень окремих учнів або команд тренери сьогодні поділяються на відповідні категорії.

Категорійність тренерів впливає на рівень їхньої заробітної платні. Вона встановлюється Радами спортивних організацій, в яких працюють тренери і затверджуються відповідними органами державного управління спортом.

Градація за **професійними категоріями** для тренерів сьогодні є такою:

- вища категорія;
- перша категорія;
- друга категорія.

Спортивні звання:

- Заслужений майстер спорту – додатково 15 % від окладу;
- Заслужений тренер України – додатково 20 % від окладу;
- Заслужений працівник фізичної культури – додатково 20 % від окладу.

Тренерські категорії періодично переглядаються, але не рідше, як 1 раз на 4 роки.

Категорії є офіційним визнанням професійної придатності тренерів. За особливо помітні досягнення учнів тренеру може бути присвоєно звання

«Заслужений тренер України». В окремих випадках присвоюється звання «Заслужений працівник фізичної культури» або вручається інша державна нагорода.

Питання 2. Умови і регламентація тренерської праці.

Основним **фаховим спрямуванням** тренера-викладача (тренера) є, у вузькому розумінні, підготовка спортсменів відповідної (заданої) кваліфікації, в широкому — виховання спортсменів у процесі спортивної діяльності.

Праця тренера має, як правило, індивідуальний та творчий характер і спланована в багаторічному або етапному відрізку часу.

Залежно від місця праці й обставин (ДЮСШ, збірна команда, ігрова команда майстрів тощо) перед тренером ставиться конкретне завдання, зафіксоване в трудовій угоді. В угоді мають бути застережені такі показники:

- погодинне місячне навантаження тренера;
- кількість і якість навчальних груп;
- кількість спортсменів, їх кваліфікація на початок і кінець року (сезону);
- динаміка спортивної майстерності спортсменів (команди);
- плановані результати чи досягнення;
- заходи сприяння тренерові у виконанні ним основних завдань з боку організації-роботодавця (спортивна база, інвентар, фінансування, харчування, система забезпечення змагань і навчально-тренувальних зборів);
- оплата праці тренера, винагороди, умови побуту.

Тренер веде роботу самостійно або в складі бригади. В останньому випадку взаємостосунки й обов'язки кожного з членів бригади повинні бути обговорені та документально зафіксовані.

Бригадний метод тренерської праці успішно застосовується переважно в ігрових видах спорту. У індивідуальних видах спорту такий метод успішно діє лише за умов взаємодії групи *тренерів-однодумців*, готових розділити відповідальність і радість здобутків, а також в умовах авторитарних й, водночас, відповідальних, дій визнаного *фахівця-лідера*.

Важливо, щоб за кожним тренером були затверджені «права» на роботу зі своїми вихованцями, або іншими словами, право безперервності виховного впливу, а також визнання його успіхів та досягнень.

Тренерська праця є найменш регламентованою порівняно з умовами праці (час, робоче місце, засоби, форми тощо) інших професійних груп. Разом з тим, праця тренера є найбільш залежною від кінцевого або етапного результату. Саме з цієї причини тренерську працю обирають і цінують переважно особи незалежні, впевнені в своїх силах, такі, що не бояться ризику та відповідальності. Таких у житті часто називають «фанатами». Саме «фанати», якщо їхні претензії є обґрунтованими, найчастіше досягають успіху, в іншому разі вони ризикують стати невдахою і змінюють посаду.

Питання 3. Професійна майстерність тренера з виду спорту.

Професійна майстерність тренера є синтезом його постійно зростаючих професійних знань та умінь, організаційних здібностей і особистих якостей. А проявляється тренерська майстерність у неодноразовому досягненні спортивної мети найраціональнішим чином, гарантованому знаннями й інтуїцією.

Організаційні здібності тренера на будь-якому рівні спортивної підготовки є абсолютно необхідним. Тренер є організатором процесу спортивної підготовки і саме через організацію процесу він може проявити свої знання, досвід, навіть інтуїцію. Через організацію процесу, або через конкретні дії і вчинки тренер зможе проявити свої особисті якості, які, безумовно, сприяють або не сприяють результативності його праці.

Шкала цінностей тренерської праці в розумінні самих спортсменів постійно змінюється. Коли на початковому етапі тренувань молоді спортсмени найбільше цінують позитивне ставлення до себе, приємні манери, дотепність наставника, то з часом більшу ціну в очах спортсменів набувають професійні якості тренера, його організаційні здібності, інтелект тощо.

У житті особисті якості тренера зрідка проявляються в ізольованому, «стерильному» вигляді. Частіше – в сукупності й протиріччі з іншими проявами темпераменту, поведінки. При цьому, суттєве значення мають не лише позитивні, але й негативні якості і риси характеру. Наприклад, така риса як честолюбство, яка переважно трактується негативно, у поєднанні з професіоналізмом є неабияким важливим професійним стимулом діяльності тренера.

Особливості темпераменту тренера не мають вирішального значення. Звичайно, бажаними є урівноваженість і емоційна стабільність, проте їх відсутність може компенсуватися іншими важливими рисами характеру і властивостями темпераменту.

Загальними ознаками професіоналізму тренера є:

- володіння спеціальними знаннями про мету, зміст, об'єкт і засоби діяльності;
- володіння спеціальними вміннями здійснювати діяльність на всіх етапах підготовки спортсмена;
- спеціальні властивості і риси характеру, що дозволяють здійснювати діяльність і домагатися заданого результату.

Ефективність праці тренера залежить від економічного, соціального, організаційного, наукового, ситуаційного та інших факторів.

Основними критеріями ефективності роботи тренера є рівень спортивних досягнень і склад та стан навчальних груп.

Непрямим показником ефективності тренерської праці є також суспільне визнання, але воно може носити суб'єктивний характер і не завжди має об'єктивне підтвердження.

Питання 4. Функціональні обов'язки тренера.

Функціональні обов'язки тренера є дуже різними. Вони зводяться до вирішення комплексу задач – педагогічних, виховних, організаційно-управлінських, господарських тощо.

На практичному рівні їх можна звести до таких обов'язків:

- комплектація навчальних груп;
- організація тренувального процесу;
- організація підготовки та участі в змаганнях;
- забезпечення комплексності виховання;
- організація матеріально-технічного забезпечення.

Комплектація навчальних груп (команд) є першим і надзвичайно відповідальним етапом у роботі тренера. Від вдалої або невдалої комплектації

часто залежить не тільки результативність праці тренера в найближчі роки, але подекуди і вся тренерська кар'єра.

Комплектація навчальних груп має три види: набір, відбір і підбір. Не зважаючи на співзвучність цих слів вони мають різне смислове наповнення.

Набір здійснюється на початковому етапі тренувань і передуює тренувальному процесові. Найчастіше він ведеться методом усних або письмових оголошень. Його основною характеристикою є добровільність, тобто висловлення в тій чи іншій формі згоди на участь у тренувальному процесі учнів без врахування їхніх здібностей та рівня фізичного розвитку.

Роль тренера при такій формі комплектації є другорядним, додатковим фактором і зводиться до здійснення відповідних формальностей (організація медогляду, оформлення заяв тощо). Отже набір, як форма комплектації, є слушною у випадках, коли передбачуваний спортивний результат є невисоким (шкільна секція, оздоровчий клуб і т.п.).

Відбір — це форма залучення до занять спортом із врахуванням певних передумов: віку, наявності конкретних антропометричних даних, заданого рівня розвитку фізичних якостей і здібностей, рис характеру, націленості на спортивне вдосконалення.

При відборі бажання учня стати членом тренувальної групи має значення при умові його відповідності вказаним параметрам. У таких випадках, крім педагогічного і медичного спостереження за кандидатом, застосовують відповідні тести, методи медико-фізіологічних досліджень.

Дуже інформативним є попереднє ознайомлення з медичними картами і характеристиками претендентів на зарахування до групи.

Процес комплектації навчальних груп методом відбору є доволі тривалим. Крім тренерів до нього можуть залучатися фахівці інших спеціальностей (психолог, фізіолог, соціолог). Але затрачений час істотно позначиться на якості укомплектованої групи й на досягненні поставленої мети в спорті.

Підбір є персональною формою комплектації або докомплектації спортивних команд, особливо з ігрових видів спорту. При підборі першочерговими є два чинники: потреба в комплектації (докомплектації) команди спортсменами відповідного класу і спортивного амплуа та наявність відповідних кандидатів та організаційно-фінансових можливостей. Підбір, як метод докомплектації команди, проводиться постійно, або етапно. Переважно він стосується не новачків, а спортсменів достатньо високого рівня підготовки. Підбір може здійснюватися тренером, призначеним спеціально для цієї мети.

Відсів з навчальних груп є явищем природнім і закономірним. Причинами відсіву є:

- втрата інтересу спортсмена до подальшої тренувальної роботи з причин незацікавленості у спортивному зростанні, відсутності перспективи спортивного вдосконалення, неможливості приділяти спортивно-тренувальній роботі достатньо часу і зусиль. Найбільший процент відсіву спостерігається у групах початкової підготовки та на етапі базової підготовки, коли проявляється справжня або мнима безперспективність спортсменів;

- «не вписування» окремих атлетів у спортивний колектив через особисті якості або несхвальні вчинки;
- травми, захворювання або переїзд на інше місце проживання спортсмена.

Ініціатором відходу може бути сам спортсмен (найчастіше), тренер або колектив групи (команди).

Перед тренером доволі часто стоїть питання розставання з учнем. З учнями-новачками ця процедура менш болісна ніж із кваліфікованими спортсменами. Проте за будь-яких обставин тренер мусить проявляти максимум такту і принциповості.

Із закінченням набору й відбору учнів до навчальної групи, процес комплектації формально закінчується, хоча корективи до персонального складу груп вносяться майже на всіх етапах підготовки.

Наступним завданням тренера після первинної комплектації є створення колективу спортсменів-однодумців, морального і психологічного клімату, який сприяв би кожному із учасників тренувального процесу проявити свої загальнолюдські й спортивні якості.

Перший період тренувань тренер має вести якомога різноманітніше, з пізнавально-розважальними елементами, уникаючи вузької спеціалізації.

Саме «цікаво-нецікаво» є основним чинником регулярності відвідування занять новачками. Соціальне визнання тренера, рівень його спеціальної фахової підготовленості, вік, стать та інші фактори відступають на другий план. Найважливіше і найпереконливіше для початківця є цікаве, пізнавальне заняття, бажано за участю самого тренера. При цьому періодичність занять три рази на тиждень є замалою, щоб в колі інтересів початківців утримувати предмет зацікавленості – спорт. Для цього потрібно не менше 4-х-5-ти відвідувань в тиждень. Тривалість занять при цьому має другорядне значення. Коли тренер біжить з учнями крос, грає в футбол, іде на лижну прогулянку, він чи не відразу викликає до себе симпатію (навіть захоплення).

«Робимо разом» – ось найкраще гасло і прямий шлях до серця учнів. Саме спільна праця (байдуже якого характеру) найшвидше зцементовує колектив, породжує своє, тільки йому притаманне коло інтересів, скріплює довіру між спортсменами і тренером.

На початковому етапі підготовки особливо важливим є однаково уважне ставлення тренера до здібних і не дуже здібних учнів. Найменше виділення чи зменшення вимогливості до здібних є недопустимим. До «улюбленців» треба ставитися особливо вимогливо: «з кого ж питати як не з тебе». З плином часу завдання педагогічно-виховного порядку не зникають, а тільки ускладнюються. Новачка вчать як правильно себе поводити, майстра – як жити.

Якщо питання комплектації та створення міцного, дружнього колективу вирішується суто педагогічними засобами, то організація тренувального процесу носить вже більш специфічний характер.

Організація тренувального процесу займає провідне місце в діяльності тренера. Саме під час тренувань тренер вирішує основні, поставлені перед ним задачі: виховні, оздоровчі, спортивні, освітні.

На тренувальних заняттях передбачається вирішення завдань фізичної, технічної, тактичної, психологічної та морально-вольової підготовки спортсмена.

Під час підготовки до тренувальних занять тренер вирішує:

1. Організаційно-господарські питання: час, місце, інвентар, обладнання, забезпечення (техніка безпеки, медичне обслуговування).
2. Методичні питання: зміст занять, спрямованість вирішуваних задач, контроль і облік, відновлення.

Кожне окреме заняття має бути чітко спланованим, мати своє місце в системі навчально-тренувальних занять, повинно бути відображеним у робочому плані і спрямованим на вирішення конкретних завдань – тобто відповідати на питання: що, де, коли, як, навіщо? Відповіді на ці та деякі інші питання містяться в документах планування.

Тренувальні плани носять циклічний характер. Найбільш розповсюдженими є такі тренувальні цикли:

- мікроцикл: 3-7 днів;
- мезоцикл: 30 днів;
- макроцикл: 6-18 місяців.

Багаторічне планування здійснюється у вигляді чотирьохрічного (олімпійського) циклу. В планах багаторічної підготовки фіксуються такі щорічні основні показники тренувального процесу:

- мета і завдання;
- обсяги тренувальних навантажень (тренувальні дні, години тренувань по засобах, зони інтенсивності);
- методи відновлення;
- методи поточного і підсумкового контролю;
- кількість змагань, стартів, спроб;
- плановий результат.

У річному (сезонному) плані роботи вищезазвані показники плануються як помісячно, так і в цілому за рік (сезон).

Планування мезоциклів – не менш відповідальне завдання. Основне при цьому, не сліпо розписувати передбачені річним планом обсяги навантажень, а враховувати фактичний і передбачуваний фізичний та морально- психологічний стан спортсмена, як і обставини, в яких тренувальний план мезоцикла буде здійснюватися. Педагогічні спостереження за спортсменом, аналіз його особистого щоденника і показники медичного контролю є необхідними орієнтирами, особливо напередодні відповідальних змагань.

Зміст окремих занять фіксується у поурочних планах і робочих журналах. Чимало тренерів нехтують потребою готуватися до кожного окремого заняття, мотивуючи це набутим досвідом. Така думка є справедливою лише стосовно окремих деталей заняття. В цілому ж кожне заняття має бути неповторним. Вирішення однакових завдань зрідка блискуче

вдається одними й тими ж засобами й методами. Навіть ціпка пам'ять тренера не може утримати усі необхідні деталі — минулі, нинішні, майбутні. Тому планування кожного конкретного заняття, з аналізом свого власного і учнівського щоденників є безумовно корисним. Зрештою, це вже є елементом аналітичного підходу до справи. Планування є основою тренувальної системи – необхідного елементу плідної тренерської праці.

Планування, особливо річне і багаторічне, має здійснюватися обов'язково індивідуально і за участю спортсмена. Важливими є постановка перед спортсменом поетапних завдань, досягаючи які він може переконуватися у правильності обраного шляху. Віра спортсмена в правильно складений план додає йому сил для здійснення запланованої праці, зміцнює переконання власного успіху, впевненість у собі. А це також і перший елемент психологічної підготовки.

Підготовка до змагань є найвідповідальнішим етапом у роботі тренера. Головне завдання тренувального процесу на цьому етапі – підвести спортсмена (команду) до того рівня спортивної форми, який необхідний для успішного (запланованого) спортивного досягнення, вираженого в об'єктивних технічних показниках (час, кілограми, сума очок), або відносних досягненнях (місце, група). Це період інтегральної підготовки, коли попередньо проведені інші види підготовки (спеціальна, загально-фізична, морально-вольова) мають вагу лише у сенсі сприяння досягненню запланованого результату. Коли спортсмену належить брати участь у невисоких для його рівня (етапних) змаганнях, то підведення спортсмена до піку форми не є обов'язковим. Більше того, завчасне входження в спортивну форму для спортсмена деколи є більш загрозливим ніж запізніле. Адже існує більше засобів прискореного набуття форм, ніж утримання її на високому рівні.

Пік спортивної форми проявляється в індивідуальній готовності окремого спортсмена до найвищого для себе спортивного результату. Але пік спортивної форми може бути і в команди в цілому, коли сума індивідуальної готовності окремих членів команди доповнюється вищою злагодженістю й чіткістю виконавських дій окремих ігрових ланок і команди в цілому.

Індивідуальна готовність спортсмена може породити вище (рекордне), принаймні для конкретного індивідуума, досягнення. Командна готовність – гарант успішного виступу команди.

Найвища майстерність тренера проявляється не тоді, коли команда готова до одного матчу, а коли в ході серії матчів вона демонструє високу спортивну майстерність. Подібні випадки, для прикладу, спостерігаються у фіналах чемпіонатів світу з футболу, коли, на перший погляд, не найкраще підготовлена команда від зустрічі до зустрічі повніше розкриває свої таланти і по справжньому вражає під час фінальної зустрічі. При найбільш вдалих тренерських «розкладках», основній меті – фінальному старту, підпорядковані не лише зміст і форма всього тривалого процесу попередньої і безпосередньої до змагань підготовки. Вирішальне значення можуть мати й попередні старти

основного змагання (відбіркові, півфінальні, попередні спроби). Нерідко саме вони є тими «золотими гвіздками», з яких чекають медалі.

Регулювання психічного стану спортсмена є одним із найскладніших моментів тренерської праці, значення якого зростає із наближенням до основних змагань (фіналів). Стан психологічної готовності формується у спортсмена заздалегідь. Знання своїх можливостей, рівня підготовленості, умов змагань, сильних і слабких сторін суперників, моделювання процесу майбутньої спортивної боротьби, готовність «перетерпіти» і ще чимало інших «дрібничок» призводять до певного стану психологічної готовності.

Комплектація команди до змагань є болючим процесом в усіх випадках, коли претендентів на участь в змаганнях більше ніж місць у команді. Особливо «делікатним» має бути процес формування, коли крім спортсменів, у комплектації команди зацікавленості певні групи осіб або організації. Тому критерії відбору спортсменів і формування команди повинні бути обумовлені завчасно (бажано письмово) і бути однозначним. Критерії педагогічної і спортивної доцільності мусять співпадати, а не суперечити офіційним умовам відбору. В процесі підготовки до офіційних (основних) змагань, спортсмен і тренер повинні зважити на необхідність пройти через низку відбіркових змагань, які в даному разі є етапною перевіркою готовності.

Окрім підготовки спортсменів і остаточної комплектації команди, підготовка до змагань покладає на тренера ще низку обов'язків. Це переважно організаційно-господарські питання: попередні підтвердження про участь у змаганнях, підготовка заявки, особистих документів спортсменів, технічних заявок, підготовка і транспортування інвентарю, спортивної форми, придбання проїзних документів, замовлення місць для проживання, вирішення побутових питань й т. ін.

Виховання спортсмена в широкому розумінні цього слова, є по суті найголовнішою функцією тренера й здійснюється специфічними засобами спорту. Огріхи виховання не тільки знижують цінність особи як людини, але й у спортивному значенні заважають розкрити її природний потенціал. І навпаки, успішно ведений виховний процес має вирішальний вплив на особу, незмірно підвищує і робить громадсько значним спортивний результат.

Тренер не завжди найбільше гордиться учнем, який досягнув найпомітніших спортивних результатів. Предметом гордості і внутрішнього задоволення є також учні, які «зірок з неба не хапали». Проте змогли й зуміли суттєво вдосконалити себе у фізичному і моральному плані. З іншого боку, час активного заняття спортом, навіть якщо він не привів спортсмена до спортивних лаврів, може стати для конкретного вихованця невичерпним джерелом наснаги і досягненням успіхів в іншій діяльності.

Доцільно зважити на те, що процес формування особи спортсмена є явищем тривалим і зрідка йде паралельно в часі з процесом спортивного зростання. Омолодження спорту є причиною дуже раннього спортивного дозрівання, а загальнолюдське, громадянське змужніння може відбутися пізніше, за умови, що виховна робота не була витіснена з процесу підготовки спортсмена. Перехід юнака чи юнки від видатного спортсмена до повноцінної, а тим більше видатної особистості, є процесом складним і тривалим, але єдино правильним. Для тренера найбільшу цінність має праця, вкладена у виховання і

спортивну підготовку учнів.

Матеріальне забезпечення спортсменів не є безпосереднім обов'язком тренера. В усіх спортивних організаціях є спеціальні служби (особи), які мають здійснювати матеріальне забезпечення. Проте насправді ця робота не може успішно провадитися без втручання тренера, як найбільш усвідомленої і зацікавленої фігури навчально-тренувального процесу.

Тренер також є найближчою до спортсмена особою (окрім родичів), яка тією чи іншою мірою активно впливає на всі сторони життя вихованця: умови побуту, навчання, роботи, подекуди й сімейні справи. І усі ці елементи тренерської праці вимагають від тренера постійної доброзичливості, уважності й терпеливості.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Визначте і надайте характеристику професійним категоріям тренерів.
2. Проаналізуйте умови і регламентацію тренерської праці.
3. Визначте ознаки і критерії професійної майстерності тренера з виду спорту.
4. Дайте характеристику функціональним обов'язкам тренера на етапі комплектації навчальних груп.
5. Проаналізуйте функціональні обов'язки тренера на етапі організації тренувального процесу.
6. Дайте характеристику функціональним обов'язкам тренера на етапі організації підготовки та участі в змаганнях.
7. Проаналізуйте функціональні обов'язки тренера у забезпеченні комплексності виховання.

ЛЕКЦІЯ 11
ТЕМА 2.5
ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ
ОСВІТИ

Мета вивчення: ознайомити зі змістом навчального плану ОПП «Фізична культура і спорт», формами організації навчального процесу, структурою закладу вищої освіти, правами та обов'язками студентів.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Спрямованість навчального процесу у закладах вищої освіти.
2. Науково-методичне забезпечення навчального процесу.
3. Державні стандарти вищої освіти.
4. Види і форми організації навчальних занять у вищій школі.
5. Основні види самостійної роботи.
6. Форми і методи контролю.
7. Підвищення спортивної майстерності студентів та практична підготовка.

Література

Основна:

1. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*
2. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – С. 102-109.*
3. *Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні.—К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003.—416 с.*
4. *Олійник М.О. Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні.—Харків: ХДАФК, 2003.—172.*
5. *Свістельник І.Р. Спортивний інформаційний простір України у мережі Інтернет. – Л., 2004. – 32 с.*
6. *Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. Та доп.]. – К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 2. Методика фізичного виховання різних груп населення. – 448 с.*

Додаткова:

1. *Вацеба О.М. Тенденції розвитку наукових досліджень в галузі фізичної культури та спорту серед молодих вчених України // Молода спортивна наука*

України: Збірник наукових статей з галузі фізичної культури і спорту. – Львів: ЛДІФК, 2000. – Випуск 4. – С. 5–6.

2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>.

3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>.

4 Стандарт вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: затверджений і введений в дію наказом МОН України від 24.04.2019 р. № 567 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/017-fizichna-kultura-i-sport-bakalavr.pdf>

Питання 1. Спрямованість навчального процесу у закладах вищої освіти.

Навчальний процес у закладах вищої освіти України орієнтується на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення знань, швидкої адаптації до змін в соціально-культурній сфері та організації праці в умовах ринкової економіки. Він базується на принципах науковості, гуманізму, демократизму, наступності і безперервності та зводиться до системи заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти.

Однією з найбільших важливих особливостей навчального процесу у сучасному ЗВО є його спрямованість на ефективну професійну підготовку майбутніх фахівців. **Ідея професійної спрямованості викладання всіх навчальних дисциплін повинна бути провідною**

Зміст освіти визначається освітньо-професійною програмою підготовки та навчальними планами і відображається у підручниках, навчальних посібниках, методичних матеріалах, а також у процесі проведення навчальних занять.

Питання 2. Науково-методичне забезпечення навчального процесу.

Науково-методичне забезпечення навчального процесу включає:

- державні стандарти освіти;
- навчальні плани;
- навчальні програми з усіх дисциплін;
- програми практик;
- підручники і навчальні посібники;
- контрольні роботи з навчальних дисциплін;
- контрольні завдання до семінарських, лабораторних і практичних занять;

- індивідуальні семестрові завдання для самостійної роботи;
- методичні матеріали з питання виконання курсових робіт.

Питання 3. Державні стандарти вищої освіти.

Освітньо-професійна програма (ОПП) підготовки є переліком обов'язкових та вибіркових навчальних дисциплін із зазначенням обсягу годин, відведених для їх вивчення і форм підсумкового контролю. Нормативна частина змісту освіти визначається державними стандартами освіти, а вибіркова – закладом вищої освіти.

Основним нормативним документом, що визначає організацію навчального процесу є навчальний план. **Навчальний план** — це нормативний документ, що визначає перелік і обсяг навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми і обсяг проведення навчальних занять, графік навчального процесу, форми та засоби проведення поточного і підсумкового контролю.

Зміст та вимоги до знань і вмінь з навчальної дисципліни визначаються навчальною програмою дисципліни. Для кожної навчальної дисципліни, яка входить до освітньо-професійної програми підготовки ЗВО складається робоча навчальна програма дисципліни.

Робоча навчальна програма містить виклад конкретного змісту дисципліни, послідовність, організаційні форми її вивчення та обсяг, визначає форми і засоби підсумкового контролю. Складовими робочої навчальної програми є:

- тематичний план;
- засоби проведення поточного і підсумкового контролю;
- перелік навчально-методичної літератури.

Відповідальність за відповідність рівня підготовки студентів вимогам державних стандартів освіти несуть керівники факультетів і кафедр.

Індивідуальний навчальний план студента складається на підставі робочого навчального плану і включає всі нормативні навчальні дисципліни та частину вибіркових навчальних дисциплін. Вибіркові навчальні дисципліни включені до індивідуального навчального плану студента є обов'язковими для вивчення.

Студент є відповідальним за виконання індивідуального навчального плану. Навчальний час студента складається з певної кількості академічних годин (одна академічна година — 45 хв.), навчальних днів, тижнів, семестрів, курсів. Тривалість семестру визначається навчальним планом, проте сумарна тривалість канікул становить не менше 8 тижнів. Для студентів третього та наступних курсів ЗВО може встановлюватись індивідуальний графік відвідування занять. В усіх інших випадках – відвідування занять є обов'язковим для студентів.

Питання 4. Види і форми організації навчальних занять у вищій школі.

Основними видами навчальних занять є: лекції, лабораторні, практичні, семінарські заняття і консультації.

Підсумкові оцінки, отримані студентами за виконання всіх видів навчальних занять, можуть враховуватись при виставленні семестрової оцінки з даної навчальної дисципліни.

Лекція є основною формою навчального заняття у ЗВО й призначається для викладу та засвоєння теоретичного матеріалу. Лекція охоплює матеріали однієї або кількох тем навчальної дисципліни. Тематика лекцій визначається робочою навчальною програмою.

Лекції проводяться професорами, доцентами, старшими викладачами ЗВО та запрошеними провідними науковцями і фахівцями-практиками з однією або більше академічними групами. Лектор зобов'язаний дотримуватись навчальної програми щодо тематики занять, але не є обмеженим у трактуванні навчального матеріалу та в формах і засобах його подачі. Лекції, які не охоплені навчальною програмою, проводяться в окремо відведений час.

Лабораторне заняття є формою навчального заняття, при якому студент під керівництвом викладача проводить експерименти (досліди) з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, набуває навичок роботи з лабораторним устаткуванням, вимірювальною апаратурою, оволодіває методикою експериментальних досліджень.

Лабораторні заняття проводяться не більше як з половиною академічної групи в спеціально обладнаних приміщеннях або в умовах реального професійного середовища (наприклад, в спортивному залі).

Практичне заняття є формою навчального заняття, при якому викладач організовує розгляд студентам окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом виконання студентом відповідних індивідуальних завдань. Проведення практичного заняття ґрунтується на попередньо підготовленому методичному матеріалі — тестах, наборі завдань.

Практичне завдання включає проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок студентів, постановку проблеми викладачем, обговорення й розв'язання завдань, їх оцінку. Кількість студентів на практичному занятті не повинна перевищувати половини складу академічної групи.

Семінарське заняття є формою навчального заняття в академічній групі, на якому викладач організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до котрих студенти готують тези виступів (реферати).

Викладач оцінює і фіксує в журналі підготовлені студентами реферати, їхні виступи в дискусії, вміння формулювати й відстоювати свою позицію.

Індивідуальне заняття проводиться з окремими студентами з метою підвищення рівня їхньої підготовки та розкриття творчих здібностей. Вони можуть охоплювати частину або повний обсяг занять з однієї або декількох навчальних дисциплін.

Види, обсяг і форми індивідуальних навчальних занять, а також форми та методи поточного і підсумкового контролю визначаються індивідуальним

навчальним планом студента. Індивідуальні заняття проводяться за окремим графіком.

Специфіка навчання у закладі вищої фізкультурної освіти вимагає більш широкого застосування індивідуальних занять як для оволодіння навчальними дисциплінами, так і для повного розкриття спортивного обдарування на досягнення студентом якнайвищих досягнень в обраному виді спорту.

Консультація є навчальним заняттям під час якого студент отримує відповіді від викладача на конкретні запитання, пояснення певних теоретичних положень або аспектів їх практичного застосування. Організація консультацій передбачається як для груп, так і для окремих студентів, якщо стосується питань, пов'язаних з виконанням індивідуальних завдань або планів спортивної підготовки.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання (реферат, курсові і дипломні роботи, тощо) з окремих дисциплін виконуються в терміни, передбачені навчальним планом вищого навчального закладу. Вони виконуються студентом самостійно при консультації з боку викладача. Комплексна тема може виконуватись кількома студентами.

Курсові роботи виконуються з метою закріплення і поглиблення знань та їх застосування при вирішенні комплексних фахових завдань. Тематика курсових робіт повинна відповідати завданням навчальної дисципліни і тісно пов'язуватись з практичними потребами фаху.

Курсові роботи захищаються перед комісією кафедри, оцінюються за за 100-бальною ECTS шкалою та національною шкалою і зберігаються на кафедрі протягом 3 років.

Дипломні (кваліфікаційні) роботи виконуються на завершальному етапі навчання студентів. Вони передбачають як систематизацію теоретичних і практичних знань зі спеціальності, застосування їх при вирішенні конкретних завдань, так і розвиток навичок самостійної роботи і оволодіння методикою дослідження і експерименту, пов'язаних з темою роботи.

Студент має право обрати тему дипломної роботи з числа запропонованих випускаючою кафедрою або запропонувати свою тему, відповідно її обґрунтувавши. Захист дипломних робіт здійснюється у державних комісіях після виконання студентом усіх вимог навчального плану і при позитивних відгуках керівника дипломної роботи та позитивних рецензіях на дипломний проект фахівців чи науковців відповідного рівня.

Захист може проводитись як у ЗВО, так і в організації, для якої тематика роботи становить теоретичний або практичний інтерес. Захищені дипломні роботи зберігаються у бібліотеках ЗВО.

Питання 5. Основні види самостійної роботи.

Самостійна робота студентів (СРС) — це форма організації навчального процесу, за якої заплановані завдання виконуються студентом під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі.

СРС є важливою складовою навчального процесу, яка позитивно впливає на глибину засвоєння знань і вмінь, що є передумовою творчого застосування їх у майбутній професійній діяльності.

Метою СРС є засвоєння в повному обсязі навчального матеріалу, передбаченого програмою та послідовне формування у студентів самостійності як риси характеру, що відіграє суттєву роль у формуванні сучасного фахівця вищої кваліфікації. Для самостійної роботи студенту відводиться від 1/3 до 2/3 від загального обсягу навчального часу на окрему дисципліну.

За формою подання результатів є такі види самостійної роботи студентів:

- доповідь, повідомлення, коментар, презентація ситуації;
- конспекти, таблиці, схеми, термінологічні словники, реферати, контрольні роботи, курсові та дипломні роботи;
- моделі, макети, наочність;
- інтерактивна–навчальне спілкування на форум-сторінці в гіпермедійному середовищі.

Питання 6. Форми і методи контролю.

Для ефективної перевірки рівня засвоєння студентами знань, умінь та навичок з навчальної дисципліни використовують різні методи і форми контролю. Найпоширенішими методами контролю є: усний контроль, письмовий, тестовий, графічний, програмований контроль, практична перевірка, а також методи самоконтролю і самооцінки.

Усний контроль (усне опитування). Це найпоширеніший метод у навчальній практиці. Здійснюють його на семінарських, практичних і лабораторних заняттях, а також колоквіумах, лекціях і консультаціях. Усне опитування передбачає таку послідовність: формулювання запитань (завдань) з урахуванням специфіки предмета і вимог програми; підготовка студентів до відповіді та викладу знань; коригування викладених у процесі відповіді знань; аналіз і оцінювання відповіді.

Письмовий контроль. Його метою є з'ясування в письмовій формі ступеня оволодіння студентами знаннями, вміннями та навичками з предмета, визначення їх якості – правильності, точності, усвідомленості, вміння застосувати знання на практиці.

Тестовий (англ. test – іспит, випробування, дослід) контроль. Для визначення рівня сформованості знань і вмінь з навчальної дисципліни користуються методом тестів. Виокремлюють тести відкритої форми (із вільно конструйованими відповідями) і тести закритої форми (із запропонованими відповідями). Тести відкритої форми передбачають короткі однозначні відповіді, які ґрунтуються переважно на відтворенні вивченого матеріалу, або складні (комплексні) відповіді, які потребують розвинутого логічного мислення, вміння аналізувати. Тести закритої форми передбачають вибір відповіді з певної кількості варіантів. Серед таких тестів виокремлюють тест-альтернативу, тест-відповідність.

Форма організації навчального процесу - спосіб організації, побудови й проведення навчальних занять, у яких реалізуються зміст навчальної роботи, дидактичні завдання і методи навчання. Форми навчального процесу класифікують наступні (лекції, практичні, семінарські, лабораторні, лабораторно-практичні заняття; самостійна робота студентів; навчальні конференції; консультації; індивідуальні заняття; навчальна виробнича (педагогічна) практика; курсові, дипломні, магістерські роботи); форми контролю, оцінювання та обліку знань, умінь і навичок студентів (заліки, іспити, захист курсових, дипломних і магістерських робіт). Семестровий контроль проводиться у формах екзамену, диференційованого заліку і заліку. Студент допускається до семестрового контролю, якщо він виконав всі види робіт, передбачені навчальним планом на семестр з цієї дисципліни.

Екзамен є контрольним заходом перевірки засвоєння студентом теоретичного і практичного матеріалу з окремої навчальної дисципліни.

Диференційований залік полягає в оцінці засвоєння студентом навчального матеріалу виключно на підставі виконання індивідуальних завдань, а залік – на підставі виконання ним певних видів робіт на практичних, семінарських і лабораторних заняттях.

Студентам, які під час сесії одержали не більше трьох незадовільних оцінок, дозволяється ліквідувати академічну заборгованість до початку наступного семестру. Повторне складання екзаменів допускається не більше двох разів з кожної дисципліни: один раз викладачу, другий – комісії, призначеній деканом.

Атестація (комплексний кваліфікаційний екзамен зі спеціальності) проводиться як комплексна перевірка знань студентів з дисциплін, передбачених навчальним планом. Екзаменаційна комісія здійснює атестацію студентів після завершення навчання на певному освітньому (кваліфікаційному) рівні з метою встановлення фактичної відповідальності рівня освітньої (кваліфікаційної) підготовки вимогам кваліфікаційної характеристики. Комісія перевіряє рівень підготовки випускників, присвоює їм відповідний освітній рівень (кваліфікацію), вносить пропозиції щодо поліпшення освітньо-професійної підготовки фахівців.

Питання 7. Підвищення спортивної майстерності студентів та практична підготовка.

Підвищення спортивної майстерності студентів спеціалізованого ЗВО є природною і найважливішою ланкою їхньої підготовки. Значимість рівня спортивної підготовки впливає з самої суті майбутньої діяльності фізкультурного працівника.

Особливість спортивної діяльності полягає в тому, що деякі аспекти спорту неможливо вивчити, а можна лише відчувати й то тільки на відповідно високому змагальному рівні. Саме тому розкладом занять та навчальним планом передбачено певну кількість годин для *підвищення спортивної майстерності з обраного виду спорту (ПСМ)*. Частину годин, виділених студентові для ПСМ чи спортивної спеціалізації, студент може, за

погодженням із навчальною частиною, кафедрою відпрацювати в ДЮСШ, в навчально-тренувальних групах при кафедрах, у збірних командах клубів і регіонів, інших спортивних організаціях. Це дуже збільшує ефективність спортивного вдосконалення студента і сприяє його фаховому зростанню.

Практична підготовка має на меті набуття студентом професійних навичок та вмінь. Практична підготовка студентів ЗВО фізкультурного профілю здійснюється:

- у фізкультурних організаціях (комітети фізичної культури, добровільні спортивні товариства, спортивні клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, спортивні споруди);

- в навчальних закладах (ЗЗСО, коледжі, ЗВО, виховні установи);

- в установах охорони здоров'я (лікарні, будинки відпочинку, санаторії, оздоровчі центри, консультативні пункти).

Практична підготовка регламентується навчальним планом ЗВО та Положенням про проведення практики студентів.

Загальну організацію практик та контроль за її проведенням здійснює керівник практики. Навчально-методичне керівництво і виконання програм практик забезпечують відповідні кафедри навчального закладу.

До керівництва практикою можуть залучатися провідні фахівці спортивних організацій і підрозділів, які є базою практики. За наявності вакантних місць студенти можуть зараховуватись на штатні посади. Але не менше 50 % часу вони повинні відводити на загально-професійну підготовку.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Які види діяльності здійснюють ЗВО?
2. Охарактеризуйте основні форми навчання у ЗВО.
3. Чим визначається зміст вищої освіти?
4. Чим характеризується самостійна робота студента?
5. Які види і форми організації навчальних занять використовуються у ЗВО?
6. Яка роль тестового контролю для визначення рівня знань студентів ЗВО?
7. В яких установах здійснюється практична підготовка студентів ЗВО фізкультурного профілю?

ЛЕКЦІЯ 12

ТЕМА 2.6

ОСНОВИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

Мета вивчення: ознайомити з основами навчально-дослідної роботи, сформувати вміння орієнтуватись в спеціальній методичній літературі.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Загальні принципи наукової творчості.
2. Загальна схема наукового дослідження.
3. Основні методи наукового дослідження у сфері фізичного виховання та спорту.
4. Програма наукових досліджень.
5. Робота над статтями та доповідями.
6. Послідовність виконання індивідуального навчально-дослідного завдання, курсових робіт.

Література

Основна:

1. *Актуальні проблеми теорії і методики фізичного виховання: Колективна монографія / Упоряд. О.М. Вацеба, Ю.В. Петришин, Є.Н. Приступа, І.Р. Боднар. – Л., Українські технології, 2005. – 296 с.*
2. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*
3. *Герцук М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – С. 102-109.*
4. *Сергієнко Л.П. Практикум з теорії і методики фізичного виховання: Навч. посібник. – Харків: «ОВС», 2007. – 271 с.*
5. *Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. / [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т.Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., переробл. та доп.]. – К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т. 2. Методика фізичного виховання різних груп населення. – 448 с.*
6. *Худолій О.М. Загальні основи теорії та методики фізичного виховання: Навч. посібник. – Харків: «ОВС», 2007. – 406 с.*

Додаткова:

1. *Вацеба О.М. Тенденції розвитку наукових досліджень в галузі фізичної культури та спорту серед молодих вчених України // Молода спортивна наука України: Збірник наукових статей з галузі фізичної культури і спорту. – Львів: ЛДІФК, 2000. – Випуск 4. – С. 5–6.*

2. Ведмеденко Б.Ф., Жукотинський К.К. Вибрані лекції з фізичного виховання. – Чернівці: Прут, 2002. – 221 с.

Питання 1. Загальні принципи наукової творчості.

Сучасний етап розвитку суспільства посилює вимоги до підготовки науково-педагогічних та наукових кадрів. *Наука*, сутністю і метою якої є пізнання закономірностей та властивостей розвитку природи, суспільства і людини, завжди відігравала першорядну роль у розвитку соціальної і духовної сфер, матеріального виробництва і самореалізації особистості в будь-якому суспільстві.

Наука це сфера людської діяльності, спрямована на вироблення нових знань про природу, суспільство і мислення. Педагогічні ситуації, що постійно змінюються, вимагають від фахівця фізичною культурі не тільки знання типових рішень, але і постійного пошуку нових способів. Більш того, знайдені оригінальні способи рішення педагогічної задачі повинні стати надбанням інших викладачів, але для цього необхідно вміти аналізувати отримані результати й оформляти їх. Реалізувати всі ці вимоги можна тільки в тому випадку, якщо викладач буде озброєний *методологією педагогічних досліджень у фізичному вихованні* – це система знань і умінь в галузі підготовки і проведення педагогічного дослідження, обробки, аналізу і представлення результатів дослідження. Більш широкому сенсі *методологія* – це філософське вчення про систему методів наукового пізнання і перетворення реальної дійсності, а також вчення про застосування принципів, категорій, законів діалектики і науки до процесу пізнання і практики і інтересах придбання нових знань.

Зазначимо основні принципи наукової праці

1. Постійно думати про предмет дослідження.
2. Не працювати без плану.
3. Контролювати хід роботи й коригувати за результатами контролю як загальний план, так і окремі його частини.

Розглянемо принципи наукової праці детальніше.

1. Постійно думати про предмет дослідження. Так, І. Ньютон на запитання про те, як йому вдалося відкрити закони небесної механіки, відповів «Дуже просто, я весь час думав про них». Біографи Д.І. Менделєєва пишуть, що Дмитро Іванович «побачив» свою таблицю уві сні. На цій підставі деякі скептики стверджували, що періодична система елементів могла наснитися і будь-кому іншому. Із першого принципу випливають два практичні висновки, корисні для молодих учених.

По перше, не можна займатися науковою працею тільки на роботі, обмежуючи себе годинами обов'язкової присутності. Досвід свідчить, що такий полегшений режим унеможлиблює виконання роботи у строк і з потрібною якістю. Думати про предмет свого дослідження необхідно постійно.

По-друге, слід позбутися некритичного сприймання чужих думок та ідей. Хоча вивчення літератури за темою дослідження і є важливим, набагато

більше значення має власна творчість. Варто насамперед шукати власні шляхи вирішення проблеми, свій напрямок наукового пошуку, тоді вивчення літератури буде корисним, бо дасть змогу уникнути помилкових шляхів.

2. Не працювати без плану. За весь період роботи над статтею або дисертацією може існувати декілька планів.

3. Контролювати хід роботи, обмежувати глибину розробки. За результатами контролю треба коригувати як загальний план, так і окремі його частини.

Питання 2. Загальна схема наукового дослідження.

Загальну схему наукового дослідження можна приблизно зобразити таким чином:

1. Обґрунтування актуальності обраної теми.
2. Постановка мети і конкретних завдань дослідження.
3. Визначення об'єкта і предмета дослідження.
4. Вибір методів (методики) проведення дослідження.
5. Опис процесу дослідження.
6. Обговорення результатів дослідження.
7. Формулювання висновків і оцінка одержаних результатів

Обґрунтування актуальності обраної теми.

Що ж таке актуальність, або «кому це потрібно?» Чи інакше – «Якій галузі виробництва або знань і для чого необхідні запропоновані наукові результати?» Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним. Досить кількома реченнями висловити головне - сутність проблеми, з чого й впливає актуальність теми. Проблема завжди виникає тоді, коли старе знання вже виявило свою неспроможність а нове ще не набуло розвинутої форми.

Таким чином, проблема в науці - це суперечлива ситуація, котра вимагає свого вирішення. Така ситуація найчастіше виникає в результаті відкриття нових фактів, які явно не вкладаються у рамки колишніх теоретичних уявлень тобто коли жодна з теорій не може пояснити щойно виявлені факти. Правильна постановка та ясне формулювання нових проблем часом має не менше значення ніж їх вирішення. По суті, саме вибір проблеми, якщо не цілком то дуже великою мірою визначає як стратегію дослідження взагалі, так і напрямок наукового пошуку зокрема. Не випадково вважається, що сформулювати наукову проблему - означає показати вміння відокремити головне від другорядного, виявити те, що вже відомо і що поки невідомо науці з предмету дослідження.

Постановка мети і конкретних завдань дослідження.

Від доведення актуальності обраної теми логічно перейти до формулювання мети дослідження, а також вказати конкретні завдання, які мають бути вирішені відповідно до цієї мети. Це звичайно робиться у формі перерахування (вивчити, описати, встановити, вияснити, вивести формулу і т.ін.). Формулювання цих завдань необхідно робити якомога ретельніше, оскільки опис їх вирішення складатиме зміст розділів наукової роботи. Це

важливо також і тому, що назви таких розділів з'являються саме з формулювання завдань дослідження.

Надалі формулюють об'єкт і предмет дослідження. *Об'єкт* — це процес або явище, що породжують проблемну ситуацію і обрані для вивчення. *Предмет* — це те, що міститься в межах об'єкта. Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, котра є предметом дослідження. Саме на нього і спрямована основна увага науковця, саме предмет дослідження визначає тему роботи, яка вноситься на титульний аркуш як заголовок.

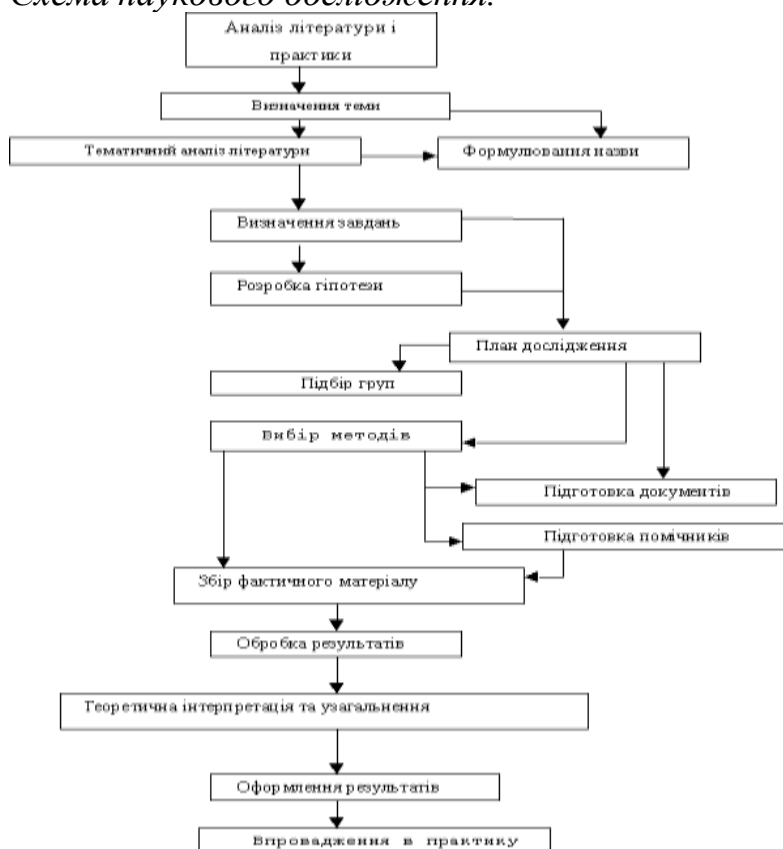
Дуже важливим етапом наукової праці є вибір методів дослідження інструменту отримання фактичного матеріалу і необхідної умови досягнення поставленої в роботі мети.

Опис процесу дослідження — основна частина праці, де висвітлюються методика і техніка дослідження з використанням логічних законів і правил.

Дуже важливий етап ходу наукового дослідження - *обговорення його результатів* на засіданнях профільюючих кафедр, наукових семінарів, учених і науково-технічних рад з попередньою оцінкою теоретичної та практичної цінності дисертації, що є першим колективним відзивом.

Заключним етапом ходу наукового дослідження є *висновки*, котрі містять те нове і суттєве, що складає наукові і практичні результати проведеної праці. Науковий результат — це знання, відповідне вимогам новизни, достовірності і практичної цінності.

Схема наукового дослідження.

Питання 3. Основні методи наукового дослідження у сфері фізичного виховання та спорту.

Метод – (від грец. – спосіб пізнання) це спосіб, шлях пізнання і практичного перетворення реальної дійсності, система прийомів і принципів, що регулює практичну і пізнавальну діяльність людей. Метод це засіб дослідження, спосіб пізнання явищ в їх взаємозв'язку та розвитку.

Всі методи дослідження можливо поділити на 2 групи:

- 1 – група методів отримання матеріалів для дослідження;
- 2 – група методів обробки одержаного матеріалу.

До першої групи відносяться:

1. Методи спостереження.
2. Методи експерименту.
3. Методи вивчення документів і матеріалів.

4. Методи опитування (бесіда, вивчення анкетних даних, думка людей та ін.).

Метод вивчення документу і матеріалу – застосовується коли необхідно узагальнити досвід минулого, або коли педагогічний процес не піддається спостереженню. Багато даних необхідних для дослідження певних питань, знаходять своє відображення у документах дошкільних працівників (плани-конспекти занять з фізичної культури, протоколи педагогічних рад, план роботи дошкільного закладу на рік та ін.). До документальних матеріалів також відносять спеціально складені з науковою метою анкети та опитувальні листи. Вони відрізняються одне від одного лише обсягом відповідей. В анкеті запитання мають більш лаконічні відповіді – «так» або «ні», в опитувальному листі відповіді дають у більш розгорнутому вигляді, описовій формі. Анкети та опитувальні листи застосовують частіше на початку дослідження, і вони не можуть бути вирішальними для визначення ефективності якої-небудь методики.

Метод опитування (можна записати розмову, заповнити анкету і т.п.).

Метод спостереження — дослідник спостерігає за ходом навчального процесу і його результатами. Цей метод застосовують коли необхідно вивчити процес фізичного виховання в тому вигляді в якому він проводиться. Метод спостереження має чітко сформульовані мету та предмет, за яким воно ведеться; об'єктивну та чітку фіксацію фактів. Одержані наукові дані визначають, порівнюють і на основі цього роблять відповідні висновки та практичні рекомендації.

Педагогічний експеримент. Характерною особливістю експерименту як спеціального емпіричного метода дослідження є те, що він забезпечує можливість активного практичного впливу на процеси, які вивчаються. Дослідник не обмежується пасивним спостереженням, а свідомо змінює природне протікання процесу. Він може ізолювати окремі явища, або змінювати умови в яких вони протікають. Під *експериментом* розуміють метод дослідження спрямований на перевірку науково обґрунтованого припущення про причинно-наслідкові зв'язки умов навчання, тренування і очікуваних наслідків.

Контрольні іспити (тестування) допомагають виявити рівень розвитку окремих рухових якостей; оцінити ступінь сформованості навичок з основних рухів (біг, стрибки, метання та ін.), порівняти рівень рухової підготовленості як окремих дітей, так й груп (контрольної та експериментальної); виявити перевагу та недоліки застосованих засобів, методів навчання та форм організації занять. Контрольний іспит проводиться за допомогою текстів. Це стандартизовані за змістом, формою та умовами виконання рухові дії, які виконуються з метою визначення рівня фізичного стану дітей на даний період навчання.

Структура експерименту

Перша стадія. Теоретичний аналіз, підготовка експериментальної ситуації. На першій стадії встановлюють мету експерименту

Друга стадія. Власно експериментальне дослідження.

Умовно педагогічний експеримент на цій стадії ділиться на *три послідовних етапи*.

Перший етап – констатувальний. На цьому етапі у відповідності до логіки здійснення експерименту вирішенню підлягають такі завдання:

- відбір експериментальних та контрольних груп та вирівнювання основних умов проведення експерименту в них;
- вимірювання показників початкового рівня сформованості об'єктів, які вивчаються в експериментальних і контрольних групах і порівняння їх між собою.

Другий етап – формувальний. Під час його проведення навчально-тренувальний процес в експериментальних групах організується із запровадженням експериментального фактору, а в контрольних – без його застосування.

Третій етап – контрольний. На контрольному етапі вирішенню підлягає завдання виявлення динаміки показників рівня сформованості об'єктів вимірювання в експериментальних і контрольних групах і порівняння їх між собою.

Третя стадія експерименту пов'язана з інтерпретацією отриманих даних і статистичною обробкою результатів виміру відповідних величин, здійсненням перевірки статистичної гіпотези дослідження. Оформлення результатів дослідження. Доцільно після проведення експериментального дослідження проводити його впровадження в практику, щоб перевірити ефективність одержаних результатів у масовій практиці за спеціально розробленою програмою.

Методи обробки отриманих матеріалів (результат):

- а) метод логічних закінчень;
- б) метод математичної обробки матеріалів (результат).

Математичні методи. У дослідженнях з фізичного виховання широко використовуються методи математичної статистики, їх застосування для аналізу отриманих даних дає можливість більш об'єктивно оцінити результати експерименту, які відображають у таблицях, діаграмах, графіках. Вони

підвищують надійність наукових висновків і створюють певні засади для подальших теоретичних узагальнень.

Завершує кожне наукове дослідження теоретичний аналіз одержаних результатів і висновки для практики

Аналіз наукових робіт показує, що у фізичному вихованні використовується загально педагогічні методи, методи дослідження рухової підготовленості, психофізіологічного та функціонального стану різних груп населення.

Загально педагогічні методи дослідження: аналіз літературних джерел, педагогічне спостереження, метод вивчення документальних джерел, педагогічний експеримент (порівняльний, паралельний, констатуючий, формулюючий, модельний, лабораторний, природний), хронометрування і хронографування, анкетування, експертна оцінка.

Методи дослідження рухової підготовленості: педагогічне тестування (контрольне випробування), динамометрія, полідинамометрія, тензографія і пневмографія, дистанціометрія, темпографія, спідографія, кіноциклографія.

Психофізіологічні методи дослідження: рефлексометрія, методика «нахил кривої» для вивчення сили нервової системи, методика «тепінг-тест» для вивчення сили нервової системи, кинематометрична методика для виміру рухливості нервової системи, методика виміру лабільності нервової системи по критичній частоті світлових мигань, міотонометрія, вимір ручної спритності, визначення рухової пам'яті, тремометрія.

Медико-біологічні методи дослідження в педагогічних експериментах в фізичному вихованні: антропометрія, пульсометрія, частота дихання, артеріальний тиск, пневмотахометрія, електрокардіографія, варіаційна пульсометрія і кореляційна ритмографія, вегетативний показник ритму, систолічний показник, ортостатичні проби, проба Ромберга, функціональні проби, тест PWC¹⁷⁰, проба Летунова, Гарвардський степ-тест.

Реєстрація техніки виконання фізичних вправ дає можливість аналізувати і оцінювати виконання фізичних вправ за допомогою спеціальних приладів і пристроїв. Так, *координатографія* застосовується для вивчення техніки виконання вправ на основі механічного запису траєкторії польоту

Питання 4. Програма наукових досліджень.

Педагогічне дослідження у фізичному вихованні виконується за розробленою програмою.

Програма наукових дослідження – це виклад його концепції у відповідності до мети і гіпотези дослідження з вказівкою методик збору і аналізу даних, а також послідовності операції для її перевірки.

Повна програма дослідження має *методологічний і процедурний* розділи.

Методологічний розділ програми:

- Формулювання проблеми, визначення об'єкта і предмета дослідження.
- Визначення мети і постановка завдань дослідження.
- Уточнення й інтерпретація основних понять.

- Попередній системний аналіз об'єкта дослідження.
- Розгортання робочих гіпотез.

Процедурний розділ програми:

- Принциповий план дослідження.
- Обґрунтування кількісного складу піддослідних.
- Перелік основних процедур збору і аналізу даних. Основні з них: анкетування, інтерв'ю, спостереження, аналіз документів, педагогічний експеримент, хронометрування, контрольні випробування, динамометрія, рефлексометрія, методи лікарського контролю).

– Методи математичної статистики. Для обробки первинних даних застосовуються як елементарні статистики (середнє значення, стандартне відхилення, коефіцієнти асиметрії та ексцесу), так і складні методи багатомірного статистичного аналізу (кореляційний, факторний аналіз).

Загальну схему наукового дослідження можна приблизно зобразити таким чином:

- Обґрунтування актуальності обраної теми.
- Постановка мети і конкретних завдань дослідження.
- Визначення об'єкта і предмета дослідження.
- Вибір методів (методики) проведення дослідження.
- Опис процесу дослідження.
- Обговорення результатів дослідження.
- Формулювання висновків і оцінка одержаних результатів.

Питання 5. Робота над статтями та доповідями.

Основним видом оперативної публікації про нові дослідження є стаття. Її мета полягає в поданні інформації про проведену наукову роботу, використанні одержаних результатів для подальшої розробки цієї теми.

Обсяг статті, як правило, обмежується 6 – 24 ст. вона друкується у фахових журналах та наукових збірниках за відповідними рубриками: історія, теорія, методика, практичний досвід, порівняльна педагогіка. Тому інформація, що пропонується автором статті, не повинна виходити за межі тематики тієї чи іншої рубрики. Головна вимога до підготовки статті – її лаконічність, конкретність і змістовність. Наукова стаття повинна мати такі структурні елементи:

1. Вступ – постановка наукової проблеми, її актуальність, зв'язок з найважливішими завданнями, що постають перед суспільством, значення для розвитку певної галузі науки або практичної діяльності (5 – 10 рядків).

2. Аналіз основних досліджень і публікацій, на які спирається автор; висвітлення головного протиріччя; виділення невирішених питань у межах загальної проблеми (0,5 – 2 сторінки машинописного тексту через два інтервали).

3. Формулювання мети статті. Мета (завдання) статті впливає з постановки наукової проблеми та огляду основних публікацій за темою дослідження. Для рішення поставлених завдань наводиться програма

експерименту, методика отримання та аналізу фактичного матеріалу (0,5 – 1 сторінки).

4. Виклад змісту власного дослідження – основна частина статті. В ній висвітлюються основні положення і результати наукового дослідження, отримані наукові факти, виявлені закономірності, зв'язки, тенденції, особисті ідеї, думки, внесок авторі в досягнення і реалізацію основних висновків (5 – 6 сторінок).

5. Висновок, в якому формулюється основний умовивід автора, зміст висновків і рекомендацій, її значення для теорії і практики, суспільна значущість; коротко накреслюються перспективи подальших розвідок за темою дослідження (1/3 сторінки).

Доповідь – це письмовий виклад розгорнутої усної форми виступу, що відповідає тексту тез. Доповіді не публікуються, а повідомляються учасникам наукового зібрання з метою залучення до дискусій та обговорення викладеного матеріалу. Структурними компонентами побудови доповіді є вступ (актуальність визначених питань), основна частина (провідна ідея, її теоретичне і експериментальне доведення, авторська інтерпретація проблеми), кінцівка (формулювання висновків, рекомендацій).

Готують доповіді у письмовій формі, обсягом 6 – 8 ст. (така доповідь розрахована на 15 – 20 хвилин виступу). Коротша доповідь називається *повідомленням* (5 – 7 хвилин). Іноді матеріал доповіді може складати основу статті.

Питання 6. Послідовність виконання індивідуального навчально-дослідного завдання, курсових робіт.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання мають свою специфіку, їх деталі необхідно узгоджувати з науковим керівником. Щодо до структури, методики виконання та оформлення, вони мають подібні риси з курсовою і дипломною роботами і на старших курсах дослідження за обраною тематикою може бути продовжено.

ІНДЗ доцільно виконувати в такій послідовності:

- вибір теми;
- з'ясування проблеми, об'єкта і предмета;
- висування гіпотези дослідження;
- визначення мети і завдань дослідження;
- підбір методів дослідження;
- складання попереднього плану;
- аналіз літератури з теми;
- виклад теорії і методики;
- систематизація засобів, методичних приймів і методів контролю ефективності над використанням засобів;
- упорядкування тематичного плану-графіку проходження навчального матеріалу;
- упорядкування конспектів занять (уроків);

- формулювання припущення про вплив запропонованих засобів на ефективність процесу навчання чи розвитку рухових здібностей;

- формулювання висновків і рекомендацій;
- оформлення списку використаних джерел та додатків;
- написання вступу.

Потім здійснюється літературне й технічне оформлення роботи, її рецензування, підготовка до захисту і захист ІНДЗ. Виконання ІНДЗ організується відповідно до графіка, затвердженого кафедрою та деканом.

Процес роботи над дослідженням умовно поділяється на три основні етапи:

- підготовчий;
- етап роботи над змістом;
- заключний етап.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Назвіть основні методи досліджень у сфері фізичної культури і спорту.
2. Які види педагогічного експерименту використовуються у фізичному вихованні і спорті?
3. Які методи збору даних використовуються у фізичному вихованні і спорті?
4. Яке значення мають методи математичної статистики для управління навчально-тренувальним процесом?
5. Які науково-дослідні роботи виконують студенти першого курсу?
6. У чому полягає техніка написання статті та підготовки наукової доповіді?

ЛЕКЦІЯ 13

ТЕМА 2.7

ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Мета вивчення: сформувати знання про євроінтеграцію України в європейський освітній простір, ознайомити з Болонським процесом і європейською системою трансферу кредитів.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Євроінтеграція: суть та перспективи для України.
2. Болонський процес як засіб інтеграції і демократизації вищої освіти.
3. Розширення доступу та гарантія якості вищої освіти.
4. Основні завдання, принципи та етапи формування європейського простору вищої освіти.
5. Європейська система трансферу кредитів – ECTS.
6. Кредитно-модульна система організації навчального процесу у закладах вищої освіти.
7. Додаток до диплома як засіб працевлаштування.

Література

Основна:

1. *Актуальні проблеми теорії і методики фізичного виховання: Колективна монографія / Упоряд. О.М. Вацеба, Ю.В. Петришин, Є.Н. Приступа, І.Р. Боднар. – Л., Українські технології, 2005. – 296 с.*
2. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*
3. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – 240 с.*
4. *Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – 416 с.*
5. *Олійник М.О. Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні. – Харків: ХДАФК, 2003. – 172 с.*
6. *Свістельник І.Р. Спортивний інформаційний простір України у мережі Інтернет. – Л., 2004. – 32 с.*
7. *Тулайдан В.Г., Тулайдан Ю.Т. Практикум з теорії і методики фізичного виховання. – Львів, «Фест-Прінт». 2017. – 179 с.*

Додаткова:

1. *Вербицький В.А. Історія фізичної культури та спорту в Україні: [навчальний посібник] / В.А. Вербицький, І.Г. Бондаренко. – Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – 340 с.*

Питання 1. Євроінтеграція: суть та перспективи для України.

В сучасних умовах глобалізації та інтернаціоналізації світової економіки, зростання взаємозалежностей не лише між країнами, а й між регіонами, актуалізується необхідність входження України в окремі інтеграційні об'єднання, що дозволить не лише поглиблювати політичну, але й соціально-економічну, наукову, освітню, екологічну співпрацю з країнами- партнерами по об'єднанню.

Європейська інтеграція є доволі складним соціально-політичним явищем, яке передбачає не лише інтеграцію України в міждержавні структури, а й розвиток з усіма країнами Заходу.

Відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як представник головуєчої в ЄС країни, у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України.

Політика України щодо розбудови відносин з Європейським Союзом впроваджується на основі Закону України від 1 липня 2010 року «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». Відповідно до статті 11 Закону однією з основоположних засад зовнішньої політики України є «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС».

Чинною правовою основою відносин між Україною та ЄС є Угода про партнерство та співробітництво (УПС) від 14 червня 1994 р. (набула чинності 1 березня 1998 р.), яка започаткувала співробітництво з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань.

У рамках УПС визначено 7 пріоритетів співпраці між Україною та ЄС: енергетика, торгівля та інвестиції, юстиція та внутрішні справи, наближення законодавства України до законодавства Євросоюзу, охорона навколишнього середовища, транспортна сфера, транскордонне співробітництво, співпраця у сфері науки, технологій та космосу.

З метою надання двостороннім відносинам нового імпульсу і для врахування нових умов співробітництва, зокрема в контексті розширення ЄС 2004 року, сторони розробили та 21 лютого 2005 року під час засідання Ради з питань співробітництва схвалили **План дій Україна-ЄС** – двосторонній політичний документ, який дав змогу суттєво розширити двостороннє співробітництво України до ЄС без внесення змін до чинної договірної- правової бази.

У подальшому стратегічний курс України на європейську інтеграцію був підтверджений та розвинутий у Стратегії інтеграції України до ЄС, схваленій Указом Президента України 11 червня 1998 року, та Програмі інтеграції України до ЄС, схваленій Указом Президента України 14 вересня 2000 року. Зокрема, у Стратегії набуття повноправного членства в ЄС

проголошено довготерміновою стратегічною метою європейської інтеграції України.

9 вересня 2008 року на Паризькому саміті Україна та ЄС досягли політичної домовленості про укладення майбутньої угоди в форматі Угоди про асоціацію, яка будуватиметься на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції. *У ході 15-го Саміту Україна-ЄС в Києві 19 грудня 2011 сторони оголосили про завершення перегорів по майбутній Угоді про асоціацію, а 30 березня 2012 текст майбутньої Угоди було парафовано главами переговорних команд України та ЄС.*

Підтримка курсу на інтеграцію до ЄС традиційно надається й на рівні Верховної Ради України, зокрема відповідні положення містяться в Постанові Верховної Ради України з приводу рекомендацій парламентських слухань про співробітництво України та ЄС, ухваленій 28 листопада 2002 року, Заяві Верховної Ради України від 22 лютого 2007 року з приводу підготовки до початку переговорів щодо нової угоди між Україною та ЄС, Постанові Верховної Ради України з приводу рекомендацій парламентських слухань про стан та перспективи розвитку економічних відносин України з ЄС та Митним союзом, ухваленій 19 травня 2011 року, а також в Постанові Верховної Ради України від 20 березня 2012 року.

Щоб забезпечити всебічне входження України у європейський політичний, економічний і правовий простір та створення передумов для набуття Україною членства у Європейському Союзі Указами Президента України затверджена **Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу**. Основними напрямками культурно-освітньої і науково-технічної інтеграції визначено впровадження європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, поширення власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС.

Такі кроки спрацьовуватимуть на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного середовища. Здійснення даного завдання передбачає взаємне зняття будь-яких принципових обмежень на контакти та обміни чи поширення інформації. Особливо важливим є здійснення спільних наукових, культурних, освітніх та інших проектів.

Протягом 1995-2004 рр. Міністерство освіти і науки України на основі міжнародних документів з питань демократії, гуманізації в галузі освіти і прав людини здійснило масштабні заходи щодо створення нової нормативно-правової бази національної вищої освіти України.

Питання 2. Болонський процес як засіб інтеграції і демократизації вищої освіти.

19 червня 1999 року міністри, відповідальні за вищу освіту з 29 європейських країн, підписали **Болонську Декларацію**. В цьому документі міністрами було досягнуто угоди щодо основних завдань створення європейського простору вищої освіти до 2010 року.

Основний зміст Болонської декларації: "Європа знань" є нині широко визнаним незмінним фактором соціального і людського розвитку. Тобто, європейські заклади вищої освіти взяли на себе завдання та головну роль у створенні Європейського простору вищої освіти.

Болонський процес - один із інструментів не лише інтеграції в Європі і в Європу, а й інструмент загальної світової тенденції нашого часу – глобалізації.

"Болонським процесом" в останні роки називають діяльність європейських країн, яка спрямована на узгодження систем вищої освіти цих країн.

За час, що пройшов з моменту підписання Болонської Декларації, на різних зустрічах, нарадах, конференціях, у яких брали участь керівники та провідні фахівці сфери вищої освіти європейських країн, було сформульовано **основні шляхи щодо досягнення мети Болонського процесу:**

- побудова Європейського простору вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування;
- посилення міжнародної конкурентоспроможної як національної, так і в цілому Європейської систем вищої освіти;
- формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу окремих країн та Європи в цілому;
- підвищення соціального статусу і професіоналізму працівників освіти, посилення їх державної і суспільної підтримки;
- розвиток освіти як відкритої державно-суспільної системи;
- інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх просторів.

Ключова позиція реформування: Болонські вимоги - це не уніфікація вищої освіти в Європі, а широкий доступ до багатоманітності освітніх і культурних надбань різних країн.

Україна приєдналася до Болонського процесу у травні 2005 року на зустрічі міністрів освіти європейських країн у Норвегії. Участь вищої освіти України в Болонських перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток і набуття нових якісних ознак, а не на втрату кращих традицій, зниження національних стандартів якості.

Відомо, що освіта в Україні забезпечена новою соціально-політичною системою, але вона ще не має належної якості. Випускники закладів вищої освіти не досягли належного рівня конкурентоспроможності на європейському ринку праці. Тому, на сьогодні найважливішою соціально-культурною проблемою є реформування системи освіти України, що зумовлена потребою формування позитивних умов для індивідуального розвитку людини, її соціалізації і самореалізації в цьому світі.

Реформування вищої освіти України бажано проводити з урахуванням Міжнародної стандартної класифікації занять, Міжнародної стандартної класифікації освіти, Міжнародного стандарту якості вимог, критеріїв і стандартів, які узгодили країни-учасниці Болонського процесу.

Це визначає пріоритетні напрямками державної політики щодо розвитку вищої освіти:

- особистісна орієнтація вищої освіти;
- формування національних і загальнолюдських цінностей;
- створення для громадян рівних можливостей у здобутті вищої освіти;
- постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу;
- впровадження освітніх інноваційних та інформаційних технологій;
- формування в системі освіти нормативно-правових і організаційно-економічних механізмів залучення і використання позабюджетних коштів;
- підвищення визначальної ролі університетів у розвитку національних і європейських культурних цінностей;
- змагання з іншими системами вищої освіти за студентів, вплив, гроші та престиж.

Стратегічним завданням реформування вищої освіти України є ***трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні***. У зв'язку з цим, реформування освіти передбачає:

- перехід до динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, що дасть змогу задовольняти можливості особистості в здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівня за бажаним напрямом відповідно до її здібностей і забезпечити її мобільність на ринку праці;
- формування мережі закладів вищої освіти, яка за формами, програмами, термінами навчання і джерелами фінансування задовольняла б інтереси особи та потреби кожної людини і держави в цілому;
- підвищення освітнього і культурного рівня суспільства, створення умов для навчання протягом усього життя;
- піднесення вищої освіти України до рівня вищої освіти розвинутих країн світу та її інтеграція у міжнародне науково-освітнє співтовариство.

Питання 3. Розширення доступу та гарантія якості вищої освіти.

Визначальними тенденціями розвитку світової освітньої системи стають:

- поглиблення її фундаменталізації;
- посилення гуманістичної спрямованості, духовної та загальнокультурної складової освіти;
- формування у студентів системного підходу до аналізу складних технічних та соціальних ситуацій;
- формування стратегічного мислення;
- виховання соціальної та професійної мобільності.

Необхідність підтримання високої конкурентоспроможності на динамічному ринку праці вимагає також прищеплення прагнення і навичок до

самонавчання, самовиховання і самовдосконалення протягом усього активного трудового життя.

Країни-учасниці Болонського процесу підкреслюють важливий внесок вищої освіти у впровадження безперервного навчання. В Україні уже реалізується програма навчання протягом усього життя людини, що спонукає ЗВО до збільшення можливостей навчатися незалежно від віку та з урахуванням попередньої освіти.

Забезпечення якісного рівня вищої освіти є одним із головних завдань, невід'ємних від соціальної сфери. Якість освіти значною мірою регулюється Стандартами вищої освіти.

Впровадження ступеневої системи вищої освіти й уведення нових освітньо-кваліфікаційних рівнів – бакалавр та – магістр надає широкі можливості для задоволення освітніх потреб особи, забезпечує гнучкість загальноосвітньої, загальнокультурної та наукової підготовки фахівців, підвищення їх соціального захисту на ринку праці та інтеграцію у світове освітянське співтовариство.

З метою забезпечення якісних показників освітньої діяльності створені, спочатку – Державна акредитаційна комісія (ДАК), потім – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО). За умовою акредитації видається диплом про освіту державного зразка.

Країни-учасниці Болонського процесу підтримують участь ЗВО та студентства у Болонському процесі і вважають, що лише активна участь партнерів, в тому числі і студентських спілок, в процесі може забезпечити його довгостроковий успіх.

Країни-учасниці Болонського процесу наголошують на важливості досліджень та міждисциплінарності в підвищенні якості вищої освіти, підвищенні конкурентоздатності європейської вищої освіти взагалі та закликають до збільшення мобільності на докторському та після докторському рівнях, а також заохочують університети до зміцнення співробітництва у виконанні програм на здобуття докторського ступеня та у підготовці молодих науковців.

Питання 4. Основні завдання, принципи та етапи формування європейського простору вищої освіти.

Основні завдання та принципи створення зони європейської вищої освіти:

- введення двоциклового навчання;
- впровадження кредитної системи;
- формування системи контролю якості освіти;
- розширення мобільності студентів і викладачів;
- забезпечення працевлаштування випускників;
- забезпечення привабливості європейської системи освіти.

Болонська декларація висуває завдання домогтися, щоб учені ступені відповідали європейському ринку праці, були свідоцтвом кваліфікації при працевлаштуванні в галузі, за якою здобута освіта.

Заходи реалізації національних освітніх систем:

1) впровадження системи освіти на основі двох ключових навчальних циклів, до дипломного – незакінчена вища освіта, тривалість не менш як три роки та післядипломного – закінчена вища. Вчений (академічний) ступінь, що присвоюється по завершенні першого циклу, на європейському ринку праці має сприйматися як відповідний рівень кваліфікації. По завершенні першого циклу вищої освіти присвоюється вчений (академічний) ступінь бакалавра. Кінцевим результатом другого циклу навчання протягом одного – двох років має бути вчений (академічний) ступінь магістра, як у багатьох європейських країнах. Навчання на другому циклі йде за індивідуальними планами, у складанні яких активну участь беруть студент та науковий керівник.

2) затвердження загальноприйнятої та порівнянної системи вчених ступенів, у тому числі шляхом упровадження стандартизованого додатка до диплома, який містить детальну інформацію про навчання, призначену для навчальних закладів і потенційних роботодавців. Додаток до диплома гарантує його володарю визнання роботодавцем набутих ним знань і вмінь, доступ до подальшого академічного чи професійного навчання, інформацію щодо прав випускника ЗВО відносно його професійного статусу.

3) застосування Європейської кредитної трансферної системи як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів.

4) зближення систем контролю якості та акредитації з метою вироблення порівняльних критеріїв і методології.

В українській освіті переглянутий статус кваліфікацій: від підготовки студента до майбутнього примусового розподілу – настав час перейти до нової філософії освіти, заснованої на підготовці випускника закладу вищої освіти для конкретного ринку праці. Вища школа готує випускника не до конкретного робочого місця, а до вільного пошуку роботи на ринку праці.

Питання 5. Європейська система трансферу кредитів – ECTS.

Визнання освіти і дипломів є передумовою для створення відкритого Європейського простору освіти і підготовки, де студенти і викладачі можуть переміщатися без перешкод. Тому Європейська система трансферу кредитів була розроблена в експериментальному проекті як засіб поліпшення визнання освіти для навчання за кордоном.

Основні елементи ECTS на практиці перевіряли і вдосконалювали в експериментальному проекті 145 європейських університетів з усіх держав-членів та країн Європейської економічної зони.

Система кредитних одиниць (ECTS) – це системний підхід до написання освітніх програм шляхом присвоєння кредитних одиниць її компонентам (дисциплінам, курсам, тощо). Система базується на угоді, що 60 кредитами вимірюються трудомісткість (робоче навантаження) студента очної форми навчання протягом одного академічного року. Один кредит за ECTS становить 30 годин.

Це відображає кількість роботи, якої вимагає кожен елемент навчального плану відносно загальної кількості роботи, необхідної для завершення повного року академічного навчання у закладі тобто лекції, практична робота, семінари, консультації, виробнича практика, самостійна робота і екзамени чи інші види діяльності, пов'язані з оцінюванням.

У ECTS 60 кредитів становить навчальне навантаження на один навчальний рік, і, як правило, 30 кредитів на семестр. *Кредити ECTS - це відносне, а не абсолютне мірило навчального навантаження студента.* Вони лише визначають, яку частину загального річного навчального навантаження займає один елемент навчального плану в закладі чи факультеті, який призначає кредити.

Система ECTS забезпечує інструментом, щоб гарантувати прозорість, збудувати мости між навчальними закладами і розшири можливості вибору для студентів, система сприяє полегшенню визнання навчальних досягнень студентів закладами через використання загальнозрозумілої системи оцінювання – кредити і оцінки, а також забезпечує засобами для інтерпретації національних систем вищої освіти.

Система ECTS забезпечує прозорість через такі засоби:

1. Кредити ECTS, які є числовим еквівалентом оцінки, що призначається елементам навчального плану, щоб окреслити обсяг навчального навантаження студентів, необхідний для завершення навчання.

2. Інформаційний пакет, який дає письмову інформацію студентам і працівникам про навчальні заклади, факультети, організацію і структуру навчання і елементи навчального плану.

3. Перелік оцінок з предметів, який показує здобутки студентів у навчанні у спосіб, що є всебічним і загальнозрозумілим і може легко передаватися від одного навчального закладу до іншого.

4. Навчальний контракт щодо навчальної програми, яка буде вивчатися, і кредитів ECTS, які будуть присвоюватися за успішне її закінчення, є обов'язковим як для місцевого і закордонного закладів, так і для студентів.

Система ECTS має три ключові елементи:

- інформаційний пакет – інформація щодо навчальних програм і здобутків студентів;
- навчальний контракт – взаємна угода між навчальними закладами – партнерами і студентом;
- перелік оцінок дисциплін – використання кредитів ECTS, щоб визначити навчальне навантаження для студента.

За будь-яких принципів організації навчального процесу саме системі оцінювання знань належить важлива роль у забезпеченні високої якості освіти та формуванні конкурентоспроможних фахівців.

Головне завдання – як досягти найбільш об'єктивного оцінювання, як зробити, щоб оцінювання виконувало властиві йому функції і насамперед дві головні – контролюючу і мотивуючу.

На практиці немає ідеальних систем оцінювання, а кожна з тих, що використовуються, має свої сильні і слабкі сторони. Отож треба шукати не ідеальні системи, а проектувати ті, які мають більше переваг.

Неможливо визначити єдиний критерій систем оцінювання у європейських країнах. Однією із основних засад шкали оцінювання системи ECTS є те, що вона досить чітко визначена для того, щоб заклади прийняли свої рішення щодо застосування цієї шкали.

Шкала оцінювання ECTS розроблена для того, щоб допомогти навчальним закладам перенести оцінки, встановлені місцевим закладом. Вона представляє додаткову інформацію щодо роботи студентів, а не змінює загальні оцінки. Заклади вищої освіти приймають рішення щодо використання шкали оцінювання у своїй власній системі.

У результаті численних обговорень сформовано європейську систему – «полегшеної шкали оцінювання». Концепція «полегшеної шкали оцінювання» означала, що:

1) шкала повинна була мати достатні характеристики, щоб будь-який навчальний заклад зміг би використовувати її для своїх предметів;

2) шкала ECTS надавала б додаткову інформацію до оцінки навчального закладу, але не замінила її;

3) шкала оцінювання ECTS була зрозумілою іншим закладам, які виставляли відповідну оцінку згідно з власною системою оцінювання студентів, які вступають, або випускникам;

4) оцінка за системою ECTS визначала б не тільки оцінку, встановлену закладом у перелік оцінок дисциплін студента, а й досягнення кожного студента до і після навчання.

Шкала ECTS не базується на припущенні про будь-який розподіл студентських оцінок, вона базується на визначенні досконалості. Тобто

«полегшена шкала оцінки» внесла б ясність, але не перешкодила б нормальному процесу виставлення оцінок у межах кожного закладу.

Шкала оцінювання ECTS:

Оцінка ECTS	Мірило
A	ВІДМІННО – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище від середнього рівня з кількома помилками
C	ДОБРЕ – загалом правильна робота з певною кількістю грубих помилок
D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків
E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як отримати залік (можливість повторного складання)
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота (обов'язковий повторний курс)

Отже, заклади освіти можуть застосовувати шкалу оцінювання системи ECTS найбільш, на їхню думку, доцільно. Проте рекомендується незначна гнучкість, оскільки шкалу оцінювання ECTS створено для відображення різних систем оцінювання.

Місцеві і закордонні навчальні заклади готують інформацію і обмінюються переліком оцінок дисциплін для кожного студента, який бере участь у ECTS до і після навчання за кордоном. Навчальний контракт студентові гарантує авансом, що кредити для затвердженої програми навчання будуть пере зараховані.

Питання 6. Кредитно-модульна система організації навчального процесу у закладах вищої освіти.

Задля впровадження наведеної моделі стандартизованого додатка до диплома у вищій школі України має бути впроваджена кредитно-модульна система організації навчального процесу та система об'єктивного педагогічного контролю знань.

Кредитно-модульній системі як невід'ємному атрибуту Болонської декларації надаються *дві основні функції*.

Перша – сприяння мобільності студентів і викладачів та спрощення переходів з одного університету до іншого.

Друга – акумулююча. Чітке визначення обсягів проведеної студентом роботи з урахуванням усіх видів навчальної та наукової діяльності.

Сума кредитів визначає, на що здатний студент, який навчається за тією чи іншою програмою.

Впровадження кредитно-модульної системи є важливим фактором для стимулювання ефективної роботи викладача і студента, збільшення часу безпосереднього індивідуального спілкування в процесі навчання.

Модулі конструюються як системи навчальних елементів, об'єднаних ознакою відповідності визначеному об'єкту професійної діяльності, що має логічну структуру і зміст, що дає змогу оперувати цією інформацією в процесі розумової діяльності студента. Тобто, *модуль – це логічно завершена частина теоретичного та практичного навчального матеріалу (розділ, тема) з окремої навчальної дисципліни, що передбачена робочою навчальною програмою*.

Кожний модуль спрямований на розкриття і засвоєння генеральних наскрізних ідей професійної діяльності. Для студента - майбутнього фахівця - важливо не лише осмислити й засвоїти інформацію, а й оволодіти способами її практичного застосування і прийняття рішень. За таких умов розширюється застосування повноцінної самостійної роботи в читальних залах, на об'єктах майбутньої професійної діяльності, що особливо важливо для системи дистанційного навчання.

Створення системи кредитів має полегшити порівняння закінчених курсів і сприяти максимальному розширенню мобільності студентів.

Департамент вищої освіти України визнав недоліки нинішньої системи підготовки фахівців з вищою освітою:

- відсутність систематичної роботи студентів протягом навчального року;
- низький рівень активності студентів і відсутності елементів змагання в навчальних досягненнях;
- можливість необ'єктивного оцінювання знань студентів;
- значні затрати бюджету часу на проведення екзаменаційної сесії;
- відсутність гнучкості в системі підготовки фахівців;
- недостатній рівень адаптації до швидкозмінних вимог світового ринку праці;
- низька мобільність студентів щодо зміни напрямків підготовки, спеціальностей та закладів вищої освіти;
- мала можливість вибору студентом навчальних дисциплін.

Тому, кредитно-модульна система передбачає **вирішення завдань**:

- 1) відходу від традиційної схеми – навчальний семестр – навчальний рік, навчальний курс;
- 2) раціонального поділу навчального матеріалу дисципліни на модулі і перевірки якості засвоєння теоретичного і практичного матеріалу кожного модуля;
- 3) перевірки якості підготовки студентів до кожного лабораторного, практичного чи семінарського заняття;
- 4) використання більш широкої шкали оцінки знань;
- 5) вирішального впливу суми балів, одержаних протягом семестру, на підсумкову оцінку з навчальної дисципліни;
- 6) стимулювання систематичної самостійної роботи студентів протягом усього семестру і підвищення якості їх знань;
- 7) підвищення об'єктивності оцінювання знань студентів;
- 8) впровадження здорової конкуренції в навчанні;
- 9) виявлення та розвиток творчих здібностей студентів.

При кредитно-модульній системі організації навчального процесу зміст навчальних дисциплін поділяється на змістові модулі.

Кожен змістовий модуль оцінюється. Студент інформується про результати оцінювання навчального модуля як складової підсумкового оцінювання засвоєння навчальної дисципліни.

Студент, що набрав протягом семестру необхідну кількість балів, може:

- не складати залік і отримати набрану кількість балів як підсумкову оцінку;
- складати екзамен (залік) для підвищення свого рейтингу за певною навчальною дисципліною;
- ліквідувати академічну різницю, пов'язану з переходом на інший напрям підготовки чи до іншого закладу вищої освіти;
- поглиблено вивчити окремі розділи (теми) навчальних дисциплін, окремі навчальні дисципліни, які формують кваліфікацію, що відповідає сучасним вимогам ринку праці;

- використати час, що відведено за графіком навчального процесу на екзаменаційну сесію, для задоволення своїх особистих потреб.

Новими концепціями освітнього процесу відзначаються тенденції вимірювання навчальних досягнень студентів за допомогою **тестів**.

Критерії для оцінки результатів роботи студента повинні бути виражені так, щоб оцінка роботи студента могла бути зіставлена з ними і документально віддзеркалена.

Критерії оцінки якості треба чітко встановити, щоб забезпечити надійність і однаковість оцінки для зведення до мінімуму суб'єктивного підходу.

Методи оцінювання знань студента:

- письмові, усні і комп'ютерні опитування (тестування);
- перевірка навичок;
- проекти.

Перераховані методи використовуються для одержання доказів наявності знань, розуміння та продемонстрованих навичок, а також доказу здатності студента виконувати професійну діяльність, причому у широкому спектрі обставин, надзвичайних ситуацій та змінних вимог.

При впровадженні нової системи оцінки знань студентів введено **рейтингову оцінку з навчальних дисциплін**. Це певні бали, які отримує студент за певну навчальну діяльність (за наслідками модульного контролю, за виконання індивідуальних семестрових завдань, передбачених робочим навчальним планом, бали за захист лабораторних, практичних, контрольних, розрахунково-графічних робіт, а також за результатами поточного контролю на лекціях, семінарських і лабораторних заняттях тощо).

Рейтинг з дисципліни оцінюється за R-бальною шкалою. Враховуючи обсяг кожної дисципліни та її особливості, кафедри самі визначають розмір R- шкали. Вона може бути прийнята за 100, 50, 30 балів тощо.

Рейтинг з дисципліни – це кількісна оцінка за багатобальною шкалою рівня засвоєння студентом певної навчальної дисципліни та якості його навчання протягом семестру. Формується рейтинг як сума всіх рейтингових оцінок, а також заохочувальних та штрафних балів.

Оцінка ECTS та визначення	Оцінка традиційна
A - ВІДМІННО	Відмінно
B - ДУЖЕ ДОБРЕ	Добре
C - ДОБРЕ	Добре
D - ЗАДОВІЛЬНО	Задовільно
E - ДОСТАТНЬО	Задовільно
FX - НЕЗАДОВІЛЬНО	Незадовільно
F - НЕЗАДОВІЛЬНО	Незадовільно

Питання 7. Додаток до диплома як засіб працевлаштування.

Одним із напрямків роботи Європейської комісії було прийняття системи зрозумілих і порівнюваних учених (академічних) ступенів, тобто широкомасштабне впровадження додатка до диплома, що значно спростить процедуру визнання кваліфікацій у європейському регіоні.

Додаток до Диплома про вищу освіту є документом про освіту, що видається власнику диплома для надання додаткової інформації про заклад вищої освіти, який надає кваліфікацію, про зміст і обсяг освіти, особливості навчання і форми підсумкового контролю та його академічні і професійні права. Додаток є дійсним лише з дипломом, серія і номер яких збігається. Додаток заповнюється закладом вищої освіти на підставі зведеної відомості, що подається державній екзаменаційній (кваліфікаційній) комісії, а також результатів державної атестації. Відповідальність за достовірність поданої в Додатку інформації несе керівник закладу вищої освіти.

У Берлінському комюніке міністрів вищої освіти зазначається, що міністри ставлять за мету, щоб кожний студент, який закінчить університет після 2005 року, автоматично і безкоштовно отримував додаток до диплома. Додаток має видаватися широковживаною європейською мовою.

Нова модель додатку до диплома спрямована деталізувати інформацію: вказується код модуля, назва модуля, кредити, термін вивчення, статус семестру, спроба тестування, оцінка.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Визначте суть та перспективи відносин між Україною та Європейським Союзом.
2. Проаналізуйте Болонський процес як засіб інтеграції і демократизації вищої освіти.
3. Визначте тенденції розвитку світової освітньої системи у напрямку забезпечення якісного рівня вищої освіти.
4. Які основні завдання, принципи та етапи формування європейського простору вищої освіти.
5. Дайте характеристику європейської системи трансферу кредитів – ECTS.
6. Визначте функції і завдання кредитно-модульної системи організації навчального процесу у закладах вищої освіти.
7. Яке значення має додаток до диплома на працевлаштування випускника ЗВО.

ЛЕКЦІЯ 14
ТЕМА 2.8
ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
(СТУДЕНТІВ)

Мета вивчення: сформувати знання про соціальну характеристику здобувачів вищої освіти, ознайомити з правами і обов'язками студентів ЗВО.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Студентство як соціальна група.
2. Труднощі і адаптація студентів у закладі вищої освіти.
3. Типологія студентів.
4. Академічні права, свободи і обов'язки студентів ЗВО.
5. Громадські організації студентів.

Література

Основна:

1. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»:* навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.
2. Герцик М.С., Вацеба О.М. *Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»:* Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – 240 с.
3. Журавський В.С. *Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні.* – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – 416 с.
4. Олійник М.О. *Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні.* – Харків: ХДАФК, 2003. – 172 с.
5. Семиченко В.А. *Психологія педагогічної діяльності: Навч. пос.* / В.А. Семиченко – К.: Вища школа, 2004. – 335 с.

Додаткова:

1. *Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник* / За редакцією В. Г. Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
2. Леко Б. *Соціальна адаптація студентів-спортсменів* / Б. Леко // *Теорія і методика фізичного виховання і спорту.* – 2004. – № 1. – С. 142- 146.
3. *Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII* // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
4. *Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII* // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

Питання 1. Студентство як соціальна група.

Студентство як соціальна група виникло в XI-XII ст. із відкриттям в Європі перших закладів вищої освіти. Воно об'єднує молодих людей, які свідомо та цілеспрямовано оволодівають професійними знаннями, уміннями й навичками, набувають професійних якостей, готуються до виконання важливих професійних, культурологічних, громадсько-політичних, сімейних та інших функцій через навчання у закладах вищої освіти.

Термін **«студент»** (від лат. *studens (studentis)* – такий, що старанно працює; той, що займається) означає того, хто наполегливо працює, робить справу, тобто опановує знання, вивчає (студіює) науку. ***Згідно із Законом України «Про вищу освіту», здобувачі вищої освіти (студенти) – особи, які навчаються у закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації.***

Вважається, що студентів, порівняно з іншими групами молоді цього віку, відрізняють такі **рис**и:

- вищий освітній рівень;
- велике прагнення до знань;
- висока соціальна активність;
- досить гармонійне поєднання інтелектуальної і соціальної зрілості.

Студентство має свої особливості. Однією з таких специфічних особливостей є соціальний престиж, оскільки більшість студентів усвідомлюють, що заклад вищої освіти є одним із засобів соціального просування.

Значущою рисою студентства вважається соціальна активність, яка лежить в основі всіх якостей особистості. Вона проявляється не тільки через ідейність, громадянськість, відповідальність, а й через ділові якості, готовність до усвідомлених дій на користь суспільних інтересів.

Студентство – найкультурніша частина молоді в усіх країнах, яка є важливим джерелом відтворення інтелігенції. Соціально значущою рисою студентства є також напружений пошук сенсу життя, прагнення до нових ідей.

Виділяють такі **суперечності, притаманні студентському віку**:

- між розвитком інтелектуальних і фізичних сил студентства і жорстким лімітом часу та економічних можливостей для задоволення збільшених потреб (соціально-психологічна);
- між прагненням до самостійності у доборі знань і досить жорсткими формами та методами підготовки спеціаліста певного профілю (дидактична);
- між великою кількістю інформації, що надходить різними каналами, розширює знання студентів і відсутністю часу, а іноді бажання розумової переробки, що призводить до поверховості у знаннях і мисленні, – і вимагає спеціальної роботи викладачів щодо поглиблення знань і вмінь студентів загалом (психолого-педагогічна).

Основний віковий склад сучасної студентської молоді сьогодні – 17-23 роки, тобто вік, що знаходиться на етапі активного формування особистості і завершення розвитку організму. За даними

соціологічних досліджень, більшість (88,5%) опитуваних студентів не одружені. Водночас значна частина (58,4% чоловіків і 86,4% жінок) до одруження відносяться позитивно. 36,5% студентів вважають, що мати дитину в родині необхідно і готові виховувати її. 56,6% студентів живуть з батьками, 34,6% – у гуртожитках, 7,2% – наймають квартиру, 3,2% – мають власне житло. 55,8% респондентів заявили, що не змогли б учитися без матеріальної підтримки.

В більшості випадків студентам надають допомогу батьки, родичі. Тільки 3,4% загальної кількості опитаних студентів одержують допомогу від держави, 8,9% студентів ні від кого не отримують допомоги.

Сучасні ж студенти байдуже ставляться до спортивних організацій і проведення ними заходів. Знають про їхнє існування 11,5% студентів, не знають – 75,3%, байдужі до інформації про них – 37,4% опитаних. Установлено, що сьогодні значна частина студентів це досить самостійні люди. На питання «На кого Ви сподіваєтеся у важкий для Вас період?», 57,2% відповіли: – на себе. На державу сподіваються 1,4%, на друзів – 16,3%, на родичів – 4,5 %, на батьків – 42,4% студентів.

У життєвих пріоритетах із 15 позицій на перше місце студенти ставлять здоров'я, на друге – любов, на третє – матеріальне забезпечення, на четверте – цікаву роботу, на п'яте – турботу про батьків, на шосте – друзів. Подальші місця в шкалі пріоритетів займають освіта, професіоналізм, секс, громадське визнання, культурний рівень, розвиток держави.

Відповідно до самооцінки стану здоров'я, 42,7% респондентів вважають його гарним, 39,9% – не дуже гарним, 16,6% оцінюють стан здоров'я як задовільний, майже кожен 20-й студент заявляє, що в нього стан здоров'я поганий. Суб'єктивна оцінка стану здоров'я студентами значно відрізняється від даних медичних обстежень, за якими до 90 % мають суттєві відхилення в стані здоров'я.

На самопочуття студентів впливає нестача матеріальних спроможностей (так відповіли 32,1% опитаних), особисті переживання (28,9%), психологічні стреси (26,4%), хвороба (26,8%), побутові умови (43,4%), незадоволення навчанням (17,3%). 19,6% вважають, що на самопочуття впливає погане харчування. Спостереження за харчуванням у студентських їдальнях показали, що повноцінний обід (перше блюдо, друге, десерт тощо) купує тільки кожен 12-й студент, близько половини задовольняються тільки першим чи другим блюдом (переважно жінки), кожен четвертий вживає тільки чай і булочку. Вранці (до занять) не снідає кожен восьмий студент. Отже у цій ситуації ні про яке раціональне харчування не може бути мови.

При цьому, характерним є те, що велику частину своїх коштів (76,3%) студенти витрачають на їжу, але їм потрібний ще одяг, книги, спортивну форму, відвідування культурних, оздоровчих і фізкультурно-рекреаційних заходів, що сьогодні, як правило, є платними.

Отже, в умовах сучасних змін системи вищої освіти особливого значення набуває соціальний стан студентської молоді, що розкриває всі аспекти її життя і діяльності.

Складні та нові завдання, які постають перед студентами вже на першому курсі, потребують чіткої організації навчального процесу, набуття навичок самостійної роботи з навчальною та науковою літературою, умінь самостійно розподіляти свій час Розумова, моральна та громадська зрілість студентів виявляється в умінні організувати своє навчання, побут та відпочинок.

Період навчання у закладах вищої освіти – це **важливий період соціалізації людини**. Соціалізація – це процес формування особистості в певних соціальних умовах, процес засвоєння соціального досвіду, у ході якого людина перетворює його у власні цінності, вибірково вводить у свою систему поведінки ті норми та шаблони, які прийняті в певній групі та суспільстві.

У студентському віці діють всі механізми соціалізації: засвоєння соціальної ролі студента, підготовка до оволодіння соціальною роллю (спеціаліста- професіонала), механізми наслідування та механізми соціального впливу з боку викладачів та студентської групи. Явища конформізму також можуть спостерігатися в студентському середовищі.

Студентський вік характеризується також прагненням самостійно й активно обирати певний життєвий стиль та ідеал, що відповідає умовам соціалізації, згідно з якими індивід повинен відігравати активну роль. Отже, навчання у закладах вищої освіти є потужним фактором соціалізації особистості студента і цей процес відбувається впродовж самої життєдіяльності студентів і викладачів.

Питання 2. Труднощі і адаптація студентів у закладі вищої освіти.

Праця студента – це, перш за все, оволодіння комплексом навчальних дисциплін, навчально-виробнича практика, наукова творчість, участь в суспільному житті, заняття спортом.

З перших днів навчання йде процес пристосування вчорашнього школяра до специфіки вищівської діяльності. Вже на першому курсі студенти повинні оволодіти навиками самостійної роботи. В цей період у них формуються організованість, відповідальність за навчання, розвивається пізнавальний інтерес на рівні вимог вищої школи. Навчання студента має деякі специфічні особливості. Так, у ЗВО їх ніхто не примушує готуватися до кожного заняття, вони мають більше самостійності в діях, поведінці, в оцінках, але не завжди можуть розумно і доцільно розпорядитися своєю самостійністю.

На I курсі не кожний студент усвідомлює, що з найпершого дня навчання у виші починається процес формування майбутнього фахівця, інтелігента, громадянина, озброєного знаннями і уміннями для практичної роботи. Не кожний розуміє, що він повинен навчитися працювати з людьми, виховувати в собі організаторські навички, необхідні для роботи в колективі. Для багатьох студентів фізкультурної спрямованості трудність полягає в тому, що вони не уміють побачити педагогічну складову самого процесу навчання.

Деякі студенти тривалий час недостатньо працюють над розвитком своїх власних задатків, творчих даних, не прагнуть виконання складних

навчальних завдань, не займаються активною суспільною та науковою діяльністю, тим самим прирікають себе на роль – непримітних людей, фахівців без широкого кругозору. У інших, навпаки, яскраво виражена і розвинена потреба безперервного підвищення професійно-наукового рівня своєї підготовки. Вона проявляють себе не тільки в спорті, але і в науці, навчанні, суспільному житті.

Перший обов'язок *здобувачів освіти фізкультурного профілю* – систематично і працювати над підвищенням свого інтелектуального та культурного рівня, а також над фізичною досконалістю. Разом з тим при вирішенні її у студентів виникає багато труднощів. Здавалося б, навчання для студента, вчорашнього школяра, – справа звична. Проте багато першокурсників на першій же заліково-екзаменаційній сесії отримують незадовільні оцінки і відраховуються з вишу. Більше того, відрахування продовжується на другому і подальших курсах, аж до випускного.

Причиною цього є неорганізованість студента, несистематичність в оволодінні навчальним матеріалом протягом всього періоду навчання, недостатня базова підготовка загальноосвітньої школи, невміння швидко пристосуватися до нових методів вищівського навчання, захоплення іншими видами діяльності, недостатність навчальних посібників і деякі інші.

Вчорашній учень, вступивши до ЗВО, отримує самостійність і свободу, якими сам розпорядитися іноді ще не в змозі. Цьому сприяє і відсутній систематичний контроль за ходом освітнього процесу, студент поступово запускає навчання, над навчальним матеріалом щодня не працює, консультацій не відвідує, конспектів не пише. Він поки що не засвоїв, що у виші на лекціях висловлюється тільки порівняно невелика частина того матеріалу, який він повинен знати. Все інше необхідно вивчати самостійно. Життя здається йому дивно простим і легким: можна робити, що хочеш і коли хочеш. У студента виникає ілюзія безкарності за дарма втрачений час.

Багато першокурсників ще не можуть зрозуміти, що вони не вміють слухати і записувати лекцію, не вміють самостійно готуватися, визначати послідовність у виборі предметів для вивчення, планувати свій особистий час – загалом, не володіють раціональними формами поведінки в умовах самостійності.

Однією з форм прояву невміння слухати лекції є відсутність питань до лектора, викладача. Дуже часто після закінчення лекції викладач питає у аудиторії: чи є питання? В переважній більшості випадків студенти мовчать або говорять, що питань немає. Звідси можна зробити неправильний висновок про те, що або студенти абсолютно все зрозуміли, або абсолютно не слухали лекцію. Уміння знайти питання, задати його, сформулювати - свідомство розумової діяльності студента в процесі лекції. Практично не може бути такої лекції, яка висловлювала б матеріал настільки повно, широко і глибоко, що не залишала б місця для питань і доповнень.

Навчальні знання, які включені до програм ЗВО, формують лише «готовність» студента до самостійної творчої роботи. Освітня програма активізує студента у виборі тієї або іншої проблеми, що зацікавила його, а це

неминуче веде до розширення кола знань з різних областей науки. Ось той поріг, де починається самоосвіта. На жаль, деякі студенти недостатньо замислюються над тим, що вони повинні оволодіти не тільки глибокими знаннями, але і методикою передачі їх своїм майбутнім учням. Цим пояснюється негативне відношення певної частини студентів до тренерської або педагогічної практики, недооцінка ними предметів педагогічного циклу, нерозуміння значення оволодіння методикою викладання і тренування.

Особливістю навчання студента є те, що він повинен не тільки і не стільки запам'ятовувати, заучувати матеріал, скільки удосконалювати власні способи мислення, методи підходу до предмету, що вивчається.

В практиці навчальної роботи відомо, що матеріал краще засвоюється, запам'ятовується і довше зберігається в свідомості, якщо його осмислюють. Від ясності розуміння матеріалу і глибини мислення залежить засвоєння знань, яке полягає в тому, що у величезному потоці інформації частина знань, якими володіла людина, з часом зникає і залишаються тільки міцно засвоєні знання, зокрема професійно необхідні.

Студент з перших місяців навчання у ЗВО повинен вчитися застосовувати професійні терміни, вільно оперувати поняттями, широко користуватися при доказах специфічною термінологією.

Деякі студенти, які слабо засвоюють предмети, скаржаться на перевантаження. Приклади багатьох викладачів, професорів вишу свідчать про те, що при правильній організації можна поєднувати високу спортивну підготовку з глибокою навчальною і науковою діяльністю.

Особливістю навчання у фізкультурному виші є необхідність виїжджати на тривалий час на збори і змагання. Цей вимушений відрив від навчання жодною мірою не звільняє студентів від необхідності вчитися, опановувати знаннями. Тому особливе значення набуває здатність передбачати структуру навчальної і спортивної діяльності хоча б на 5-8 місяців вперед.

Студент сам зобов'язаний точно розраховувати свої можливості і визначати найдоцільнішу форму організації навчального процесу. Зокрема, він повинен вибирати найраціональніші терміни підготовки і здачі всіх видів контрольних і курсових робіт, лабораторних занять, заліків і іспитів. Одні слід здавати завчасно, достроково, до виїзду на збори, змагання. До інших треба готуватися на зборах, для чого знову-таки наперед слід запитися літературою, проконсультуватися на кафедрі.

Видатним спортсменам, що проявили уміння самостійно і правильно організовувати свою навчальну і спортивну діяльність, дозволяється працювати по індивідуальному плану. Для них не є обов'язковими відвідини занять або загальні для всіх терміни здачі заліків, іспитів і ін..

Велике значення в підготовці фахівців з фізичного виховання і спорту має тренерська і педагогічна практика, яка сприяє закріпленню теоретичних знань, одержаних студентами в процесі навчання, на основі глибокого вивчення досвіду роботи в ДЮСШ, навчальних закладах, на підприємствах. Студенти вивчають досвід роботи передових вчителів, тренерів, організаторів, набувають досвід організації навчально-спортивної і виховної роботи.

Труднощі навчання у ЗВО пов'язані не тільки з необхідністю засвоїти великий об'єм знань. Це явні, загальновідомі труднощі, і їх, як правило, завжди абітурієнти мають на увазі. Існують, проте, ще і приховані труднощі, які не видні, але які також впливають на навчання студентів. Їх можна об'єднати на основі схожих ознак **в три групи**: дидактичну, соціально-психологічну і професійну.

Дидактичні труднощі пов'язані з подоланням новизни в процесі навчання, з новими методами і організацією навчання, з відсутністю навичок самостійної роботи, з великим об'ємом самостійної роботи і т.п.

Соціально-психологічні труднощі пов'язані з входженням індивіда в нове середовище (умови життя, оточення людей, норми поведінки в студентському колективі, незвичний режим діяльності, відсутність спочатку добре налагоджених міжособових відносин в групі, на курсі, факультеті, новизна великого міста і особливості самостійного життя у відриві від сім'ї для приїжджих, необхідність самостійного ведення бюджету і подолання можливих матеріальних труднощів, самообслуговування, невміння раціонально використовувати і розподіляти час і ін.).

Професійні труднощі пов'язані з набуттям професії і спеціальності. Це невміння побачити педагогічну спрямованість самого процесу навчання, нерозуміння, що потрібно вчитися працювати з людьми, виховувати в собі організаторські навички, що необхідно суміщати навчальну, спортивну, науково-дослідну і суспільно-корисну діяльність, що процес формування майбутнього фахівця починається з найпершого дня навчання у ЗВО.

Ці труднощі долаються студентами не за день і не за два, а за тижні, місяці і більше. Проте поступово студент пристосовується до нових умов і може всі свої сили витратити тільки на отримання знань.

Отже, **адаптація в соціологічному розумінні** - це залучення особистості до певних видів соціальної діяльності, до нових умов в конкретному соціальному середовищі. Цей процес має особливе значення в розвитку і становленні особистості студента, тому що в ході адаптації важливо мати правильну орієнтацію в системі поведінки і уміти швидко і безболісно пристосуватися до нового середовища, вимог і соціальних функцій, до культури, норм і форм поведінки.

В процесі адаптації студенти творчо залучаються до майбутньої спеціальності, встановлюють усвідомлені зв'язки, будують життєві плани в тій області діяльності, яку вони вибрали для себе як професію.

Основними формами процесу адаптації студентів є наступні:

- **формальна адаптація** – пристосування до структури вищої школи, до змісту навчання в ній, її вимог;
- **соціально-психологічна адаптація** – пристосування до сукупності соціальних відносин, до конкретного середовища групи, курсу, факультету і до нового культурного середовища;
- **дидактична адаптація** – пристосування до нових форм, методів і організації навчальної роботи у вищій школі;

- *професійна адаптація – пристосування до майбутньої спеціальності і пов'язаних з нею функцій.*

Соціальна адаптація – не лише цілісне, але й комплексне явище, і рівень соціальної адаптованості особистості залежить від ступеня задоволення окремих її складових показників. Студенти-спортсмени досить адаптовані до соціуму значною мірою саме через можливість випробувати себе в особистісно та суспільно значущій діяльності, досягти певних (досить високих) результатів, і врешті-решт через усвідомлення ним того, що вони знайшли своє місце в житті.

Наявність у студентів-спортсменів внутрішньої, пізнавальної та змагальної мотивації досягнень, високих прогностичних оцінок діяльності є адекватними до високого рівня досягнень і оцінки свого потенціалу та негативно співвідносяться з мотивами зміни діяльності й визначення значущості результатів – тобто, соціальна адаптація пов'язана не стільки з мотивацією досягнень, скільки є пропорційною до реальних досягнень і обернено залежною від рівня домагань.

Отже, студенти-спортсмени не мають значних емоційних відхилень і переживань, що узгоджується з твердженням про їх досить адекватну соціальну адаптацію.

Питання 3. Типологія студентів.

За характером діяльності і поведінки студенти поділяються на три типи.

Перший тип характеризується широким підходом до цілей і завдань навчання у ЗВО. Інтереси таких студентів зачіпають більш широке коло знань, чим це передбачено програмою (вивчення суміжних областей знань, активна участь в науковій роботі і т.п.). Соціальна активність студентів цієї групи виявляється у всьому різноманітті форм колективної діяльності.

Другий тип відрізняється чіткою орієнтацією на вузьку спеціалізацію. Пізнавальна діяльність цих студентів також виходить за рамки навчальної програми, проте не у об'ємі загальної інформації, як в першій групі, а глибокому вивченні конкретних дисциплін, що стосуються майбутньої професії. Культурні інтереси і запити цієї групи обмежені рамками професійних завдань.

Третій тип пасивно відноситься до отримання знань в рамках навчальної програми. Культурні інтереси цієї групи не реалізуються в активній творчій діяльності. Це – якнайменше творчий і різносторонній тип студентів.

Типи студентів тісно пов'язані із мотивацією отримання вищої освіти молоді людиною. Багатьом сучасним представникам підростаючого покоління характерна невизначеність життєвих планів і професійної орієнтації, відсутність в попередньому досвіді прийомів і навичок систематичної розумової праці, що і викликає у студентів пасивне відношення до навчального процесу, невміння оволодіти навчальним матеріалом і режимом праці.

Студентів поділяються на групи і за орієнтацією в самому процесі навчання, а також у відношенні їх до занять.

Перші група – студенти сприймають навчання у ЗВО як єдино можливий і тому абсолютно необхідний шлях до професії. Вони серйозно прагнуть оволодіти не тільки знаннями, наукою, культурою, але і методами самостійної роботи, щоб зуміти як найповніше реалізувати себе в житті. Такі студенти готові до самовідданої інтенсивної праці, завжди знаходяться в стані творчої незадоволеності результатами своєї праці, шукають нові способи раціоналізації навчання, прагнуть ствердити себе через активну діяльність в науковій, навчальній, спортивній, суспільній роботі.

Друга група – студенти цікавляться тільки своєю майбутньою професією. Коло їх інтересів у виші обмежується вузькопрофесійними рамками. Вони часто скептично відносяться до суспільної роботи, вважають, що культура, мистецтво, література в даний час, в умовах всесвітнього технічного буму, втрачають своє значення.

Третя група – студенти вбачають у навчанні приємне проведення часу. Вони іноді непогано вчаться, але з освітньої програми вибирають переважно те, що їм більше подобається. Вони не люблять займатися суспільною роботою, але охоче займаються спортом на середньому рівні.

Четверта група – студенти активно занурюються у суспільну роботу, із задоволенням виконують суспільні доручення. Як правило, це добре підготовлені студенти, проте деколи вони приділяють так багато часу і енергії суспільній роботі, що непомітно для себе поступово запускають навчання. Бувають випадки, коли з числа відмінників вони переходять в розряд посередніх і навіть відстаючих студентів.

Питання 4. Академічні права, свободи і обов'язки студентів ЗВО.

Особа стає студентом з моменту підписання наказу ректора про її зарахування (поновлення) до числа здобувачів освіти. Студентам на час навчання у ЗВО видається студентський квиток, який засвідчує особу та залікова книжка, дійсність яких щороку підтверджується.

Впродовж усього періоду перебування у ВЗО студент має певні, чітко окреслені права, якими може користуватися та обов'язки, які повинен виконувати.

Права і обов'язки студентів визначені статтями 62 Закону України «Про освіту» та 62, 63 Закону України «Про вищу освіту».

Стаття 62. Права осіб, які навчаються у закладах вищої освіти.

1. Особи, які навчаються у закладах вищої освіти, мають право на:

- 1) вибір форми навчання під час вступу до закладу вищої освіти;
- 2) безпечні і нешкідливі умови навчання, праці та побуту;
- 3) трудову діяльність у позанавчальний час (крім здобувачів вищої освіти вищих військових навчальних закладів, закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, яким присвоєно військово або спеціальне звання);

4) додаткову оплачувану відпустку у зв'язку з навчанням за основним місцем роботи, скорочений робочий час та інші пільги, передбачені законодавством для осіб, які поєднують роботу з навчанням;

5) безоплатне користування бібліотеками, музеями, інформаційними фондами, навчальною, науковою та спортивною базами закладу вищої освіти;

6) безоплатне забезпечення інформацією для навчання у доступних форматах з використанням технологій, що враховують обмеження життєдіяльності, зумовлені станом здоров'я (для осіб з особливими освітніми потребами);

7) користування виробничою, культурно-освітньою, побутовою, оздоровчою базами закладу вищої освіти у порядку, передбаченому статутом закладу вищої освіти;

8) забезпечення гуртожитком та цілодобовим доступом до нього на строк навчання у порядку, встановленому законодавством;

9) участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представлення своїх робіт для публікації;

10) участь у заходах з освітньої, наукової, науково-дослідної, спортивної, мистецької, громадської діяльності, що проводяться в Україні та за кордоном, у встановленому законодавством порядку;

11) участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення навчального процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту, оздоровлення;

12) внесення пропозицій щодо умов і розміру плати за навчання;

13) участь у громадських об'єднаннях;

14) участь у діяльності органів громадського самоврядування закладу вищої освіти, інститутів, факультетів, відділень, вченої ради закладу вищої освіти, органів студентського самоврядування;

15) вибір навчальних дисциплін у межах, передбачених відповідною освітньою програмою та навчальним планом, в обсязі, що становить не менш як 25 відсотків загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для даного рівня вищої освіти. При цьому здобувачі певного рівня вищої освіти мають право вибирати навчальні дисципліни, що пропонуються для інших рівнів вищої освіти, за погодженням з керівником відповідного факультету чи підрозділу;

16) навчання одночасно за декількома освітніми програмами, а також у декількох закладах вищої освіти, за умови отримання тільки однієї вищої освіти за кожним ступенем за кошти державного (місцевого) бюджету;

17) академічну мобільність, у тому числі міжнародну;

18) отримання соціальної допомоги у випадках, встановлених законодавством;

19) зарахування до страхового стажу відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" періодів навчання на денній формі навчання у закладах вищої освіти, аспірантурі, докторантурі, інтернатурі, резидентурі, за умови добровільної сплати страхових внесків;

20) академічну відпустку або перерву в навчанні із збереженням окремих прав здобувача вищої освіти, а також на поновлення навчання у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки;

21) участь у формуванні індивідуального навчального плану;

22) моральне та/або матеріальне заохочення за успіхи у навчанні, науково-дослідній і громадській роботі, за мистецькі та спортивні досягнення тощо;

23) захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства;

24) безоплатне проходження практики на підприємствах, в установах, закладах та організаціях, а також на оплату праці під час виконання виробничих функцій згідно із законодавством;

25) канікулярну відпустку тривалістю не менш як вісім календарних тижнів на навчальний рік (для здобувачів вищої освіти вищих військових навчальних закладів, закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, яким присвоєно військове або спеціальне звання, тривалість визначається державним органом, до сфери управління якого належать відповідні вищі військові навчальні заклади, заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання чи військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти);

26) отримання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

27) оскарження дій органів управління закладу вищої освіти та їх посадових осіб, педагогічних і науково-педагогічних працівників;

28) спеціальний навчально-реабілітаційний супровід та вільний доступ до інфраструктури закладу вищої освіти відповідно до медико-соціальних показань за наявності обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я.

2. Особи, які навчаються у закладах вищої освіти за денною формою навчання за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів, мають право на отримання академічних та соціальних стипендій у встановленому законодавством порядку.

9. Здобувачі вищої освіти, які навчаються у закладах вищої освіти за денною формою навчання, мають право на пільговий проїзд у транспорті у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 63. Обов'язки осіб, які навчаються у закладах вищої освіти

1. Особи, які навчаються у закладах вищої освіти, зобов'язані:

1) дотримуватися вимог законодавства, статуту та правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти;

2) виконувати вимоги з охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії, протипожежної безпеки, передбачені відповідними правилами та інструкціями;

3) виконувати вимоги освітньої (наукової) програми (індивідуального навчального плану (за наявності), дотримуючись академічної доброчесності,

та досягати визначених для відповідного рівня вищої освіти результатів навчання.

Також, студентам можуть надаватися додаткові освітні послуги і додаткові види матеріального забезпечення за рахунок коштів місцевих Рад, спортивних і громадських організацій, благодійних фондів і приватних осіб. Додаткові права та обов'язки студентів передбачаються і конкретизуються Статутом ЗВО та положеннями, які регламентують окремі напрямки діяльності студентів і аспірантів.

Студенти мають своїх представників в органах колективного управління вишу. Зокрема, в складі Вченої ради резервується 10 % місць для представників від студентів і аспірантів.

За успіхи в навчанні і спорті, за активну участь в науково-дослідній роботі студентам встановлюються різні форми морального і матеріального заохочення.

За порушення передбачених Статутом ЗВО положень та правил внутрішнього розпорядку або обов'язків, до студентів застосовуються дисциплінарні і матеріальні стягнення аж до виключення з вишу.

Виключений студент згодом (не раніше як через рік) може бути поновленим до числа студентів при наявності вільних місць на курсі. Студенти, виключені з I курсу, можуть бути поновлені тільки понад місця державного замовлення в разі оплати на навчання замовником.

З усіх питань, пов'язаних з виконанням студентом навчального плану, побуту, відлучення з ЗВО, пов'язаних з приватними, спортивними чи іншими причинами, студент повинен звертатися в деканат факультету безпосередньо або через працівників випускової кафедри чи куратора навчальної групи.

Питання 5. Громадські організації студентів.

Громадські (самодіяльні) організації студентів можуть створюватись як в самому навчальному закладі, так і поза його межами. До їх числа відносяться найперше органи студентського самоврядування (ОСС).

ОСС виражають інтереси студентів навчального закладу (факультету), дбають про забезпечення прав і інтересів студентів. Вони, в рамках передбачених статутом і положеннями повноважень, вирішують питання, пов'язані з навчальною, спортивною, культурно-просвітницькою, науковою, господарською і іншими видами діяльності. ОСС спираються на підтримку адміністрації ЗВО, користуються коштами, приміщеннями, засобами зв'язку і поліграфії на умовах, узгоджених з ректоратом. Коштами і майном, набутими від власної діяльності, ОСС розпоряджаються на власний розсуд.

ОСС є виборними і підзвітними структурам, які їх обирали, вони діють у відповідальності із затвердженими статутами. Найвищим органом студентського самоврядування є загальні збори (конференція) та постійно діючі Ради (вишівська, факультетська, гуртожитку). До ОСС відносяться також студентські фракції вчених рад ЗВО чи факультетів. Вирішення більшості побутових питань входить до компетенції студентських профспілок. У ЗВО можуть працювати осередки Спілки студентів

України (СПУ),

студентського Братства (СБ), спортивних, культурологічних, мистецьких, екологічних та інших громадських організацій. Діяльність у ЗВО політичних партій і релігійних об'єднань не допускається.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Дайте характеристику студентству як соціальній групі.
2. З якими труднощами стискаються здобувачі освіти у процесі навчання у ЗВО.
3. Визначте труднощі у процесі навчання здобувачів освіти фізкультурного профілю.
4. Дайте характеристику основним формам процесу адаптації студентів
5. ЗВО.
6. Визначте типологію студентів за характером діяльності і поведінки.
7. Визначте типологію студентів за орієнтацією в процесі навчання і у відношенню до занять.
8. Проаналізуйте права осіб, які навчаються у закладах вищої освіти.
9. Проаналізуйте обов'язки осіб, які навчаються у закладах вищої освіти.
10. Визначте функції і діяльність громадських організацій студентів.

ЛЕКЦІЯ 15
ТЕМА 2.9
РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ЧЕРЕЗ
САМОСТІЙНУ РОБОТУ

Метавивчення: сформувати знання про сутність і структуру самостійної роботи, методику пошуку і вивчення літератури.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: таблиці, схеми, мультимедійні презентації.

План

1. Сутність і структура самостійної роботи.
2. Методика пошуку літературних джерел.
3. Методика вивчення наукової, навчальної, навчально-методичної літератури.

Література

Основна:

1. *Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / С. О. Черненко, О. М. Олійник, Ю. С. Сорокін. – Краматорськ : ДДМА, 2019. – 127 с.*
2. *Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Підручник. – Харків: «ОВС», 2005. – 240 с.*
3. *Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – 416 с.*
4. *Олійник М.О. Організаційні аспекти управління фізичною культурою і спортом в Україні. – Харків: ХДАФК, 2003. – 172 с.*
5. *Сергієнко Л.П. Практикум з теорії і методики фізичного виховання: Навч. посібник. – Харків: «ОВС», 2007. – 271 с.*

Додаткова:

1. *Ведмеденко Б.Ф., Жукотинський К.К. Вибрані лекції з фізичного виховання. – Чернівці: Прут, 2002. – 221 с.*
2. *Деделюк Н.А. Наукові методи дослідження у фізичному вихованні: навч. посіб. для студ. / Ніна Автономівна Деделюк. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 184 с.*

Питання 1. Сутність і структура самостійної роботи.

Одним із головних завдань вищої школи є розвиток пізнавальної активності студентів, виховання у них вимогливості до себе, бажання і потреби працювати творчо, постійно поповнювати і удосконалювати свої знання. Вміння самостійно засвоювати і творчо застосовувати знання на практиці є важливим показником загальної і професійної підготовки випускників вишів.

*Важливість правильно організованої, ефективної самостійної роботи студентів актуалізують такі **чинники**:*

1) обсяг інформації, який весь час збільшується (за наявними даними, обсяг інформації в системі «Інтернет» подвоюється кожні 100 днів, тобто щорічно у 7,3 рази), змушує викладачів орієнтувати студентів на самостійне вивчення частини навчального матеріалу за збереження за собою установчої функції та функції контролю;

2) переконаність у тому, що самостійна робота сприяє розвитку творчого ставлення до знань, спонукає студента до поглибленого вивчення теорії, допомагає застосовувати її для вирішення практичних завдань;

3) недостатнє володіння студентами, особливо першокурсниками, необхідними прийомами і навичками раціональної організації розумової праці;

4) усвідомлення того, що самостійна робота в процесі навчання у вишій формує вміння самостійно здобувати знання, що необхідно не лише під час навчання, а й у практичній діяльності після закінчення ЗВО.

Життя вимагає розвитку не лише змісту, а й методики організації самостійної пізнавальної діяльності людини, опанування нею нових пізнавальних технологій і засобів.

Від організації самостійної роботи багато в чому залежать результати навчання студентів та їх майбутня практична діяльність.

Самостійна робота студентів є дуже широким поняттям, у тлумаченні якого сформувалися різні підходи, що зумовлено відмінностями в розумінні суті цього явища.

Нерідко самостійну роботу розглядають як окремий вид навчальних занять поряд з лекцією, семінаром, практичним заняттям та ін. При цьому її суттєвими ознаками вважають обов'язковість заняття у відведений розпорядком дня вишу час, роботу без безпосередньої участі викладача, але за обов'язкового його контролю. За іншими твердженнями, самостійна робота передбачає всю активну розумову діяльність студентів у навчальному процесі, є внутрішньою основою зв'язку різних видів і форм занять між собою. Вважаючи самостійну роботу основним методом засвоєння знань, прихильники цього підходу стверджують, що вона охоплює пізнавальну діяльність, яку здійснюють студенти не лише позааудиторно, а й на лекціях, семінарах, індивідуальних співбесідах, заліках, іспитах, під час захисту курсових, дипломних робіт тощо. Тобто, самостійна робота, згідно з таким баченням, охоплює всі види і форми навчального процесу.

За своєю суттю самостійна робота є активною розумовою діяльністю студента, пов'язаною з виконанням навчального завдання. Наявність завдання і цільової установки на його виконання вважають характерними ознаками самостійної роботи. Завдання, які доводиться вирішувати студенту в навчальній діяльності, стосуються таких її сфер:

- засвоєння матеріалу теми, яка розглядається на лекції (робота з конспектом лекції, рекомендованою навчальною літературою);
- конспектування фундаментальних робіт відповідно до програми навчальної дисципліни;
- розв'язування задач, проведення дослідів, експериментів тощо;

- *підготовка рефератів, контрольних робіт, фіксованих виступів (доповідей) на семінарському занятті;*
- *підготовка курсових, дипломних, магістерських робіт.*

Усі ці елементи навчального процесу є самостійною роботою, оскільки студенти здійснюють їх певною мірою індивідуально, в позааудиторний час.

Самостійна робота - навчальна діяльність студента, спрямована на вивчення і оволодіння матеріалом навчального предмета без безпосередньої участі викладача.

Самостійна робота з виконання навчального завдання охоплює ***три етапи.***

1 етап. Підготовка студента до виконання завдання, теоретичне, психологічне, організаційно-методичне і матеріально-технічне забезпечення самостійної роботи.

Теоретична готовність студента виявляється в його інтелектуальній підготовленості, тобто у здатності застосувати свої знання для виконання завдання.

Практична готовність полягає у здатності оптимально планувати самостійну роботу, вміло використовувати конспект лекцій, підручники, посібники, комп'ютер, розумові операції (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікацію та ін.).

Психологічна готовність студента передбачає передусім наявність у нього мотивів до виконання конкретного завдання. Для того щоб поставлене перед студентом завдання стало мотивом його розумової, практичної діяльності, воно повинно бути ним сприйняте. Внутрішнє сприйняття завдання починається з актуалізації мотиву, що спонукає студента до виконання поставленого завдання, а відповідно, до організації своєї самостійної роботи.

Успіх підготовчого етапу залежить і від організаційного, методичного, матеріально-технічного забезпечення самостійної роботи студента (забезпеченість літературою, методичними рекомендаціями, наочними посібниками, інформаційно-комп'ютерною базою тощо).

2 етап. Безпосереднє виконання навчального завдання. Це найважливіший і найвідповідальніший етап самостійної роботи студента. Оскільки навчальне завдання найчастіше постає у навчально-пізнавальній формі, то в процесі його виконання беруть участь усі психічні процеси, які забезпечують пізнавальну активність: відчуття, сприйняття, уява, пам'ять, мислення, увага та ін. На ефективність виконання завдання впливають такі особистісні якості студента, як цілеспрямованість, наполегливість, відповідальність, тощо.

3 етап. Аналіз виконаного завдання. Є завершальним етапом самостійної роботи. Під час аналізу студент оцінює (шляхом самоконтролю, іноді взаємоконтролю) якість і час виконання завдання, ефективність використаних у процесі самостійної роботи методів і засобів.

Багато студентів наштовхуються на труднощі під час виконання письмових домашніх завдань. Письмову роботу виконують передусім для

того, щоб викладач зміг оцінити ступінь і якість засвоєння студентом навчального курсу, рівень сформованості у нього вмінь і навичок використання теорії при розв'язанні практичних завдань.

На ефективність самостійної роботи студента значною мірою впливає керівництво нею викладача, яке охоплює:

- планування самостійної роботи студентів;
- формування в них потреб і мотивів до активної, творчої самостійної роботи;
- навчання студентів основам самостійної роботи;
- контроль за виконанням навчальних завдань.

Формування у студентів потреб і мотивів до активної самостійної роботи відбувається внаслідок спонукання (наказ, жорстка вимога) викладача. Цей спосіб не ефективний, оскільки будь-яка діяльність, що не викликає у людини професійного інтересу, малопродуктивна. Значно ефективнішим способом формування у студентів потреб і мотивів до самостійної роботи є розвиток пізнавального інтересу до предмета, який вивчається, процесу оволодіння ним. Діяльність, що має у своїй основі глибокий інтерес не лише до результату, а й до її процесуальних компонентів, найпродуктивніша, адже саме від неї людина має найбільше задоволення. Студент у цьому разі сам знаходитиме час для предмета, який йому сподобався. Зрозуміло, що викликати інтерес до навчальної дисципліни, її змісту повинен викладач.

Самостійна робота сприяє формуванню у студентів інтелектуальних якостей, необхідних майбутньому спеціалістові. Вона виховує у студентів стійкі навички постійного поповнення своїх знань, самоосвіти, сприяє розвитку працелюбності, організованості й ініціативи, випробовує його сили, перевіряє волю, дисциплінованість тощо.

Під час самостійної роботи студенти мають змогу краще використати свої індивідуальні здібності. Вони вивчають, конспектують літературні джерела, за потреби повторно перечитують їх окремі розділи, абзаци, звертаються до відповідних довідників і словників. Все це сприяє глибокому осмисленню навчального матеріалу, виробляє в студентів цілеспрямованість у здобутті знань, самостійність мислення. Самостійна робота здійснює і виховний вплив на студентів, сприяючи формуванню і розвитку необхідних моральних якостей.

Організація і методика самостійної роботи студентів мають бути підпорядковані певним вимогам:

1) *розвиток мотиваційної установки у студентів. Умовою будь-якої цілеспрямованої діяльності є установка – готовність до певної активності, виникнення якої безпосередньо залежить від наявності в людини потреби і від об'єктивної ситуації задоволення цієї потреби. Установка відчутно впливає на характер і результати діяльності студентів, сприяє підвищенню ефективності дій, активізує мислення, пам'ять, робить сприйняття точнішим, увагу зосередженою, спрямованою на об'єкт пізнання. Тому студент повинен виробити в собі внутрішню потребу в постійній самостійній роботі;*

2) *систематичність і безперервність*. Тривала перерва у роботі з навчальним матеріалом негативно впливає на засвоєння знань, спричинює втрату логічного зв'язку з раніше вивченим. Несистематичність самотійної роботи унеможлиблює досягнення високих результатів у навчанні. Тому студент повинен звикнути працювати над навчальним матеріалом постійно, не випускати з поля зору жодну з дисциплін, вміло поєднувати їх вивчення;

3) *послідовність у роботі*. Послідовність означає чітку упорядкованість, черговість етапів роботи. Не закінчивши вивчення однієї книги, не можна братися за іншу, далі за третю. Розкиданість і безсистемність читання породжують поверховість знань, унеможлиблюють тривале запам'ятовування прочитаного.

При читанні конспекту лекцій, монографії, підручника, навчального посібника не повинно залишатися нічого нез'ясованого. Не розібравшись хоча б в одному елементі системи міркувань автора книги, студент не зможе надалі повноцінно засвоювати навчальний матеріал;

4) *правильне планування самотійної роботи, раціональне використання часу*. Чіткий план допоможе раціонально структурувати самотійну роботу, зосередитися на найсуттєвіших питаннях;

5) *використання відповідних методів, способів і прийомів роботи*. Багато студентів працюють із книгою неправильно: читають текст і відразу занотують, намагаючись запам'ятати прочитане. За такого підходу ігнорується найважливіший елемент самотійної роботи - глибоке осмислення матеріалу. Це призводить до того, що студенти засвоюють його поверхово, їм складно на практиці повною мірою застосувати теорію. У них формується шкідлива звичка не думати, а запам'ятовувати, що також негативно впливає на результати навчання;

6) *керівництво з боку викладачів*. Основними формами керівництва самотійною роботою студентів є визначення програмних вимог до вивчення навчальних дисциплін; орієнтування студентів у переліку літератури; проведення групових та індивідуальних консультацій; організація спеціальних занять з методики вивчення наукової та навчальної літератури, прийомів конспектування; підготовка навчально-методичної літератури, рекомендацій, пам'яток тощо.

Виховання у студентів навичок самотійної роботи з навчальним матеріалом, науковою і навчально-методичною літературою належить до першочергових завдань вищої школи. Адже разом із цим вони виховуватимуть у собі організованість, системність, діловитість, зосередженість, без чого не обійтися їм і в майбутній професійній діяльності. За великого навчального навантаження, дефіциту часу важливе значення для студента має раціональне планування самотійної роботи. План допомагає правильно розподілити, економно використовувати свій час.

Обґрунтування в ньому обсягу, змісту, послідовності роботи протягом певного часу надає роботі цілеспрямованості, творчого характеру.

Раціональне планування студентом свого навчання залежить від дотримання ним таких передумов:

1. Уміння відрізняти головне від другорядного в самостійній роботі. Насамперед потрібно зосередитись на опануванні головним матеріалом, відповідно спланувавши для цього свій час.

2. Зосередженість на навчанні всієї уваги, фізичних і моральних сил, думок і прагнень.

3. Цілеспрямованість і раціональність виконання завдань самостійної роботи.

Складаючи розпорядок дня, передбачаючи свою участь у всіх основних заходах, які здійснюються у закладі вищої освіти, студент повинен орієнтуватися на навчальні програми, плани і розклад занять.

Використання відведеного на самостійну роботу часу є справою творчою. Добре, коли студент у процесі роботи виробляє власний стиль, взявши в його основу наукову організацію праці. Економії часу сприяють знання основ комп'ютерної грамотності, бібліографії, система забезпечення обов'язковою літературою, вміння працювати з нею.

Питання 2. Методика пошуку літературних джерел.

Кожний студент повинен правильно і швидко знаходити потрібну книгу, довідник, тобто бути знайомим з основами бібліографії. **Бібліографія** - це галузь знання про способи і методи складання і вивчення покажчиків літератури, списків, оглядів творів у пресі. Бібліографія полегшує і прискорює пошук необхідної літератури при підготовці докладів, інформації, а також в процесі наукової роботи.

Бібліографічні видання інформують читачів про літературу, що виходить, публікують анотації на книги і журнальні статті для бібліотечних каталогів. Майже в кожній бібліотеці читачі можуть користуватися спеціально підібраними фундаціями бібліографічної і довідкової літератури і різноманітними, бібліографічними картотеками, консультаціями.

Кожна бібліотека має каталоги, які полегшують підбір літератури. *По угрупованню матеріалу каталоги можуть бути систематичними, наочними, алфавітними.* В систематичному каталозі відображається вся фундація даної бібліотеки, а картки розташовуються по галузях знання (такі каталоги мають крупні бібліотеки). Наочні каталоги є різновидом систематичних каталогів, і в них картки зібрані в алфавітному порядку відповідно до змісту книг. В алфавітних каталогах картки стоять в алфавітному порядку по прізвищах авторів або назвах книг (якщо автори не вказані). До цього каталогу звертаються у тому випадку, коли необхідно з'ясувати наявність книг певного автора в бібліотеці або знайти потрібну книгу, назва якої вже відома читачу.

Щоб підібрати літературу з якого-небудь питання (темі, проблемі), студент повинен знайти в систематичному каталозі відповідний відділ (наприклад, «Педагогіка») або підвідділ в цьому відділі (наприклад, «Етичне виховання спортсменів»), проглянути всі зібрані в них картки і скласти необхідний список літератури. В цей список слід включити основні праці учених по даній проблемі, керівництво, підручники, навчальні посібники; потрібно обов'язково проглянути картки (бібліографічні списки) нових

надходжень в бібліотеку і включити в список джерела, які вийшли останнім часом (журнальні статті, брошури, книги).

В кожній бібліотеці є картотека журнальної і газетної статі. В бібліотеках інститутів фізичної культури, як правило, є систематичні картотеки статей з фізичної культури і медико-біологічних основ спорту. В такій картотеці можна знайти назву статі, опублікованої в періодичних виданнях з проблем спорту, назви статі із збірок праць, матеріали різних конференцій, вчені записки і т.п. Ці картотеки несуть оперативну інформацію, оскільки частіше, ніж інші, поповнюються свіжими матеріалами. В картотеці дані рубрики по видах спорту, виділені розділи з історії видів спорту, в розділах «Персоналії» підібрані статті про тренерів, спортсменів, педагогів. В бібліотеках є також картотеки авторефератів дисертацій з фізичного виховання і медико-біологічних основ спорту.

На каталожних картках, окрім вказівки авторів книг, їх назв, роки, місця видання і видавництва, проставляються бібліотечні шифри, звичайно в лівому верхньому кутку картки. Для того, щоб одержати книгу максимально швидко, необхідно указувати всі її дані, у тому числі і шифр, оскільки це набагато полегшить бібліотекарам пошуки потрібної книги.

В процесі навчання в ЗВО студенту доводиться звертатися до різних довідкових видань. До них відносяться енциклопедії, словники, статистичні і інші довідники. В Педагогічній енциклопедії можна знайти матеріали з питань виховання, утворення, загальних питань педагогіки і психології, в Медичній - з анатомії, фізіології, санітарії, гігієні, охороні здоров'я. Енциклопедичний словник з фізичної культури і спорту в трьох томах містить багато матеріалів з питань історії і теорії фізичної культури і спорту, з усіх видів спорту. В словнику розкривається зміст специфічних термінів і понять.

Велике значення має отримання найтерміновішої, останньої інформації про роботи, що виходять в світ. Оперативна інформація про видавані в країні книги і журнальні статті дається в спеціальних виданнях.

Спеціальні статті з питань фізкультури і спорту публікуються в спеціальних журналах проблем фізичної культури. Статті з фізичного виховання і спорту друкуються також в різних педагогічних, медичних журналах, тематичних збірках.

Підбір книг по темі, що цікавить студента, доцільно починати з проглядання каталогів. Проте і в каталогах не завжди легко можна знайти кращу або найнеобхіднішу по даній проблемі книгу. Іноді важко визначити і послідовність роботи з різними книгами, статтями і іншими джерелами.

В багатьох бібліотеках крім каталогів складаються рекомендаційні списки літератури по різних розділах. Крім того, в бібліотеках, як правило, постійно чергує кваліфікована бібліографія, яка може дати довідку або консультацію з усіх питань пошуку і роботи з книгою.

Питання 3. Методика вивчення наукової, навчальної, навчально-методичної літератури.

Провідне місце у системі форм самостійної роботи належить роботі з книгою. Передусім це стосується вивчення суспільних і гуманітарних наук, де книга є найважливішим засобом засвоєння змісту навчання та науки.

Основи формування навичок самостійного читання закладаються в середній школі. Однак вони часто виявляються недостатніми для успішного навчання у виші. Студенту під час самостійної роботи доводиться вивчати різні види літературних джерел, зокрема наукової літератури. Вони відрізняються від інших авторською інтерпретацією сформульованих найважливіших теоретичних положень.

У навчальній діяльності студентів особливе місце посідає самостійне вивчення наукових джерел, оскільки засвоєння їх змісту надає методологію, теоретичні основи наукового світогляду, розвиває здатність до творчого мислення, розширює кругозір, формує життєву позицію.

В організації роботи над науковими першоджерелами необхідно дотримуватися таких правил.

1. Чітко знати перелік праць, які підлягають обов'язковому, поглибленому вивченню. Він визначається навчальною програмою курсу.

2. Враховувати, що різні наукові праці використовують для вирішення різноманітних завдань: одні безпосередньо розкривають зміст проблеми, інші з'ясовують методологічну суть проблеми, ще інші – охоплюють ширше коло проблем і корисні у вивченні кількох суміжних наук. Окремі теми вимагають обов'язкового вивчення кількох наукових праць, кожна з яких висвітлює одну грань проблеми.

3. Приступаючи до самостійного вивчення складних теоретичних праць, студентам доводиться долати і певні психологічні труднощі. Попри індивідуальні особливості студентів (рівень підготовки, розвиток мислення, вміння самостійно працювати з книгою тощо), труднощі першого етапу є загальними для всіх. Передусім вони пов'язані з особливостями наукових праць як літературних творів. Вони не адаптовані для вивчення, оскільки не є ні навчальними, ні науково-популярними. Тому складні теоретичні питання в них далеко не завжди детально пояснюються, оскільки автор вважає, що це питання зрозуміле тим, кому він адресує свій твір.

Крім того, більшість рекомендованих для вивчення наукових праць покликана до життя певними історичними обставинами. Для студента ці обставини не завжди відомі, часто вони не проглядаються і в тексті твору. Усе це нерідко змушує студента вивчати тогочасні економічні, політичні, соціальні умови, щоб зрозуміти сутність, особливості, значення сформульованої теорії.

Оскільки здебільшого роботи написані не з навчальною метою, в них може бути багато другорядного, неважливого для теми, що вивчається. Складність відмежування головного від другорядного пов'язана і з тим, що окремі положення наукових праць не мають у сучасних умовах того звучання, яке вони мали на час їх написання.

У лекціях, на консультаціях викладачі, як правило, коментують особливості наукової праці, рекомендують студентам найраціональніші способи подолання труднощів під час її опрацювання.

Самостійне вивчення складних наукових праць пов'язане з необхідністю розуміння їх мови. Йдеться про адекватне тлумачення незнайомих понять, термінів, термінологічних словосполучень. У наукових працях, написаних в історично віддалені часи, можливе вживання лексики, яка вийшла з мовного вжитку, що теж спричинює труднощі студента в адекватному тлумаченні тексту.

Не менш складно для студента застосувати теоретичні положення до реальної дійсності. Суть навчання у вищій школі полягає у закріпленні навичок доречного використання здобутих теоретичних знань у житті. ***Відповідно, вивчення наукових праць є не самоціллю, а інструментом майбутньої повсякденної діяльності.*** Тому робота студента над першоджерелами не може обмежуватися лише розумінням, запам'ятовуванням змісту теоретичних проблем, які в них розглядаються. Він повинен усвідомити, де і в яких випадках ці теоретичні положення можна застосувати в його повсякденному житті і в майбутній професійній діяльності. Якщо теоретичні висновки мають актуальне значення, то засвоєними їх можна вважати лише тоді, коли студент умітиме використати їх у житті, тобто за допомогою цих теоретичних положень аналізуватиме відповідні соціальні, економічні й інші ситуації. Більш підготовлений студент наптовхується на менше труднощів, він з ними справляється значно легше, часто без прямої допомоги викладача. Іншому без кваліфікованої допомоги справитися з ними важко. До того ж молода людина не завжди достеменно знає природу своїх труднощів, а тому може не знайти адекватних засобів їх подолання.

З психологічної точки зору ці труднощі пов'язані з орієнтуванням у матеріалі, який вивчається. *Головним психолого-педагогічним моментом в організації самостійної роботи студентів є формування необхідної орієнтовної основи для пізнання змісту, значення наукової праці, інтеграції почерпнутої в ній інформації у контекст раніше засвоєних знань, бачення можливостей використання цих знань на практиці.* За своєю суттю орієнтовна основа дій студента щодо самостійного вивчення наукової літератури утворена набором конкретних завдань, виконання яких дає йому правильне спрямування в роботі. Маючи це на меті, викладач рекомендує студентам, що і як необхідно вивчити в конкретній праці, як «побачити» застосування її теоретичних положень у життєдіяльності суспільства.

Етапи роботи з науковою літературою.

На першому етапі необхідно вивчити історичні умови і причини, що спонукали автора до написання наукової праці. У зв'язку з цим важливо попередньо в загальних рисах ознайомитися з нею: прочитати зміст, передмову, висновки (післямову), переглянути посилання на джерела, імена, події. Це дає змогу з'ясувати причини, які спонукали автора взятися за написання праці, імена його ідейних союзників і опонентів, діалектику

розвитку досліджуваної ним наукової проблеми. Така робота допомагає зрозуміти структуру праці, загальний розвиток думок автора, напрям роботи.

Корисним є і ознайомлення з критичною літературою, яка стосується цієї праці, а також з інформацією про досліджувану в ній проблему, яка міститься в енциклопедичних довідниках, словниках, журналах, брошурах.

Суттєво допоможе студентові в освоєнні матеріалу вивчення подій і фактів, що висвітлюються в праці. Проте просто знати факти недостатньо, необхідно вникнути в їх суть, зрозуміти причини їх виникнення, роль і значення у розвитку відповідного явища (процесу). До попереднього етапу належить також робота щодо з'ясування поглядів, ідей особистостей, про які пише автор.

Надругому етапі самостійної роботи над науковою працею відбувається засвоєння її ідейно-теоретичного змісту. Студент повинен вичленувати її вузлові ідеї в аспекті предмета, що вивчається, осмислити їх суть. Однак нерідко студенти вивчають і конспектують твори, сліпо йдучи за текстом. Користі від такої роботи мало. Бо, отримавши завдання виокремити у науковій праці вузлові ідеї та положення, вони часто виявляють свою безпорадність. Допомагає у розвитку відповідних вмінь постановка викладачем орієнтовних питань, що спрямовують самостійну роботу студента. На цьому етапі доцільно проаналізувати ідеї і положення, які отримали творчий розвиток у праці, що вивчається. Тільки за таких умов можна зрозуміти те нове, що містить вона порівняно з іншими працями, з'ясувати, як, у яких взаємозв'язках розглядаються в інших роботах сформульовані у ній питання. Все це допомагає глибше зрозуміти порушені автором проблеми, всебічно розкрити їх зміст, простежити розвиток ідей і теорій.

Аналізуючи наукову працю, студент повинен зрозуміти логіку розвитку теоретичних положень, роздумів автора. Особливість цього завдання полягає в тому, що він пізнає закони суспільного розвитку не шляхом дослідження соціальної дійсності, як це робить вчений, що відкриває, обґрунтовує той чи інший закон, а шляхом оволодіння вже відкритого наукою. Маючи це на увазі, він мусить освоїти не готові висновки і результати, а пізнати джерело і логіку їх здобуття, тобто повторити процес наукового пошуку. Це означає, що під час самостійної роботи з твором студент обов'язково повинен розмірковувати вслід за автором.

Третім етапом роботи з науковою літературою є систематизація, узагальнення знань, аналіз на їх основі конкретних фактів і подій дійсності.

Особливість наукових праць полягає в тому, що закладені в них ідеї і положення розкриваються автором, як правило, не в одному місці роботи.

Зібрати воедино однорідний матеріал - потрібна і нелегка справа для студента. Більшість авторів у своїх роботах багато важливих положень формулюють у процесі полеміки, яка може бути повчальною, науковою, доказовою, конкретною, конструктивною, заснованою на ретельному вивченні матеріалу. У процесі аналізу праць студент має навчитися відбирати з полемічного матеріалу позитивний зміст, тобто

висловлювання і твердження, котрі протиставляються критикованим і є вкладом у розвиток економічної, історичної чи соціально-політичної теорії.

Багато теоретичних проблем і конкретних питань, які висвітлюються в наукових працях, тривалий час не втрачають свого значення. Тому творче оволодіння їх змістом передбачає вироблення у студентів умінь застосовувати теорію до розв'язання практичних завдань. Це породжує необхідність вивчати наукові праці у взаємозв'язку з сучасними реаліями, аналізувати з позицій теорії конкретні факти і події реального економічного і соціального життя.

З методичної точки зору процеси вивчення наукових праць, навчальної і навчально-методичної літератури (підручників з відповідних дисциплін, навчальних і навчально-методичних посібників, методичних розробок і вказівок, довідкової літератури), маючи багато спільного, наділені й певними особливостями. Вивчаючи їх, студенти, крім уміння читати книги і конспектувати матеріал, виокремлювати головні ідеї і пов'язувати їх із сучасними завданнями суспільного розвитку, повинні орієнтуватися в потоці цих видань, визначати головні, володіти культурою читання і ведення записів, мати навички роботи з бібліографічними виданнями тощо.

Однак нерідко вони не уявляють чітко, що спершу вивчати – наукову чи навчально-методичну працю. Однозначно відповісти на це питання важко. Все залежить від конкретної навчальної дисципліни, теми, рівня підготовки студентів. Іноді не обходиться без рекомендацій викладача, які твори і в якій послідовності вивчати. Через нерозуміння важливості цієї роботи деякі студенти обмежуються читанням і конспектуванням навчально-методичної розробки до наукового твору, вважаючи, що вивчають його.

Правильна організація самостійної роботи з навчальною і навчально-методичною літературою передбачає з'ясування загальної послідовності вивчення рекомендованих до теми розділу курсу джерел, мети і завдань, методів і форм роботи з нею.

Книги – не єдине джерело навчальної інформації, їх доповнюють періодичні видання, зокрема газети, журнали; Інтернет. Головна їх особливість полягає у свіжості наукової думки (в наукових журналах публікуються результати останніх досліджень), наявності великого фактичного матеріалу для аналізу.

Обов'язковим елементом самостійної роботи з книгою, журналом, газетою є **анотація** змісту прочитаного, найважливіших думок автора. *Процес анотування прочитаного актуалізує головні ідеї та положення, фіксує найважливіше у змісті, позитивно впливає на запам'ятовування матеріалу.*

Основними загальноприйнятими формами анотування прочитаних джерел є **виписки, тези, план, конспект**. Використання їх залежить від призначення, характеру твору, підготовленості студента.

Виписки - фрагменти з книжкового тексту, журналів, газет. Вони потрібні для того, щоб вибрати з прочитаного найсуттєвіше, що допомагає глибше зрозуміти текст. До їх переваг належать точність відтворення авторського тексту, накопичення фактичного матеріалу, зручність користування. Вони можуть бути дослівними (цитати) і довільними,

коли думка автора викладається словами того, хто з нею ознайомлюється. При цьому важливо вміти стисло і не на шкоду змісту формулювати свої думки. Вправність дається не відразу, її досягають у процесі роботи над собою. Експериментально доведено, що самостійно сформульована фраза запам'ятовується в 7 разів швидше, ніж переписана. Тому за необхідності активізувати свою пам'ять студенту слід самому формулювати те, що потрібно добре запам'ятати, а не пасивно фіксувати в пам'яті чужі рядки.

Виписки найкраще робити на картках, оскільки їх легко підібрати за темами навчального курсу, групувати за окремими проблемами, доповнювати чи звільнятися від застарілих.

Іншою формою занотовування при читанні книги, журналу є **план** - коротка форма запису основних питань, які розглядаються в книзі чи журнальній статті. Його можна складати під час читання чи після ознайомлення з прочитаним, що дає змогу підсумувати здійснену роботу. Складання плану після ознайомлення з прочитаним ефективніше, оскільки забезпечує його стислість, послідовність. Труднощі складання полягають у необхідності заздалегідь з'ясувати побудову тексту, розвиток думок автора, а потім ясно і стисло це викласти.

План не виключає цитування окремих місць і узагальнюючих положень. Його складання привчає студента до чіткого логічного мислення, допомагає виробити вміння коротко і послідовно викладати суть питання, організувати самоконтроль, стимулює його розумову працю.

Повнішою і досконалішою формою запису є **тези** - стислий виклад прочитаного. Вони не повторюють дослівно текст, але часто можуть бути близькими до нього, відтворюють деякі важливі для розуміння його змісту характерні вирази.

Тези особливо сприяють узагальненню матеріалу, викладу його суті в коротких формулюваннях. Як правило, у тезах не наводять обґрунтовуючих фактів, прикладів. Іноді в остаточному варіанті тези нумерують по порядку. Раціональна послідовність дає змогу зробити їх короткими, уникнути повторень.

В академічному навчальному процесі **конспект** вважають найдоцільнішою формою запису при вивченні наукової, навчальної, навчально-методичної літератури. Адже конспектування є процесом розумового переосмислення і письмової фіксації прочитаного тексту.

Внаслідок конспектування з'являється запис, який допомагає його автору негайно чи через деякий час із необхідною швидкістю відтворити отриману раніше інформацію. Сама етимологія слова «конспект» (лат. conspectus - огляд) дає ключ до розуміння суті його як продукту діяльності. Конспектування дає змогу вичерпно викласти головний зміст творів, документів, з'ясувати внутрішній зв'язок і логічну послідовність обґрунтованих у них теоретичних положень.

До конспектування слід приступати лише після загального ознайомлення з його змістом, засвоєння зв'язку між основними думками, положеннями, головною ідеєю твору. Конспекти, складені без попереднього

прочитання першоджерела, перенасичені другорядними відомостями. При цьому необхідно пам'ятати головні вимоги до конспектування. Вони зводяться до того, що конспект - не самоціль, а результат глибокої самостійної роботи студента над твором, а конспектування є творчим процесом. За змістом і формою конспект повинен бути складений так, щоб допомагати засвоєнню головних положень праці в їх логічній послідовності, швидкому, глибокому запам'ятовуванню і відтворенню прочитаного. Важливою вимогою до конспектування і головною його перевагою називають висловлювання студентом свого ставлення до прочитаного.

Дбаючи про раціональну організацію тексту конспекту, слід дотримуватися таких правил:

- *чітко, стисло, лаконічно формулювати думку. Це дає змогу зосередитися на головному, найсуттєвішому в прочитаному тексті;*
- *дослівно занотовувати визначення, афористичні думки, аргументи автора. Думку, цитату не можна обривати посередині, за необхідності зробити пропуски в тексті використовують три крапки;*
- *всі цитати слід брати в лапки, точно зазначати джерело (назва, місце виходу у світ, видавництво, рік випуску, том, сторінка);*
- *оформлювати важливі статистичні дані у вигляді таблиць, графіків, діаграм;*
- *використовувати скорочення слів, умовних позначень, якщо вони цілком зрозумілі автору конспекту і не ускладнюють перечитування записів;*
- *записувати компактно, що дає змогу зробити конспект доступним для огляду;*
- *робити між рядками інтервали, достатні для вписування доповнень за необхідності;*
- *датовати записи.*

Навіть добре підготовлений конспект слід постійно поповнювати і розширювати. Нові державні документи, висновки і тези, які стосуються законспектованого, цікаві свіжі факти і події, статистичні дані фіксують на полях. Окремі доповнення можна записувати на аркушах чи картках, які вкладають у конспект, за необхідності використовуючи їх.

Обсяг конспекту залежить від рівня підготовленості студента, характеру і складності літературного джерела. Однак багатослівні, великі за обсягом конспекти, як правило, свідчать про недосвідченість студента, недостатню осмисленість його роботи.

Виконаний із дотриманням головних вимог конспект сприяє засвоєнню знань, є неоціненною підмогою в підготовці до іспитів, у майбутній практичній діяльності.

Отже, дбаючи про засвоєння всього теоретичного змісту праці, її місця в історії розвитку економічної, історичної, філософської та іншої теорії, починати роботу над нею слід з орієнтовного читання, роблячи помітки найважливіших місць тексту (якщо це своя книга) або короткі виписки на закладках (якщо книга бібліотечна). Це дасть змогу не тільки зрозуміти, а й

засвоїти її загальний зміст і внутрішню структуру, суттєво полегшить подальшу роботу над нею.

Контрольні питання для самостійної роботи

1. Визначте сутність самостійної роботи студентів.
2. Дайте характеристику етапам самостійної роботи з виконання навчального завдання.
3. Яким вимогам мають бути підпорядковані організація і методика самостійної роботи студентів.
4. Проаналізуйте методику пошуку літературних джерел.
5. Проаналізуйте методику вивчення наукової, навчальної, навчально-методичної літератури.
6. Дайте характеристику етапам роботи з науковою літературою.
7. Визначте і дайте характеристику основним загальноприйнятим формам анотовування прочитаних джерел.

Тематика індивідуального навчально-дослідного завдання (рефератів)

1. Особливості фізичного виховання в Стародавній Греції.
2. Особливості фізичної культури у Стародавньому Римі.
3. Міжнародні спортивні організації.
4. Стародавні та сучасні Олімпійські ігри.
5. Проблеми сучасного розвитку міжнародного спортивного руху.
6. Фізичне виховання в часи Київської Русі.
7. Фізична культура в добу Козаччини.
8. Традиції українського спорту.
9. Сучасні досягнення та проблеми українського спорту.
10. Вчитель фізичної культури – ключова фігура фізичного виховання.
11. Форми побудови занять, планування і контроль у фізичному вихованні.
12. Особа тренера в сучасному спорті і його функціональні обов'язки.
13. Складники професійної майстерності та структура діяльності тренера.
14. Організація тренувального процесу.
15. Підготовка спортсмена до змагань.

16. Розвиток фізичної реабілітації в світі та в Україні.
17. Сучасні проблеми розвитку фізичної реабілітації як галузі професійної діяльності та освітньої спеціальності.
18. Формування Європейського освітнього простору.
19. Болонський процес.
20. Кредитно-модульна накопичувальна система організації навчання.
21. Індивідуалізація навчання студентів.
22. Навчання і побут студентів закладу вищої освіти.

Перелік тестових питань

для підготовки до контрольного завдання Модуль

1 «Система фізичної культури в Україні»

1. Для визначення яких рухів вживають термін «нахил».
2. Для забезпечення функціонування системи фізичного виховання необхідні такі умови.
3. До правових основ фізичної культури належать.
4. До стану розвитку фізичної культури та спорту в державі, регіоні чи організації входять наступні показники.
5. З ініціативи П'єра де Кубертена 23 червня 1894 р. у Парижі (Франція) відбувся Міжнародний атлетичний конгрес. Укажіть, який орган було створено на конгресі.
6. Завданнями курсу «фізична культура і спорт» є.
7. Із запропонованих варіантів вкажіть ті, які є характерними для освітніх завдань фізичного виховання.
8. Із запропонованих варіантів укажіть ті, які є складовими матеріальної бази фізичної культури і спорту.
9. Із запропонованих варіантів, вкажіть ті, які є характерними для виховних завдань фізичного виховання.
10. Із запропонованих варіантів, вкажіть ті, які є характерними для оздоровчих завдань фізичного виховання.
11. Коли збірна України дебютувала в Олімпійських Іграх самостійною командою?
12. Мета системи фізичного виховання.
13. На який період була введена в дію «Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні».
14. Назвіть засновника сучасного олімпійського руху.
15. Найпоширенішими є такі форми занять фізичними вправами.
16. Основними засобами фізичної культури є.
17. Предметом вивчення курсу спеціальності «Фізична культура і спорт» є.
18. Результатом фізичної підготовки є.
19. Система фізичного виховання в Україні включає.
20. Скільки є етапів розвитку термінології спорту.
21. Сферами впровадження фізичної культури і спорту є.
22. Термін «фізичний стан» відноситься до основних понять курсу «фізична культура і спорт».
23. Термін «фізичний стан» належить до основних понять фізичного

виховання.

24. Укажіть проблеми сучасного розвитку міжнародного спортивного руху.
25. Укажіть, де було створено Міжнародний олімпійський комітет.
26. Укажіть, кого було обрано першим президентом Міжнародного олімпійського комітету.
27. Укажіть, коли були проведені перші Олімпійські ігри сучасності.
28. Укажіть, коли і де Міжнародний олімпійський комітет офіційно затвердив олімпійський гімн.
29. Укажіть, що символізують олімпійські кільця.
30. Укажіть, як довго тривали перші Олімпійські ігри у Стародавній Греції.
31. Укажіть, який вид спорту ніколи не входив до програми Олімпійських ігор Стародавньої Греції.
32. Фізична культура включає в себе такі складові.
33. Хто був першим президентом Національного Олімпійського комітету України?
34. Хто з українців був серед піонерів відродження сучасного олімпійського руху?
35. Хто зі спортивних діячів України є сьогодні членом Міжнародного Олімпійського комітету?
36. Хто нині очолює Міжнародний Олімпійський Комітет?
37. Хто нині очолює Національний Олімпійський комітет України?
38. Хто очолював Національний Олімпійський комітет України у 1991–1998 роках?
39. Що розуміється під терміном.
40. Яка громадська організація керує розвитком окремого виду спорту в Україні?
41. Яка з названих програм діє сьогодні.
42. Яка організація має виключне право представляти Україну на іграх Олімпіад, зимових Олімпійських іграх?
43. Яке з наведених визначень поняття «матеріально-технічна база фізичної культури і спорту» є найбільш точним.
44. Яке з наведених понять «рухові здібності» є найбільш точним.
45. Яке з наведених понять «спорт» є найбільш правильним.
46. Яке з наведених понять «спортивна форма» є найбільш правильним.
47. Яке з наведених понять «фізичне виховання» є найбільш точним.
48. Яке з наведених понять «фізичний розвиток» є найбільш точним.
49. Який з названих документів був нормативною основою контролю фізичної підготовленості населення.
50. Який із названих органів виконує законодавче регулювання та контроль за реалізацією Державних програм у сфері фізичної культури і спорту.
51. Який із названих органів є основною громадською організацією, що здійснює фізкультурно-спортивну діяльність у сфері спорту.
52. Який нормативний документ визначає норми та вимоги для отримання спортивних звань і розрядів.

53. Які вимоги висуваються до термінології.
54. Які з наведених принципів класифікують за спрямованістю.
55. Які з названих принципів фізичного виховання відносять до загальних.
56. Які з названих принципів фізичного виховання відносять до принципів виховання.
57. Які з названих принципів фізичного виховання відносять до принципів навчання.
58. Які з названих принципів фізичного виховання відносять до розвитку рухових здібностей.
59. Які Олімпійські Ігри бойкотував СРСР?
60. Які рухи описані вірно.

**Перелік тестових питань
для підготовки до контрольного завдання**

**Модуль 2 «Система вищої освіти та кадрове забезпечення галузі
фізичної культури і спорту»**

1. В яких організаціях може працювати тренер.
2. Визначте, скільки є рівнів акредитації закладів вищої освіти.
3. Визначте, скільки існує в Україні освітніх рівнів.
4. Внутрішнє керування ЗВО здійснюють.
5. Дайте визначення поняттю наука.
6. Дайте визначення поняття «навчальний план».
7. Де не може працювати фахівець з фізичної реабілітації.
8. До методів дослідження рухової підготовленості відносяться.
9. До методів загально-педагогічних досліджень відносяться.
10. До методів медико-біологічного дослідження відносяться.
11. До принципів наукової праці відносяться.
12. З якою періодичністю повинні проходити заняття у новачків.
13. За якими освітньо-кваліфікаційними рівнями готують фахівців фізичного виховання.
14. За яких умов може бути відрахований студент ЗВО.
15. Заліковий кредит як одиниця виміру навчального навантаження, необхідного для засвоєння змістовних модулів дорівнює переважно.
16. Зовнішнє керування ЗВО здійснюється.
17. Із запропонованих варіантів укажіть ті, які належать до закладів вищої освіти.
18. Метод це.
19. Методологія педагогічних досліджень у фізичному вихованні це.
20. Методологія це.
21. На основі яких циклів впроваджено двоетапну систему вищої освіти.
22. На який строк формуються органи студентського самоврядування.
23. На яких основних принципах ґрунтується процес формування «Європейського простору вищої освіти».
24. На які послідовні стадії поділено експеримент.
25. Навчальний план визначає.
26. Назвіть основну форму проведення аудиторних занять у закладі

вищої освіти.

27. Основними критеріями ефективності роботи тренера є.
28. Скільки від загального обсягу навчального часу студента відводиться для самостійної роботи.
29. Скільки запропоновано в Україні освітньо-кваліфікаційних рівнів.
30. Скільки здійснюється етапів акредитації у закладі вищої освіти.
31. У рамках спеціальності «Фізична культура і спорт» існує спеціалізацій.
32. У якому документі відображаються основні права студента.
33. У якому році було ухвалено Болонську декларацію.
34. У якому році Україна офіційно приєдналася до Болонського процесу.
35. Укажіть перелік спеціальностей, за якими готуються фахівці із фізичної культури в Україні.
36. Фахівець із фізичного виховання може обіймати посади у закладах.
37. Хто може брати участь у студентському самоврядуванні.
38. Чим визначається зміст вищої освіти в Україні.
39. Чим визначається зміст та вимоги до знань і вмінь з навчальної дисципліни.
40. Чим визначається тематика лекцій.
41. Що є вищим органом студентського самоврядування.
42. Що є основним засобом фізичної реабілітації.
43. Що з переліченого не відносять до закладів вищої освіти.
44. Що належить до функціональних обов'язків вчителя фізичної культури.
45. Що не відноситься до форм організації навчального процесу.
46. Що не є формою навчання у закладі вищої освіти.
47. Що розуміється під системою навчальних елементів, яка поєднана відповідністю певному навчальному об'єкту.
48. Яка основна мета Болонського процесу.
49. Яка посада фахівця з фізичного виховання найпоширеніша.
50. Яка форма роботи передбачена Болонським процесом для оптимізації самостійної роботи студента.
51. Яке з наведених визначень поняття «бакалавр» є найбільш правильним.
52. Яке з наведених визначень поняття «реабілітація» є найбільш точним.
53. Яке з наведених визначень поняття «система вищої освіти» є найбільш точним.
54. Яке з наведених визначень поняття «спеціальність» є найбільш точним.
55. Яке основне цільове призначення фахівця фізичної реабілітації.
56. Який вид комплектації навчальних груп передують тренувальному процесу.
57. Який елемент зайвий в переліку загально гуманітарних дисциплін фізкультурного профілю.

58. Який елемент зайвий в переліку медико-біологічних дисциплін фізкультурного профілю.

59. Який елемент зайвий в переліку психолого-педагогічних дисциплін фізкультурного профілю.

60. Який елемент зайвий в переліку спеціальних теоретичних дисциплін фізкультурного профілю.

61. Який з перелічених освітньо-кваліфікаційних рівнів фахівців відсутній у системі вищої освіти європейських вишів.
ЗВО.

62. Яким органом встановлюється порядок призначення стипендій у

63. Яким чином затверджується склад академічної групи.

64. Якими документами визначається нормативна частина змісту освіти.

65. Які види діяльності здійснює ЗВО.

66. Які основні завдання Болонського процесу.

67. Які розділи відносяться до програми дослідження.

68. Які студенти мають право на отримання стипендії.

69. Які форми можуть мати органи студентського самоврядування
ЗВО.

70. Якою формою фізичної культури має займатися людина після перенесеної травми.